DIARI DE MATARÓ

REDACCIÓ I ADMINISTRACIÓ — Carrer de Barcelona, 18 — Telèfon n.º 969 | ANY XIV — DIMECRES, 22 JULIOL 1936 — NUM. 3868 | NUMERO SOLT: 10 cts — SUBSCRIPCIÓ: 2'50 PESSETES MES

VISCA LA REPUBLICA!!

La sublevació militar de les guarnicions, contra la República, a tota la Península, adherides en un moviment de caràcter netament feixista-monàrquic, provoca una lluita terrible a gairebé totes les poblacions.

Les forces lleals al règim i a la legalitat, ajudades dels militants de totes les organitzacions obreres i polítiques del Front Popular, aixafen els traïdors, amb un coratge i una decisió exemplar.

Ara més que mai: VISCA LA REPUBLICA!!
VISCA CATALUNYA!!
VISCA LA LLIBERTAT!!

TRAÏDORS!

Ha seguit fins ara la tradició del militarisme espanyol. Fidels a l'esperit del *pronunciamiento*, que amb tant d'èxit havien explotat en el segle passat, les casernes, dipositàries de la força de la nació, han estat a tothora baluards d'insurrecció, on, amb diversos caràcters, s'hi ha pogut establir vergonyosament un poder dins un altre poder.

Amb Juntes de Defensa, amb organitzacions de caràcter clandestí, la seva influència ha estat moltes vegades decisiva contra els Governs, que havien de sucumbir davant de les seves exigències. Es famosa aquella frase d'Antoni Maura que en sortir de palau en temps del Borbó, va deixar anar: *que gobiernen los que no dejan gobernar!*

Això és exactament el que va passar pel setembre de l'any 1923, quan la insurrecció militar del general Primo de Rivera, a la qual va adherir-se seguidament un altre traïdor: el monarca que havia jurat la Constitució.

Proclamada la República, el poble espanyol va tenir la sensació que potser s'haurien acabat les "militarades".

No ha estat així: ací tenim la darrera, la més cruent i terrible de totes, perquè donades les circumstàncies amb que s'ha produit, s'ha vessat molta sang.

Mai la història d'aquest país ha registrat un cas semblant. Mai però, la traïció fou més alevosa i més criminal.

El poble s'ha llençat al mig del carrer, arrossegant en l'aixafada tot el que li ha semblat més o menys encobertament simpatitzant a la subversió i a la traïció dels militars.

Quan s'ha acceptat la violència per a defensar les conviccions i les idees, s'ha establert ja la conseqüència inevitable.

S'ha de confessar i així ho han reconegut alguns des del primer moment, que les forces conservadores i dretanes d'Espanya, han seguit per viaranys que mai, en nom de res, havien de permetre. El llenguatge demagog, francament demagog d'alguns caps, havia enlluernat completament a la gent de tendència dretana, que d'una manera inexplicable secundaven les actituds de violència qne d'una manera tan vehement es lliuraven als seus representants autoritzats.

El Govern ha vençut: l'ensulciada ha estat terrible en l'acció i en les conseqüències.

Es impossible que en aquests moment poguem circumscriure el nostre pensament a totes les emocions que hem viscut aquests dies.

Per damunt de les desferres de la lluita, quan encara es baten per les terres ibèriques els soldats de la legalitat, pel Govern i per la República, contra els traïdors del feixisme i de la reacció, no podem fer altra cosa, al servei de la causa de la República i de la Generalitat de Catalunya, que juntar la nostra veu, en defensa de la legalitat contra els traïdors.

Demanem serenitat a tothom, fortalesa d'ànim per a fer cara a les circumstàncies que els moments actuals han fet possible.

Damunt les cendres d'aquesta lluita, tothom des de la seva posició ha de secundar l'esfoç heroic que els homes de bona voluntat, realitzen a hores d'ara, per a crear l'Espanya nova.

Tothom té el deure de contribuir a aquesta acció. Amb aquesta voluntat i amb aquesta esperança llencem al vent la nostra veu:

Contra els traïdors! Contra el feixisme!

Visca la República!
Visca Catalunya!
Visca la Llibertat!

FULLS/26

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, juliol 1986

FULLS/26
del Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró, juliol 1986

TAULA

Portada: Reproducció del primer full del *Diari de Mataró*, data dimecres 22 de juliol de 1936.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
08301 MATARÓ.

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 39 - 08301 Mataró.

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ.

EDITORIAL

EL CINQUANTENARI DELS FETS DE 1936

Aquest mes de juliol fa cinquanta anys del *pronunciamiento* militar que inicià la guerra civil. Fracassat a Catalunya, fou però el principal detonant d'uns esdeveniments que són encara molt vius en la memòria d'una part important de la població que, de manera directa o indirecta, va ésserne protagonista.

Fets de juliol de 1936, violència i procés revolucionari, guerra civil, victòria militar, repressió institucionalitzada i quaranta anys de dictadura formen una única seqüència d'esdeveniments que marquen la història present i, per tant, la nostra mateixa vida.

Per tot això pensem que avui cal parlar dels fets de juliol de 1936, que, en un sentit més ampli, abasten fins a maig de 1937. I en concret dels fets de Mataró. Pensem que cal analitzar-los, no pas judicar-los, ni justificar-los, sinó únicament comprendre'ls i extreure'n conseqüències. Perquè mai més no es tornin a repetir.

Però, en intentar de fer una primera aproximació als fets de Mataró, constatem que és força difícil de fer un treball de síntesi perquè, fins avui, han estat molt poc estudiats. Temes bàsics com els precedents i el Sis d'Octubre, el poder revolucionari, la violència al carrer, la persecució religiosa, el binomi feixisme anti-feixisme, les col.lectivitzacions, la fabricació de material de guerra, els refugiats, la cinquena columna, les lleves, els morts al front, la vida de cada dia, els bombardeigs, etc... necessiten estudis concrets i les referències directes dels protagonistes. Cal una investigació seriosa, només en part iniciada.

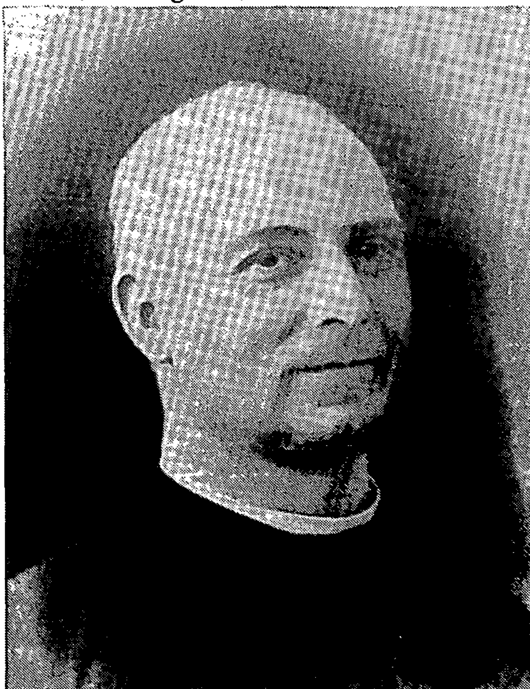
L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria vol treballar en aquest sentit. El col.loqui tingut el passat dia 19 i el contingut dels presents FULLS en són una prova. Que, a més, tindrà continuïtat, car és evident que la commemoració no s'acaba el juliol de 1986. Per tot això demana la col.laboració d'historiadors, estudiosos i protagonistes.

ACTUALITAT

JOSEP SAMSÓ I ELIAS, RECTOR DE SANTA MARIA DE MATARÓ (1887-1936)

L'esclat revolucionari de juliol de 1936 polaritza la societat catalana en dos bàndols irreconciliables. Feixisme i anti-feixisme centraran des d'aquell moment una lluita continuada, sense límits, sense fronteres, *una lluita a mort*, com dirà l'Andreu Nin al Clavé de Mataró el dia 16 d'agost (1).

Feixistes, en llenguatge del moment, ho seran les *turbes mercenàries al servei de l'Església, de l'aristocràcia i de l'alt capitalisme* (2). Anti-feixistes ho seran *les masses ciutadanes, les que estimen les llibertats populars, les que senten l'emoció civil i el bategar de la pròpia dignitat* (3).

I la lluita, implacable, durà violència. La violència dels militars "pronunciats". La violència que fan els militars en les zones que dominen. La violència de les organitzacions obreres i d'esquerra que a Mataró, a Catalunya i en una part de l'Estat, aixafen els militars aixecats.

Violència que a casa nostra i en paraules de l'historiador Dr. Josep M. Fradera al col.loqui del dia 19 de juliol de l'actual almenys tindrà tres vessants: violència preventiva, perquè no es reprodueixin situacions anteriors, violència incontrolada que intenta resoldre expeditivament situacions de fet o de dret, i violència d'escarment, purificadora, catàrtica, sobre els elements dretans i, o, "feixistes". Cal destruir el feixisme, escriurà Joan Peiró a "Combat" el 18 de juliol, immediatament després de conèixer els fets del Marroc, perquè *si nosaltres no el destruïm, serà ell el qui ens destruirà sense compassió, cruelment, vessant sang...* (4)

Només en aquest context es pot entendre, que quedi clar, no justificar, la persecució religiosa a casa nostra, a Mataró en concret.

* * *

El Dr. Josep Samsó i Elias va néixer el 17 de gener de 1887 a Castellbisbal. El seu pare era el farmacèutic d'aquella població. L'any 1894, mort prematurament el pare, passa a residir a Rubí amb la seva família. Estudia als Maristes de Rubí i, inclinat al sacerdoci, rep lliçons de llatí i humanitats de part del vicari de la parròquia, Mn. Joaquim Cañís. Tres anys després la seva família es trasllada novament i s'estableix a Sarrià, municipi aleshores encara no integrat a Barcelona.

Estudia primer al Seminari de Barcelona i després al de Tarragona. L'any 1910 és ordenat sacerdot. Des del juliol de 1910 fins al gener de 1917 és vicari d'Argentona, i rector de Sant Quintí de Mediona fins l'any 1919.

Pel setembre de 1919 arriba a Mataró com a ecònom de Santa Maria. L'any 1924 serà nomenat rector.

El Dr. Samsó era un home honest i de gran personalitat, reconeguda per tothom. Treballador infatigable, exigia molt de si mateix i també dels seus col.laboradors. No confiava res a la improvisació, preparava minuciosament tots els seus actes.

La seva línia d'actuació es basava en la formació progressiva. A partir del catecisme dels infants havien de sorgir grups de joves i de persones adultes que amb els seus ideals i amb la participació en institucions cristianes havien d'influir en la societat.

Un altre dels seus objectius era la dignificació del culte i de la litúrgia de les celebracions. Ho aconseguí amb dura oposició. Fins i tot restaurà totalment l'església de Santa Maria, per a la qual aconseguí el títol de Basílica l'any 1929.

Però les grans qualitats del Dr. Samsó, basades en la seva gran capacitat de treball, rigurosa observància de l'ordre, puntualitat matemàtica, perseverança inalterable per a aconseguir els fins proposats, escriu el Dr. Fèlix Castellà, el seu biògraf, a vegades quedaven enfosquides per una actuació excessivament rígida, per una temerària te-

nacitat, que mai no abandonà, tant en assumptes de capital interès, com en d'altres de mínima importància (5).

La personalitat indiscutible del Dr. Samsó el convertirà en el cap visible de l'Església de Mataró durant els anys trenta, època caracteritzada per les lleis secularitzadores de la República i per l'anticlericalisme que emergeix amb violència.

Qüestions com la prohibició de l'ensenyament religiós, la no permissivitat d'actes de culte al carrer, la secularització del cementiri catòlic, afecten la societat mataronina. El Dr. Samsó actua en tot moment en defensa dels interessos legítims de l'Església. La seva actuació és ponderada, però ferma i decidida. I és atacat. Fins i tot s'intenta desacreditar la persona. L'episodi de la venda de "trossets de cel" en seria conseqüència.

El sis d'octubre de 1934 veurà un intent d'incendi no consumat a Santa Maria. El Dr. Samsó és –a desgrat d'ell mateix– protagonista dels fets, que l'afecten molt particularment. Després vindran la repressió, les eleccions de febrer de 1936 i el *pronunciamiento* militar. L'Església, acusada de participació i de col.laboració, serà arrenglerada amb les forces "reaccionàries".

El Dr. Samsó ha d'abandonar Santa Maria i la seva casa després del 19 de juliol. Es refugiarà en la casa d'una família amiga, al Carreró. El dia 30 serà detingut a l'estació i ingressat a la Presó de Mataró.

El 1r. de setembre, en ocasió de la sortida de la Columna Malatesta cap al front, és portat a l'esplanada superior del cementiri i afusellat.

* * *

Un text de l'any 1921, publicat arran dels fets del bar de Ca l'Aragonès, a la Riera, on van ésser morts dos membres del Sindicat Únic i altres sis greument ferits, en una acció del Sindicat Lliure, expressa el pensament del Dr. Samsó. Signat conjuntament amb el rector de Sant Josep, Mn. Pere Cañas, té com a títol *Al nostre poble cristià* (6).

Per la Riera corria sang de germans nostres... Era l'estrèpit esgarrifós de la pistola Star que, disfressada, havia pogut penetrar dins de casa nostra. Reflexionem i preguntem-nos: Què es pretén amb tot això? Satisfer un desig de venjança? Als cristians no ens cal res més que recordar les ensenyances del Mestre: "Estimeu els vostres enemics". "Feu bé als qui us facin mal", etc... etc... Potser així s'arranjarà la qüestió social? Cada bala que surt de la pistola no serveix més que per acabar d'enverinar la sang humana, fecondant els gèrmens de l'odi que, dissortadament han donat a llum la paorosa qüestió social. No és així com es vengen els cristians. Nosaltres només podem venjar-nos perdonant... L'odi no farà altra cosa que destruir, enrunar...

En la mateixa línia, cridat a declarar després dels fets del Sis d'Octubre, no "reconeixerà" els assaltants de Santa Maria.

Manuel Salicrú i Puig

NOTES

1.- "Llibertat", 16 d'agost de 1936.

2.- PEIRÓ, Joan. *La pistola amb la Creu*. Article publicat a "Combat", el 18 d'abril de 1936. Reproduït a *Perill a la Reraguarda*. Edicions Llibertat, Mataró 1936.

3.- PEIRÓ, Joan. *L'hora dels fets*. Article publicat a "Combat" el 18 de juliol de 1936. Reproduït a *Perill a la Reraguarda*. Edicions Llibertat, Mataró 1936.

4.- PEIRÓ, Joan. *L'hora dels fets*.

5.- CASTELLÀ, Pbro., Fèlix. *Pastor y Víctima*. Mataró, octubre 1940.

6.- "Pensament Marià", núm. 350, 31 de març de 1921. Reproduït també en part a la nota 35, pàgina 79, per SOLÉ i SABATÉ, Josep, i VILLARROYA i FONT, Joan, a *La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945)*. La nota fa referència a MANENT, J. *Records d'un sindicalista català*, Edicions Catalanes. París 1976.

III SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

Tingué lloc el dia 10 de maig a l'estatge del Museu Arxiu. Les 12 comunicacions presentades, gairebé totes llegides pels seus autors, plantegen una àmplia panoràmica de la història mataronina, des de l'època romana fins als nostres dies. Parallelament a la III Sessió va ésser publicat el volum que inclou les comunicacions de la II Sessió, celebrada el 13 d'abril de 1985. L'èxit de la nova convocatòria i la incorporació de nous comunicants fan pensar que la continuïtat ja és assegurada. Com en les Sessions anteriors, el Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col.laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà les comunicacions.

MN. FRANCESC POU I GINESTA. CINQUANTA ANYS D'ORDENACIÓ SACERDOTAL.

El dia 6 de juny la parròquia de Santa Maria en celebrà la commemoració. En ocasió de l'aniversari, l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria felicita ben cordialment Mn. Francesc Pou, rector de Santa Maria, i fa pública la seva gran consideració.

LLIBRES PERTANYENTS A ANTIGUES BIBLIOTEQUES MATARONINES CEDITS EN DIPÒSIT AL MUSEU ARXIU

El passat dia 29 de maig, a l'estatge del Museu Arxiu, el director general de Joventut de la Generalitat de Catalunya, Sr. Enric Puig i Jofra, i el rector de Santa Maria, Mn. Francesc Pou i Ginesta, signaren el conveni de cessió d'un fons bibliogràfic pertanyent a antigues institucions mataronines, avui propietat de la Direcció General. A l'acte hi assistí l'Il.lustríssim Sr. Manuel Mas i Estela, alcalde de Mataró. El conjunt dels llibres cedits, ben divers, ja que incorpora novel.la, història, enciclopèdies, etc..., era als locals del Casal de Joventut de Mataró. Majoritàriament és provinent de les biblioteques de la "Societat Iris" i de "l'Ateneu Obrer". En part també prové, probablement, d'antigues cessions de l'Ajuntament de Mataró al "Frente de Juventudes" local. En el transcurs de l'acte de signatura, el director del Museu Arxiu, Sr. Manuel Salicrú, explicà el contingut del fons i insinuà la història de les dues entitats mataronines de les quals en la seva major part prové. Va cloure l'acte el Sr. Enric Puig, director general de Joventut. Comentà el fet de la cessió i sobretot es congratulà que, mitjançant el conveni, un fons mataroní resti a Mataró. L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria des dels FULLS agraeix profundament a la Direcció General de Joventut la cessió del fons bibliogràfic. Espera també que la col.laboració iniciada pugui continuar.

COL.LOQUI SOBRE ELS FETS DE JULIOL DE 1936 A MATARÓ.

El passat dissabte dia 19 de juliol —feia exactament cinquanta anys dels fets— a l'estatge del Museu Arxiu tingué lloc el col.loqui programat per a analitzar els esdeveniments del juliol de 1936 a Mataró. L'historiador Dr. Josep M. Fradera inicià la sessió qüestionant la teoria de l'oasi català, parlant de diverses formes de violència desfermades pel *pronunciamiento* militar i analitzant si els fets foren o no origen d'una revolució. Tot seguit Manuel Salicrú explicà, cronològicament, els fets de Mataró. Després els historiadors Agustí Barrera i Josep Xaubet parlaren respectivament dels fets revolucionaris i de la importància de la història oral per a analitzar-los. L'acte finalitzà després de la conversa-col.loqui entre els assistents.

LA RESTAURACIÓ DEL CAMPANAR DE SANTA MARIA

És ja pràcticament enllestida la restauració del campanar de Santa Maria, iniciada l'any 1984 per la Direcció General del Patrimoni Artístic de la Generalitat de Catalunya, segons projecte i direcció de l'arquitecte mataroní Sr. Esteve Mach i Bosch. El fet serà commemorat en el recordatori de les Festes de les Santes d'enguany, que inclourà un dibuix a la ploma del Sr. Marià Ribas i Bertran, a qui cal agrair la col.laboració. A més, i amb satisfacció, avui podem afirmar que és molt possible que durant el present any 1986 s'iniciïn també els treballs de restauració de la façana de l'església.

NOTÍCIA DE DONATIUS RECENTS

Cal agrair públicament a la Sra. Maria Lluïsa de Palau, Vda. Cruzate, el donatiu de documentació corresponent a les societats "El Escudo Mataronés" y "Cámara de Producción de Mataró". També els donatius diversos d'impresos, documentació i publicacions periòdiques fets pel Sr. Marià Ribas i Bertran, Sra. Pepita Pons, Vda. Fité, Lluís i Pilar Cuadrada i Marià Rodon i Vilar.

ESTUDIS

El treball que segueix, redactat a manera de crònica, vol ésser una primera aproximació als fets ocorreguts a Mataró des de juliol de 1936 fins a primers de maig de 1937, temps que comprèn la primera etapa de revolució i guerra.

La informació bàsica és extreta del diari "Llibertat", complementada i ponderada a partir de fonts documentals i orals.

CRÒNICA DELS FETS DE JULIOL DE 1936, A MATARÓ

Dissabte 18 de juliol.

A mig matí la ràdio dóna notícia del "*pronunciamiento*" militar al Marroc.

Es treballa normalment, però el fet determina una expectativa diferent. L'ambient és de calma tensa, que es tradueix en preocupació.

A la nit la policia de la Generalitat, cercant armes, practica diversos registres, concretament al local dels carlins, als domicilis particulars de persones vinculades al tradicionalisme o a la Lliga, i a la Rectoria de Santa Maria. Són detinguts i portats a la Model els Srs. Josep Monserrat i Francesc Arenas. Jutjats al cap de tres mesos, seran absolts.

Diumenge 19 de juliol.

A les 8 del matí el Regiment d'Artilleria Lleugera núm. 8, de guarnició a Mataró, a les ordres del comandant Àlvarez Buhilla, surt de la caserna, puja pel carrer de Churruca i ocupa la Rambla, la Riera i la Casa de la Ciutat, s'incauta de les Centrals de Telèfons i Telègrafs i de les seus d'alguns partits, a més de col.locar bateries en llocs estratègics. Les autoritats mataronines i l'alcalde Salvador Cruxent abandonen l'Ajuntament sense resistència, després de fer constar la seva oposició i el caràcter il.legal del fet. Tot seguit el comandant Àlvarez Buhilla proclama l'estat de guerra, llegint l'ordre del general Goded. El ban és fixat també a diversos indrets de la ciutat.

No hi havia persones civils entre la tropa. El testimoni de soldats mataronins de quota que participaren en l'acció ho confirma. Fins i tot cal potser parlar d'improvisació; el dia abans mateix, aquests soldats havien jurat bandera.

Durant el dia es van coneixent notícies del "*pronunciamiento*", de l'aixecament a Barcelona i del seu progressiu fracàs.

A la tarda una part molt important de la població surt al carrer i increpa la tropa, intentant desmoralitzar-la, a més de cridar contra els oficials que la comanden.

Després de coneguda per la ràdio la rendició del general Goded a Barcelona, l'alcalde Salvador Cruxent, a les 8 del vespre, retorna a la Casa de la Ciutat i exigeix la retirada dels soldats i la rendició dels seus caps i oficials, tot garantint llur seguretat. Considerant fracassada la sublevació, la tropa retorna a la caserna, sense haver fet ús de les armes en cap moment.

La satisfacció de les masses d'esquerres i republicanes és manifesta. Importants grups de gent se situen davant l'Ajuntament, a la Riera i a la Rambla. Crits de visques i moris i peticions que es faci justícia amb els militars i els seus "col.laboradors" ressonen per tot arreu. L'alcalde Cruxent surt al balcó i s'adreça als grups reunits demanant serenitat i legalitat. Després, coneixent que a Arenys de Mar, amb motiu dels fets, hi ha concentrada una força de carrabiners, per telèfon els demana que vinguin a Mataró per a fer-se càrrec de la caserna. La guàrdia civil local havia marxat a mig matí a Barcelona.

Els carrabiners arriben a Mataró a la una de la matinada a la plaça de Santa Anna i són ovacionats per la gent. A les tres ocupen la caserna. El coronel Julio Dufóo, els caps i oficials del Regiment són arrestats. La matinada del dilluns al dimarts seran traslladats a Barcelona, al vaixell presó Uruguay. La tropa és llicenciada, seguint les instruccions del Govern de la República, i majoritàriament abandona la caserna.

Al carrer comencen a córrer veus que cal assaltar Santa Maria. L'Església i la dreta són considerades culpables i col.laboradores de l'aixecament militar contra la República. La nit del diumenge al dilluns veurà dos intents d'incendi no reeixits a Santa Maria i a Sant Josep.

Dilluns 20 de juliol.

Des de la matinada persones armades pertanyents a organitzacions obreres són al carrer i prenen el poder. Les armes, en gran part, procedeixen de la caserna. Els primers trets són davant de Sant Josep durant l'intent d'incendi no consumat.

A la Casa de la Ciutat les organitzacions obreres i d'esquerra constitueixen el "Comitè de Salut Pública" o "Comitè Local Antifeixista". La seva composició és la següent:

President:
Salvador Cruxent i Rovira, d'Esquerra Republicana de Catalunya i Alcalde de la ciutat.

Vice-Presidents:
Joan Peiró i Belis, per la CNT, i Mateu Pou i Calvet, per Acció Catalana Republicana.

I com a Vocals,

Per la CNT
Francesc Font i Gomis
Pasqual Leal i Terol
Manuel Mascarell
Ramon Molist i Valls
Jaume Roig i Ferrer

Per la FAI
Jaume Lluís i Mas

Per les Joventuts Llibertàries
Pere Mandil i Valls
Joan Villaverde i Izquierdo

Per ERC
Josep Abril i Argemí
Ladislau Bellavista i Gual
Josep Eroles i Escobar
Ramon Freixas i Castellà
Josep Ramos i Fornaguera

Pels socialistes, comunistes i UGT
Pasqual Carniago i Gorgojo
Jaume Comas i Jo
Joan Compta i Casas
Enric Dalmau i Domenich
Francesc Lladó i Casas

Per Acció Catalana Republicana
Pere Gallardo i Galera
Alexandre Matons

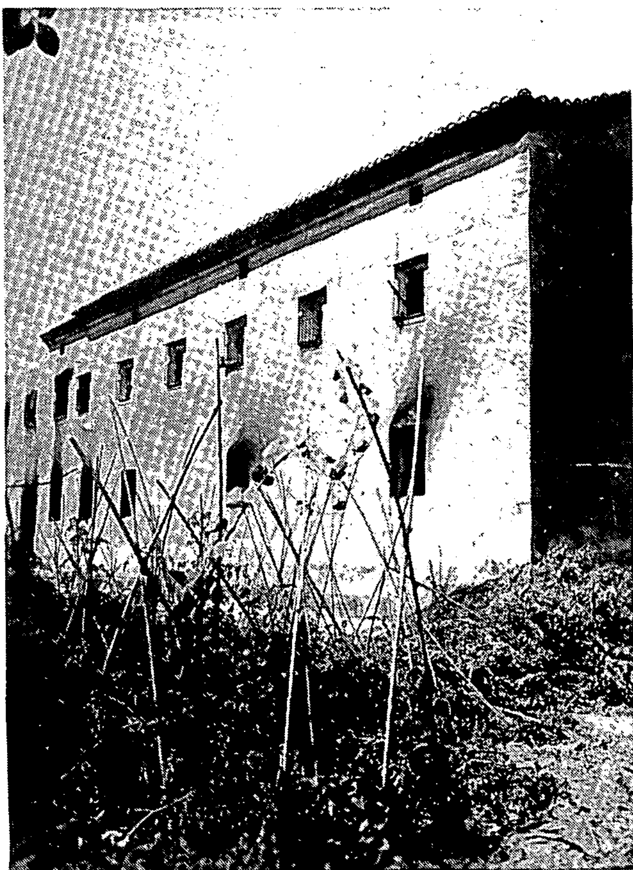
Pel POUM,
Lluís Balcells i Parés
Albert Puig i Marquès

Paral.lelament es mantindrà l'existència formal de l'antic Ajuntament, que en realitat tindrà només funcions administratives.

El poder real queda però en mans de la CNT-FAI.

El comitè de Salut Pública organitza el servei de Milícies Ciutadanes, amb armes procedents de la caserna d'Artilleria, que es fan càrrec de la caserna i de l'ordre públic.

Al carrer, fracassats els primers intents d'incendi de Santa Maria i de Sant Josep, a quarts de cinc del matí és saquejat i incendiat el convent de les Caputxines. Després és també incendiat el convent de les Tereses. Idèntica sort tindran seguidament el convent de les Benetes, al carrer d'Argüelles, i a les 10 de la nit, el convent de la Providència. Les religioses són obligades a abandonar els convents i no són molestades personalment.

Senyals d'incendi al convent de les Tereses.
Fotografia: Marià Ribas i Bertran. MASM.

Durant tot el dia arriben a Mataró revolucionaris de fora, principalment de Badalona i de Sant Adrià, que col.laboren en l'incendi dels convents. A les quatre de la tarda s'organitza un important tiroteig al carrer de Sant Josep, amb foc de fusell i metralladora. Sembla que fou organitzat per aquests grups de fora que, desorientats, tiraren en contra d'ells mateixos. Durà entre dues i tres hores i no hi hagué cap mort.

Un altre tiroteig es produeix a la plaça de Santa Anna, on és assaltat l'edifici dels Escolapis i devastada l'església. Igual destí rep l'església de Sant Josep.

La vida ciutadana és trasbalsada totalment. Les fàbriques i els comerços són tancats. L'ambient del moment pot definir-se en dues paraules: eufòria i por. Eufòria al carrer i als grups revolucionaris. Por pels esdeveniments que succeïen no volguts per la major part de la població, ni pels seus dirigents.

Dimarts 21 de juliol.

Per ràdio, el Govern de la Generalitat dóna ordre de lliurar les claus de les esglésies als Ajuntaments, per evitar la destrucció. El Dr. Josep Samsó i Elias, rector de Santa Maria, refugiat des del dia abans en una casa del Carreró, fa lliurar les claus de la basílica a les autoritats. El lliurament es fa al grup armat que guarda la porta de la part de la plaça, composat d'un carrabiner i paisans armats.

A la tarda, amb les portes obertes, grups de gent diversa entren a l'església i es produeix la primera devastació i les primeres destruccions.

Paral.lelament un grup de mataronins intenta salvar el patrimoni cultural de Santa Maria. Només aconsegueix desmuntar les teles dels Dolors, dues de les quatre de l'altar major, de Pere Pau Montanya, les de Sant Nicolau i de Sant Esteve, i les dues de l'altar del Roser. Són portades totes a l'edifici dels Arts i Oficis.

Al matí retornen a Mataró les forces de la Guàrdia Civil local que havien participat en els fets del 19 de juliol a Barcelona. Són rebudes amb grans ovacions i desfilen fins la Casa de la Ciutat.

Dimecres 22 de juliol.

Surt per darrera vegada el *Diari de Mataró*, intervingut pel Comitè i redactat per periodistes de filiació adicta al nou règim.

A la primera plana dos editorials resumeixen el moment. La primera amb el títol *VISCA LA REPÚBLICA!!* indica que les forces lleials al règim i a la legalitat, ajudades pels militants de totes les organitzacions obreres i polítiques del Front Popular, han d'aixafar la sublevació militar. La segona, títol *Traïdors!*, és una proclama contra els traïdors i contra el feixisme.

Publica també relació dels fets a Mataró i dades sobre la sublevació a Barcelona i del moviment a tota la Península.

El capità Medrano arriba a Mataró per a fer-se càrrec de la direcció de la Caserna d'Artilleria.

DIARI DE MATARÓ

ANY XIV — DIMECRES, 22 JULIOL 1936 — NÚM. 3868

VISCA LA REPUBLICA!!

La sublevació militar de les guarnicions, contra la República, a tota la Península, adherides en un moviment de caràcter netament feixista-monàrquic, provoca una lluita terrible a gairebé totes les poblacions.

Les forces lleals al règim i a la legalitat, ajudades dels militants de totes les organitzacions obreres i polítiques del Front Popular, aixafen els traïdors, amb un coratge i una decisió exemplar.

Ara més que mai: VISCA LA REPUBLICA!!
VISCA CATALUNYA!!
VISCA LA LLIBERTAT!!

TRAÏDORS!

Ha seguit fins ara la tradició del militarisme espanyol. Fidels a l'esperit del *pronunciamiento*, que amb tant d'èxit havien explotat en el segle passat, les casernes, dipositàries de la força de la nació, han estat a tothora baluards d'insurrecció, on, amb diversos caràcters, s'hi ha pogut establir vergonyosament un poder dins un altre poder.

Amb Juntes de Defensa, amb organitzacions de caràcter clandestí, la seva influència ha estat moltes vegades decisiva contra els Governs, que havien de sucumbir davant de les seves exigències. Es famosa aquella frase d'Antoni Maura que en sortir de palau en temps del Borbó, va deixar anar: *que gobiernen los que no dejan gobernar!*

Això és exactament el que va passar pel setembre de l'any 1923, quan la insurrecció militar del general Primo de Rivera, a la qual va adherir-se seguidament un altre traïdor: el monarca que havia jurat la Constitució.

Proclamada la República, el poble espanyol va tenir la sensació que potser s'haurien acabat les "militarades".

No ha estat així: ací tenim la darrera, la més cruent i terrible de totes, perquè donades les circumstàncies amb que s'ha produit, s'ha vessat molta sang.

Mai la història d'aquest país ha registrat un cas semblant. Mai però, la traïció fou més alevosa i més criminal.

El poble s'ha llençat al mig del carrer, arrossegant en l'alzafada tot el que li ha semblat més o menys encobertament simpatitzant a la subversió i a la traïció dels militars.

Quan s'ha acceptat la violència per a defensar les conviccions i les idees, s'ha establert la la conseqüència inevitable.

S'ha de confessar i així ho han reconegut alguns des del primer moment, que les forces conservadores i dretanes d'Espanya, han seguit per viaranys que mai, en nom de res, havien de permetre. El llenguatge demagog, francament demagog d'alguns caps, havia enlluernat completament a la gent de tendència dretana, que d'una manera inexplicable secundaven les actituds de violència que d'una manera tan vehement es lliuraven als seus representants autoritzats.

El Govern ha vençut; l'ensulciada ha estat terrible en l'acció i en les conseqüències.

Es impossible que en aquests moment poguem circumscriure el nostre pensament a totes les emocions que hem viscut aquests dies.

Per damunt de les desferres de la lluita, quan encara es baten per les terres ibèriques els soldats de la legalitat, pel Govern i per la República, contra els traïdors del feixisme i de la reacció, no podem fer altra cosa, al servei de la causa de la República i de la Generalitat de Catalunya, que juntar la nostra veu, en defensa de la legalitat contra els traïdors.

Demanem serenitat a tothom, fortalesa d'ànim per a fer cara a les circumstàncies que els moments actuals han fet possible.

Damunt les cendres d'aquesta lluita, tothom des de la seva posició ha de secundar l'esforç heroic que els homes de bona voluntat, realitzen a hores d'ara, per a crear l'Espanya nova.

Tothom té el deure de contribuir a aquesta acció. Amb aquesta voluntat i amb aquesta esperança llencem al vent la nostra veu:

Contra els traïdors! Contra el feixisme!
Visca la República!
Visca Catalunya!
Visca la Llibertat!

Reproducció del primer full del *Diari de Mataró*, data dimecres 22 de juliol de 1936.

LLIBERTAT

ÒRGAN DEL "COMITÈ LOCAL DE SALUT PÚBLICA"

Any 1936 — Mataró, 23 de juliol — Núm. 1

RENAIXEMENT

[illegible]

La situació a Mataró

[illegible]

Informació general

Barcelona

[illegible]

Apel·les Mestres ens ha deixat per a sempre

[illegible]

El patrimoni artístic

[illegible]

Important

[illegible]

Aquest full surt en substitució del

DIARI DE MATARÓ

de la redacció del qual se n'ha incautat el «Comitè Local de Salut Pública»

5 cèntims

Reproducció del primer full del diari *Llibertat*, data dijous 23 de juliol de 1936.

Dijous 23 de juliol.

Apareix el diari "Llibertat", en substitució del "Diari de Mataró", requisat pel Comitè Local de Salut Pública. Serà l'òrgan d'informació del Comitè. N'és director Julià Gual i redactors Joaquim Casas, Lluís Pedemonte, Joan Compta, Pasqual Carniago i Vicenç Casals. El col.laborador més important serà Joan Peiró, autor d'articles que, pel seu interès, es reproduiran en molts altres periòdics del país i de l'Espanya republicana. Hi col.laboren també Joan Julià Cuadras, Pelegrí Carrau i Santiago Lleonart Itxart.

Els edificis religiosos "incautats" són vigilats per la força pública.

A la Casa de la Ciutat s'han habilitat oficines per a donar permisos de tota mena, indispensables per a circular.

Els preus dels articles de primera necessitat són fixats per l'Ajuntament.

El vaixell de guerra anglès H63 és fondejat davant de la ciutat per recollir súbdits anglesos. Les cases habitades per súbdits estrangers o relacionades amb altres països tenen al balcó la bandera respectiva com a símbol de protecció.

Divendres 24 de juliol.

Es coneixen els primers assassinats "incontrolats". A la carretera d'Argentona a Vilassar, terme de Cabrera, són trobats els cadàvers de tres sacerdots de Calders, bisbat de Vic. "Llibertat" en dóna notícia dient *sembla que són sacerdots*.

Constitució del PSUC. Confiscació del Collegi de Santa Anna per la CNT i de l'edifici del Cor de Maria, a la Riera, per les forces marxistes.

Es permet la lliure circulació de persones i carros descoberts per entrar i sortir de Mataró. Les patrulles de vigilància poden fer registres. És destruïda la capella de Sant Sebastià i, "conjuntament" els pisos de sobre. Els pescadors de canya ocupen i destrueixen l'ermita de Sant Simó; el retaule i els ex-vots són cremats en una foguera a la platja.

Dissabte 25 de juliol.

Per intentar de salvar el patrimoni cultural de la ciutat afectat pels actes revolucionaris i per l'incendi o destrucció dels edificis religiosos, és constituït el Comitè Local del Patrimoni, nome-

GENERALITAT DE CATALUNYA

Ajuntament de Mataró

El ciutadà ....

que viu a ...., *carrer d* ....

.... *n.º* .... *de professió* ...., *sol·licita*

autorització per a traslladar-se d ....

a ....

per tal d ....

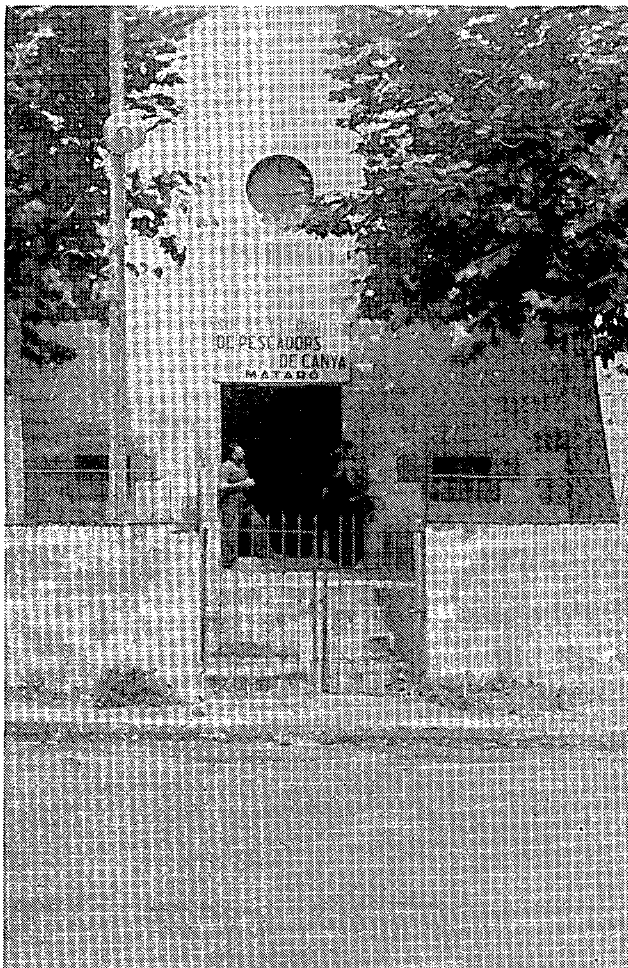
....

.... *el* .... *d* .... *del 193* ..

A

(Al dors hi haurà de figurar l'aval de la sol·licitud). Entitats que avalen la precedent sol·licitud.

Imprès d'autorització de trasllat. Arxiu Municipal de Mataró.

L'ermita de Sant Simó ocupada pels pescadors de canya. Fotografia: Marià Ribas i Bertran. MASM.

nat per l'Alcalde Salvador Cruxent, i format per:

Albert Puig, conseller de Cultura.
Rafael Estrany, pintor.
Lluís Montané, pintor.
Francesc Bas, professor de l'Escola d'Arts i Oficis.
Julià Gual, periodista.
Joaquim Casas i Busquets, periodista.
Lluís Pedemonte, periodista.

El Comitè, ajudat per altres persones, entre les quals cal destacar Marià Ribas i Bertran i Lluís Ferrer i Clariana, realitzarà una tasca ingent, però amb moltes dificultats, per incomprensió d'una part dels dirigents del moment.

Són registrats els estatges dels partits de dreta, "desafectes al règim" i molts domicilis particulars.

Dilluns 27 de juliol.

Per raons òbvies no hi ha celebracions de festa major.

El capità Medrano, cap de la caserna, rep notificació de traslladar les bateries del 8è Regiment d'Artilleria al front de Saragossa.

Dimarts 28 de juliol.

A les ordres del capità Medrano, del tinent Ribas d'Argentona i del tinent de carrabiners Sr. Bueno, surt l'expedició mataronina cap al front de Saragossa. És formada per tres bateries, dos automòbils, queviures i dos-cents cinquanta milicians locals, a més d'una secció de la Creu Roja amb tres portalliteres. Com a agregats l'acompanyen un paisà i vuit dones.

És destruïda la Creu de Terme de la Rambla. "Llibertat" comenta el fet en aquests termes: *Alerta amb els excessos, compte amb el que es destrueix.*

El dentista Sr. Miquel Spà mor a la Clínica Aliança a conseqüència d'un tret, rebut el dia abans a la Muralla dels Genovesos, quan sortia de declarar a la caserna.

Iniciada una subscripció pública, patrocinada pel Comitè Antifeixista, per a atendre les famílies de les milícies que marxen cap a Saragossa.

Dimecres 29 de juliol.

La Junta de l'Agrupació Pro-Ensenyament Racionalista ocupa el col.legi de les Concepcionistes del Torrent.

Dijous 30 de juliol.

Les botigues van obrint. Progressivament es reorganitza el comerç.

Són detingudes les següents persones:

Joan Rodon i Majó
Francesc Cobo
Enric Correa
Joaquim Capell i Vidal
Joaquim Boix i Rossell
Domènec Ribero i Laplana
Ramon Tenas i Ballalta

També l'ex-alcalde Josep Ma. Fradera i Pujol i el rector de Santa Maria, Josep Samsó i Elias, *la detenció del qual s'ha efectuat aquest matí a l'estació, quan, disfressat, es dirigia a Barcelona,* com diu la nota apareguda a "Llibertat".

A la presó de Mataró hi ingressaran també altres sacerdots i religiosos. Cal esmentar en concret el Dr. Josep de Plandolit, consiliari del Cercle Catòlic d'Obrers, acusat de participació en la mort d'uns membres del Sindicat Únic, a ca l'Aragonès, obra del Sindicat Lliure (1921). Després d'una sèrie d'incidències podrà marxar a França com a refugiat; però detingut novament al Portús, serà ingressat a la Model, d'on sortirà, vivint amagat la resta de la guerra.

Una segona columna mataronina marxa cap al front. És composada per cent homes, entre milicians i soldats, a les ordres del capità d'Artilleria López Gatell, i inclou tres bateries totalment equipades.

Divendres 31 de juliol.

L'Ajuntament acorda cessar tots els consellers municipals aliens als partits que formen el Front Popular. La Comissió de Govern, formada per l'alcalde i els consellers regidors Abril, Puigvert, Puig i Freixas, es constitueix en sessió permanent.

També aprova la confiscació dels edificis següents:

Convents de la Providència,
de les Tereses,
de les Caputxines,
de les Benetes i
de les Serventes de Maria.

Germanetes dels Pobres

Col.legis de les Escoles Pies,
dels Salessians i
de Valldemia.

Mútues escolars Prat de la Riba (Cor de Maria),
Carme Gibert (Concepcionistes) i
Ramon Llull (Franceses).

Escola d'Instrucció Pre-Militar
Camp de Tir Nacional
Sala Cabanyes
Cercle Catòlic
Esbarjo St. Lluís (Lluïsos)
Escola Catequística (c/. Portal de Valldeix)
Capella de Sant Sebastià
Foment Mataroní
Col.legi de la Coma i Patronat Escolar
Hospital
Santa Maria
Sant Josep
Maristes de Sant Josep
Restaurant de Sant Joaquim

Aquests edificis tindran diversos usos i destinacions, que fins i tot canviaran en funció del pas del temps.

Els convents de la Providència i de les Tereses seran enderrocats, aquest darrer per formar la plaça del 19 de Juliol. Els de les Caputxines i de les Benetes serviran com a magatzems municipals.

És detingut Rafael Riudor.

Segons una notícia que publica "Llibertat", la columna de Mataró, en ésser a Barbastro, s'engruixí fins a 5.000 homes i, després de prendre Siétamo, bombardejà Osca, *que sembla caurà avui mateix*.

Dissabte 1 d'agost.

El Comitè Antifeixista reorganitza les milícies. La vigilància de les entrades de la ciutat i de la caserna quedarà assegurada per 160 homes.

Normalitzat el comerç d'alimentació, les botigues, els cafès i els bars.

És trobat mort al Primer de maig Miquel Carbó, guardavinyes, cap de vigilància quan la Dictadura.

Diumenge 2 d'agost.

Continuen les detencions. Són detinguts:

Joan Vila i Agustí
Josep Català i Carbonell
Joan Soler i Ferrarons
Josep Rosset i Massafret
Joaquim Font i Alsina
Emili Albo i Franquesa
Josep Vives i Pàmies
Josep Valls i Arabia
Francesc Comas i Figueres.

Igualment segueixen els registres domiciliaris.

Es farà tristament famós "l'auto fantasma", el cotxe Lancia, matrícula M-31041, confiscat al pagès i comerciant Josep Majó i Nonell.

Dilluns 3 d'agost.

Assemblea al Teatre Municipal Bosc de les organitzacions obreres. Conclusió bàsica, tothom a treballar.

Les empreses seran col.lectivitzades.

Dimarts 4 d'agost.

Són detinguts:

Joan Xaudaró i Fullerosa
Joaquim Brau i Navarro
Artur Galí i Vergés
Josep Ximenes i Castellà
Francesc Majó i Coll
Emili Barnada i Castellà
Pere Peradejordi i Pujol
Antoni Clavell,

tots regidors o gestors després dels fets d'octubre, excepte el darrer.

La segona columna de Mataró és a la Puebla de Híjar.

"Llibertat" deixa d'ésser un simple full. A partir d'ara tindrà les mateixes característiques que tenia el "Diari de Mataró". La normalitat ve expressada per la publicació d'anuncis i notes diverses.

Com a nota curiosa transcrivim dos dels petits anuncis apareguts a finals de 1936.

"El treball a la reraguarda ha d'ésser intens i efectiu. En aquest cas el cos té un doble desgast i s'ha de procurar donar-li el màxim d'energies. Això s'obté amb una alimentació perfecta. L'Establiment de carns i cansaladeria del carrer de Sant Joaquim, núm. 55, ofereix les seves carns i embotits amb tota la puresa de vitamines alimentoses. Davant el portal del nou mercat."

"Ja heu fet el vostre donatiu a la tómbola que es prepara a profit de les nostres milícies? Si no teniu cap objecte a propòsit, recordeu que a la Cartuja de Sevilla en trobareu per a tots els gustos i a preus reduïts."

També es normalitzen els espectacles. Al cine Gayarre el dimecres 12 d'agost es projecta *Viva Villa* i *Ahora y siempre*, amb Shirley Temple. El dijous 13 d'agost, al Clavé Palace, sessions en profit dels milicians, amb *El domador*, pel cavallista Jim Mc Coy, *Glorias robadas*, per Richard Cromwell; i el *Reportaje del movimiento revolucionario en Barcelona*.

Dimecres 5 d'agost.

El regidor de la Lliga Josep Simon i Ibern és trobat mort a Parpers.

Uns "desconeguts" l'havien detingut al seu domicili la matinada del diumenge al dilluns.

"Llibertat" en dóna la notícia, i en el *Perfil* fa el següent comentari *Protestem. I considerem com enemics de la situació tots aquells que la comprometen amb actes com el que ha costat la vida al Sr. Simon.*

És detingut Salvador Cabot Rossell, ex-regidor i gestor després dels fets d'octubre.

Comença l'enderroc del convent de les Tereses, incendiat el 20 de juliol.

Dijous 6 d'agost.

Són detinguts
Enric Jové Briera i el metge Joaquim Castellsaguer.

Són alliberats
Domènec Riera
Josep Valls
Francesc Comas
Ramon Tenas
Emili Barnada
Joaquim Brau
Joan Xaudaró i
Francesc Majó.

Joan Vila Agustí, detingut el dia 2, és portat a Barcelona.

Divendres 7 d'agost.

Detinguts Joan Pons Montanari, secretari del jutjat, i Josep Rovira, vigilant nocturn.

El Sr. Pons, desaparegut en circumstàncies no aclarides serà trobat mort el 10 de setembre al Coll, carretera de Llinars.

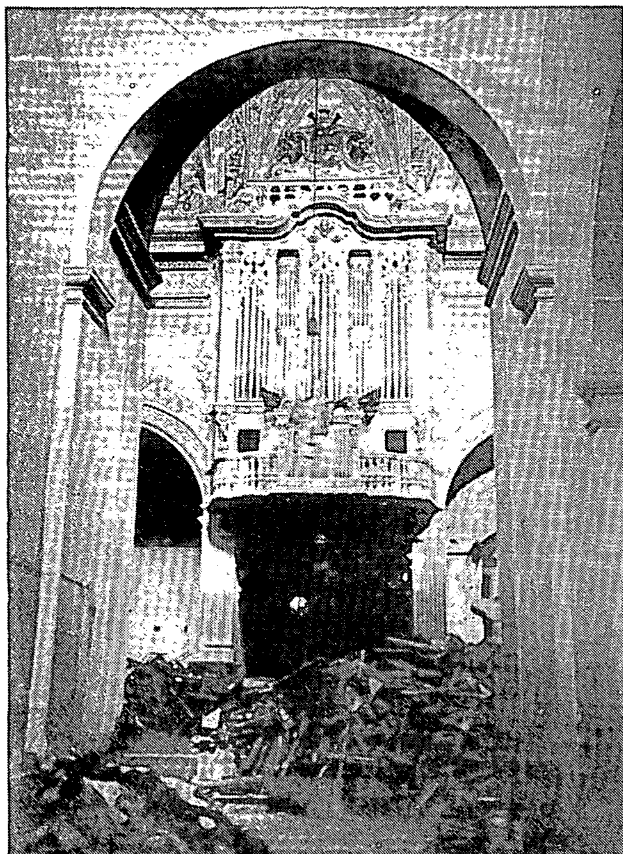
Diumenge 9 d'agost.

El diumenge torna a ésser dia festiu.
Són alliberats Josep Ximenes Castellà i Enric Juvé. Progressivament ho seran altres detinguts.

Dilluns 10 d'agost.

Comença, a porta tancada, la destrucció sistemàtica dels retaules i de tot el que conté la basílica de Santa Maria. Ho fa una brigada de mitja dotzena d'homes pagats pel municipi.

L'operació continuarà durant tot el mes d'agost, el de setembre i durarà fins a primers d'octubre, malgrat les actuacions del Comitè del Patrimoni, que només aconsegueix de salvar els retaules del Roser, de St. Nicolau i el relleu central del de Santa Anna, a part de les teles. El retaule major, conservat de moment, serà destruït totalment pel maig de 1938, per ordre expressa de l'alcalde Ramon Molist, desoint la veu del Comitè del Patrimoni, que havia fet múltiples accions en favor de la seva preservació, i en contra de les ordres expresses del Servei de Conservació de Monuments Històrics de Catalunya i del Ministeri de Justícia de la República, que havien intervingut en l'afer a petició del Comitè Local. No es destruí tampoc el conjunt dels Dolors –les teles ja s'havien desmuntat el 22 de juliol– i, a resultes de la intervenció ministerial esmentada, per l'abril del 1938, s'aparedà l'entrada a la capella.

Interior de la basílica de Santa Maria a finals d'agost de 1936. Fotografia: Marià Ribas i Bertran. MASM.

A part dels retaules es destrueix també la pràctica totalitat de la documentació dels arxius de l'Obra de l'Església, de la Comunitat de Preveres i de les diverses Confraries, que són venuts per fer pasta de paper. Es conserven només l'Arxiu del Rector i el dels Llibres Sagramentals, probablement per estar instal.lat, respectivament a la Rectoria i a la Vicaria, i no pas dintre del recinte de la Basílica.

Les peces d'orfebreria i una part important d'ornaments religiosos són retirats i es conserven a l'arxiu de l'Ajuntament o als magatzems del Comitè del Patrimoni, en vistes a la formació del futur Museu Comarcal de Mataró.

La destrucció dels retaules de Santa Maria és objecte d'uns comentaris sarcàstics al diari "Llibertat".

Dimecres 12 d'agost.

La notícia del compliment de la sentència de mort dictada pel Consell de Guerra contra els generals Goded i Burriel, és comentada a "Llibertat" dient *La pena de mort és una cosa monstruosa. La monstruositat de certs delictes, però, a voltes, fa imprescindible la pena de mort.*

Divendres 14 d'agost.

La Comissió de Govern de l'Ajuntament acorda convertir l'edifici de la basílica de Santa Maria en Museu Comarcal. Tot i amb això continuen els treballs de destrucció interior anunciats *com a treballs necessaris per a l'adaptació, fent desaparèixer tots els objectes sense valor que servien pel culte religiós.*

Diumenge 16 d'agost.

Conferència d'Andreu Nin, al Clavé.
"Amb quatre dies de revolució el poble ha liquidat l'Església, els militars, la gran propietat. El poble per cap motiu s'ha de deixar desarmar. L'armament en mans dels treballadors és la garantia de la revolució. S'ha d'anar a un nou Parlament d'obrers, pagesos, soldats i guàrdies. La lluita és a mort. O el feixisme acaba amb nosaltres o nosaltres acabarem amb el feixisme."

Dimarts 18 d'agost.

S'inicia una nova subscripció promoguda pel Comitè Local del Socors Roig Internacional en favor dels Milicians ferits. Els donatius al local del PSUC, a la Riera, antic Col.legi del Cor de Maria.

Dimecres 19 d'agost.

Tots els soldats de les lleves del 1934 i 1935, i els llicenciats de 1936 s'han de presentar a la caserna.

Article de Joan Peiró a "Llibertat". *Totes les armes al front.*

Dissabte 22 d'agost.

Són cessats tots els treballadors municipals. En un termini de vint-i-quatre hores hauran de demanar el reingrés.

Festival al Clavé a benefici de les milícies antifeixistes.

Dilluns 24 d'agost.

Assemblea al Teatre Monumental convocada pel Comitè Antifeixista per donar tota mena d'aclariments sobre l'actuació del Comitè *formulats en termes concrets i degudament fonamentats i comprovats.*

L'assemblea, presidida per Ramon Molist, s'acaba amb l'aprovació per unanimitat de l'acció del Comitè, donant-li un vot de confiança a proposta de Miquel Simó i Miguel Campuzano de la CNT.

S'inicia la formació de dues columnes de milicians de Mataró i comarca. La primera, la columna Malatesta, organitzada per la CNT-FAI. La segona pel Comitè del POUM. Per allistar-se a la columna Malatesta cal dirigir-se a Lluís Cerdà a la caserna Malatesta (ex-caserna d'Artilleria de Mataró) i anar proveït d'una muda, com a mínim, i la corresponent arma llarga.

Dimecres 26 d'agost.

Article de Joan Peiró a "Llibertat". *Els fusells al front.*

Dijous 27 d'agost.

Article de Joan Peiró a "Llibertat". *Un curs d'actuació revolucionària. "La revolució és la revolució, i és de sentit lògic que la revolució comporti vessament de sang. Els atracadors i els lladres no han honorat cap revolució. Els assassins es troben a l'altra banda, als rengles del feixisme. Vessar sang sota l'empar de la responsabilitat dels Comitès no pot ésser mai un fet revolucionari. És una covardia. Lector, perdona que un revolucionari parli com jo he parlat."*

Divendres 28 d'agost.

Constitució del Comitè de l'Escola Nova Unificada (CENU).

En són delegats
Francesc Rossetti
Josep Serra per la Generalitat
Joan Compte i Artur Puigvert per la UGT
i Josep Quer i Esteve Fígols per la CNT.

Les oficines seran instal.lades a l'edifici dels Escolapis, baixada d'Estanislau Figueras (baixada de Santa Anna).

Diumenge 30 d'agost.

Constitució del Consell d'Economia de Mataró.

President: Salvador Cruxent, alcalde i representant de la Generalitat de Catalunya.
Vice-president: Ladislau Bellavista, pels sindicats d'Oposició.
Secretari: Francesc Anglas, per la UGT.
Vice-secretari: Eliseu Gallemí, per la CNT.
Comptador-Tresorer: Pere Balasch, per Acció Catalana.
Vocals: Ramon Bilbeny, per ERC; Ramon Molist, pels sindicats d'Oposició; Joan Macià, pel POUM; Anastasi Tortajada, per la CNT; Manuel Marsol, de la CNT; Manuel Salvadó, per la FAI; Francesc Barbena, pel PSUC; Jaume Comas, per la UGT; Josep Calvet, per la UGT; Joaquim Dencàs, per la Unió de Rabassaires i Jaume Abril, pels sindicats d'Oposició.

Míting de les Joventuts Llibertàries al Clavé. Hi parlen Fidel Miró (Mirlo) qui exposà el programa de la FAI, Joan Peiró, qui féu un parlament exposant la situació i la seva impressió del front de guerra, i finalment Jaume R. Magrinyà indicant l'ideal anarquista i detallant l'obra a realitzar per la CNT-FAI.

Dilluns 31 d'agost.

L'alcalde de la ciutat, Salvador Cruxent i Rovira, no acut a l'Alcaldia per trobar-se indisposat.

Comença la destrucció de l'església de Sant Josep. A partir del 1r. d'octubre es convertirà en garatge municipal.

Dimarts 1 de setembre.

La columna Malatesta surt de Mataró cap al front.

A les onze del matí, un grup de milicians de la columna, formada a la Riera, exigeix l'afusellament del rector de Santa Maria, Josep Samsó internat a la presó de la ciutat.

L'exigència es compleix. El Dr. Josep Samsó és tret, manillat, de la presó, i portat amb "l'autofantasma" al cementiri, és afusellat a l'esplanada superior. El punt és avui assenyalat amb un monòlit.

La sortida de la columna és reflexada a "Llibertat" amb les següents paraules:

> *A quarts de tres de la tarda ha sortit de la Caserna la columna Malatesta, composada per mataronins i companys del Maresme. Precedia la columna un auto blindat. Seguia una secció de la Creu Roja, la Banda Municipal sense uniforme i augmentada amb professors del Sindicat Musical, dirigida pel mestre Llorà. Venia al darrera tot el contingent de la columna, molt ben equipada i amb moltes banderes de la CNT.*

En arribar a l'Ajuntament la Banda ha tocat "La Internacional", en mig de grans ovacions i visques a la Llibertat, a la CNT, a la FAI i moris al feixisme.

Fet el silenci ha parlat un representant de la FAI, el qual ha dit que aquest matí s'ha començat a fer justícia afusellant de cara l'ex-rector de Santa Maria.

Després el company Leal, del Comitè Antifeixista ha assegurat que la columna Malatesta respondrà a la valentia i a la consciència dels treballadors mataronins.

Després ha parlat Josep Abril, alcalde accidental, en nom de la ciutat. Ha promès als milicians que no mancarà res a les seves famílies i que a ells els serà tramès tot el que necessitin.

Amb grans ovacions i al so de "La Internacional", la columna ha desfilat, marxant més tard cap a Barcelona.

Dimecres 2 de setembre.

Article de Joan Peiró a "Llibertat" amb el títol *Revolucionaris.*

"Mentre els partidaris de la destrucció anorreen esglésies i convents, el feixisme va destruint tota l'economia. Destruïm si cal. Però els revolucionaris no hi podem pensar massa en destruir. Els veritables revolucionaris posen la intel.ligència, les energies totes i l'ànima per damunt de tot, al servei de la magna funció de crear, crear, crear sempre."

Dijous 3 de setembre.

El Comitè Antifeixista, Departament d'Ordre Públic, publica el ban següent:

S'ordena a tots els ciutadans de Mataró que en el termini de vint-i-quatre hores llencin al carrer tots els objectes religiosos que tinguin a casa seva. Passat aquest temps es procedirà a fer els registres convenients, i les penyores seran en conseqüència, rigoroses.

Durant la nit i tot l'endemà imatges, llibres, estampes foren cremats als carrers.

Divendres 4 de setembre.

Crida per a la formació d'una nova columna de voluntaris que es denominarà "Los pretendientes de la muerte".

Míting antifeixista femení al Clavé.

Dissabte 5 de setembre.

La columna Malatesta és a Casp.

Article de Joan Peiró a "Llibertat":

"La destrucció de l'Església és un fet de justícia, perquè l'Església representa un poder polític la finalitat del qual és l'esclavització espiritual i social del poble. La persecució del sentiment i de les creences religioses conculca un dret inalienable; és un dret semblant al que nosaltres reivindiquem quan se'ns persegueix pels nostres sentiments polítics i socials."

Dilluns 7 de setembre.

A Barcelona, Consell de Guerra contra el coronel Francesc Serra Castells, cap del Regiment de Mataró quan la proclamació de la República. És absolt. Diu "Llibertat": *Els nostres homes representatius —els revolucionaris d'abir i sempre— han prestat declaració davant la justícia del poble.*

Diumenge 13 de setembre.

A la tarda, sortida de Mataró de la columna del POUM, centúria Joaquim Maurín.

Hi ha un intent d'assaltar la presó. Les precaucions preses pel Comitè Local al seu entorn fan que no sigui possible.

Dissabte 19 de setembre.

A les cinc de la tarda surt de Mataró la columna Jaume Graells del PSUC formada per un centenar de militants de Mataró i de la comarca.

Diumenge 20 de setembre.

És trobat al cementiri de Montcada el cadàver de Mn. Lluís Miquel Ticó, rector de la parròquia de Sant Josep. Havia estat detingut el dia abans en un registre efectuat per una patrulla al pis del carrer Ausiàs March de Barcelona, on era refugiat.

Dimecres 23 de setembre.

Són desmuntades les campanes del campanar de Santa Maria i traslladades a un solar d'Argentona que serveix de dipòsit. Foses, serviran per a fabricar material de guerra. Al campanar hi resten només les campanes del rellotge.

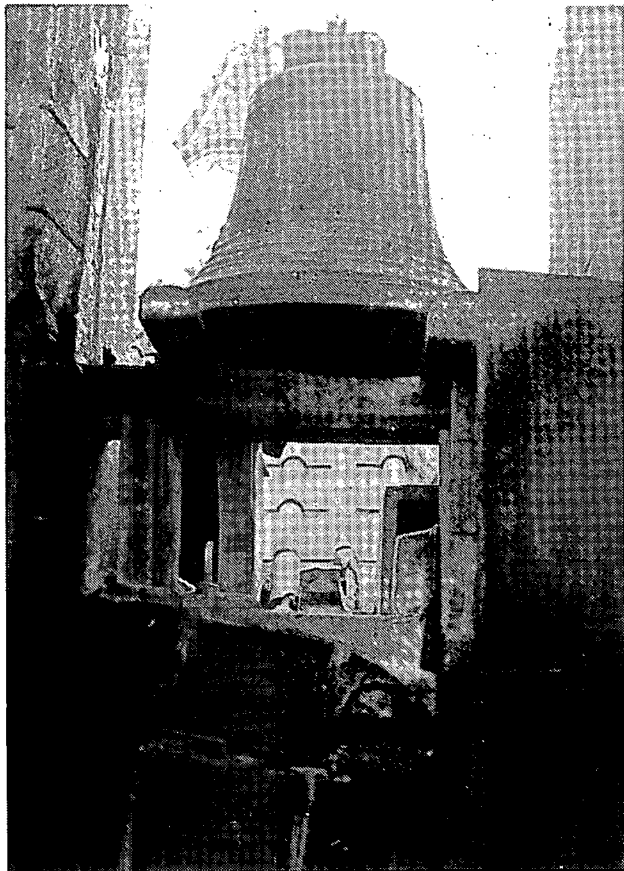
Proves de la sirena d'alarma instal.lada al magatzem municipal del convent de les Benetes, a la plaça dels Bous, en previsió de bombardeigs aeris.

Dijous 24 de setembre.

Joan Peiró, a "Llibertat" publica l'article titulat *Perill a la reraguarda*, clamant contra els "incontrolats".

Dimarts 29 de setembre.

Visita Mataró Josep Gudiol de la Junta de Museus de Catalunya, a petició del Comitè Local del Patrimoni. És rebut per les autoritats locals. Després d'inspeccionar l'església de Santa Maria i els dipòsits del Comitè al Foment i a l'Escola d'Arts i Oficis fa la proposta de constituir Santa Maria en Museu General d'Art Barroc de Catalunya i d'estudi de l'obra de Viladomat.

Treballs per a baixar les campanes del campanar de Santa Maria. Fotografia: Marià Ribas i Bertran. MASM.

Dimecres 30 de setembre.

S'incorporen a les Milícies Alpines setze membres de la UEC mataronina.

La columa Jaume Graells marxa cap al front de Madrid.

Nota del Comitè Central de l'Escola Nova Unificada. Fa constar que encara no s'han designat els professors de les escoles mataronines. La previsió és d'obrir-les el dia 5 d'octubre.

Les classes però, no podran començar fins al gener de 1937.

Dijous 1 d'octubre.

Les noves escoles mataronines portaran d'ara endavant els noms següents:

Joaquim Costa (Salessians)
Ferrer i Guàrdia (Valldemia)
Rafael Campalans (Santa Anna)
Natura (Franceses)
Plató (Maristes St. Josep)
Luís Bello (Cor de Maria)
Germinal (Concepcionistes St. Josep)

Dissabte 3 d'octubre.

Iniciades les obres d'ampliació de la Muralla del Tigre.

Divendres 16 d'octubre.

A les dues de la matinada arriben 225 infants madrilenys refugiats. Pertanyen a diversos grups escolars i van acompanyats dels seus professors. Seran acollits a Mataró.

Constitució de nou Ajuntament, d'acord amb el contingut del decret de la Generalitat de Catalunya, data 11 de novembre.

En formen part,

per ERC,
Salvador Cruxent i Rovira, que serà elegit alcalde.
Pere Torres i Foch
Ernest Mora i Parera
Consol Nogueras i Seda
Josep Ribas i Duxans
Emili Oller i Solà
Darwin Abril i Catarineu
a més de
Josep Serra i Genisans i
Ramon Bilbeny i Robert
incorporats el dia 5 de novembre,

per la CNT
Ramon Molist i Valls
Pasqual Leal i Terol
Ladislau Bellavista i Gual
Jaume Roig i Ferrés
Pere Mandil i Valls
Jaume Lluís i Mas
Enric Ballesteros i Alcalde
Lluís Pedemonte i Comas
Albert Oleart i Pladevall

pel PSUC
Josep Calvet i Perramon
Artur Puigvert i Fabré
Joaquim Casas i Busquets
Pasqual Carniago i Gorgojo
Narcís Tristany i Lladó
Enric Dalmau i Domenich

pel POUM
Albert Puig i Marquès
Lluís Balcells i Parés
Joan Macià i Comas

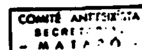
per ACR
Josep Rabat i Simon
Mateu Pou i Calvet
Pere Gallardo i Galera

per la Unió de Rabassaires
Llorenç Anglada i Maria
Josep Busqué i Maurí i
Pau Bellatriu i Noguera.

Salvador Cruxent és elegit alcalde per 29 vots a favor i 9 abstencions (PSUC i POUM). L'explicació de vot, recollida al Llibre de Sessions, forneix un interessant diàleg entre marxistes i anarquistes. PSUC i POUM voldrien un alcalde obrer, de la CNT, força majoritària, i no un representant petit burgès. La CNT manifesta que, sense defugir responsabilitats, en aquest moment històric, la representació ha de recaure sobre els republicans.

AVÍS IMPORTANT

Per ordre del Comitè Antifeixista de Mataró, està privat d'entrar amb armes, a la sala d'espectacles.

Cartell del Comitè Antifeixista de Mataró - Arxiu Municipal de Mataró.

Divendres 23 d'octubre.

Notícia de requises d'automòbils per part de grups armats, que no estan autoritzats de fer-ho.

Míting del PSUC al Clavé. *Encara hi ha homes que van al front sense armes, mentre hi ha 20.000 fusells que es passegen per Catalunya.*

Diumenge 25 d'octubre.

És afusellat a Parpers el sacerdot Mn. Ramon Furnells. Era comunitari de Santa Maria i encarregat de les esglésies de Mata. Residia a l'actual estatge del Museu Arxiu de Santa Maria. Fou detingut a la Masia de Can Guitart de Canyamars, on s'havia refugiat, per membres del Comitè Local d'Ordre Públic.

La major part dels sacerdots mataronins són amagats o resten sense sortir dels propis domicilis. En general no seran molestats. A porta tancada inicien els serveis religiosos a les cases particulars.

Dilluns 26 d'octubre.

Al vaixell Uruguay, vista de la causa pels fets del 19 de juliol a Mataró.

Els encausats són els següents:

Coronel	Julio Dufóo Borrego
Comandants	Luís Caubot Rubio
	Francisco Álvarez Buhilla
	Carlos Sánchez García
Capitans	Jaume Rosselló d'Orfila
	Luís Rodríguez Almeida
	José Ribera Cebrián
	Fernando López Viladecabos Espinosa
	Felipe Sesma Bengoechea
	Santiago Herrero Méndez
Tinents	Luís Renedo Munguía
	Francisco González Castillo
	Julián Buj Gonzalvo
	Abundio Ayestarán Domezaín
	Eutimio Rodríguez Espinosa
	José Echevarría Román
	Diego Román Gil
	Raimundo Romero Fernández
	Feliciano Robles Humayor
	Emilio Arroyo González
	Fernando Poblaciones García
Tinent de complement	Máximo Gutiérrez Carvajal
Alferes	José Herruzo García
	i Pedro Orellana Giménez

El Tribunal Popular desglossa la causa i són jutjats en un primer judici el comandant Álvarez Buhilla, els capitans López Viladecabos i Herrero Méndez, els tinents Ayestarán i Rodríguez Espinosa, i els alferes Herruzo i Orellana.

A més dels encausats declaren el general Llano de la Encomienda, l'alcalde de Mataró Salvador Cruxent i Joan Peiró entre altres persones.

El Tribunal Popular, presidit per Àngel Samblancat, i actuant de fiscal el Sr. Chorro Llopis, dicta sentència condemnant a mort tots els encausats, a excepció de l'alferes Orellana, condemnat a cadena perpètua. Posteriorment el president Companys indultarà també els condemnats Rodríguez Espinosa i Herruzo.

Dimarts 27 d'octubre.

Coneguda la sentència condemnatòria dels primers acusats del Regiment d'Artilleria de Ma-

taró, el diari "Llibertat" publica la petició d'indult. El text és el següent:

Perdó! Indult!

Han començat les sentències del Tribunal Popular pels fets de la sublevació militar de Mataró del 19 de juliol.

Sense cap reserva mental pel que es refereixi a la tasca de justícia —implacable justícia del poble!— però fidels a la convicció humana de proclamar la inutilitat de la pena de mort, —salvant els casos absolutament necessaris— en aquests moments dolorosos, davant d'un vençut alcem la nostra veu en demanda de PERDÓ!

No pot mancar en aquesta hora greu a la nostra ciutat, tan rica d'actituds liberals des de sempre, la veu de les consciències humanitàries si més no, per no deixar damunt de llars mataronines el pesombre d'una sentència terrible que, per molts anys, hauria d'ennegrir-les.

Salvador Cruxent, Josep Abril, Ernest Móra, Joaquim Casas Busquets, Pasqual Carniago, Joan Peiró, Francesc Rossetti, Vicenç Esteve, Alexandre Matons, Antoni Macià, Antoni Olives, Joan Sans, Julià Gual, Gaspar Duran, Josep Maria Lluró, E. Sansegundo, Lluís Fors, Lluís Pedemonte, Joan Bas.

La petició d'indult no és pas ben acceptada per tothom. En base a ella el PSUC suspèn dels llocs de representació que tenien Joaquim Casas i Pasqual Carniago. El POUM fa pública també una nota de repulsa.

Dimecres 28 d'octubre.

Segona vista contra els militars de Mataró. Sentència: Condemnats a mort el coronel Julio Dufóo Borrego, el comandant Luís Caubot Rubio i els capitans Luís Rodríguez Almeida i José Rivera Cebrián. Reclusió perpètua, i 100.000 ptes. de multa, els tinents Luís Renedo Munguía, Francisco González Castillo i Emilio Arroyo González. Absolt el capità Jaume Rosselló d'Orfila.

Dimecres 4 de novembre.

Joan Peiró a Madrid. Serà ministre d'Indústria al nou govern presidit per Francisco Largo Caballero.

Tercera vista contra els militars de Mataró. Condemnats a mort el comandant Sánchez García i el capità Felipe Sesma Bengoechea, i a reclusió perpètua els tinents Echevarría i Poblaciones.

A dos quarts de deu del matí, a Montjuïc, s'executa la sentència dels vuit condemnats a mort en els dos judicis anteriors referents a Mataró. No s'executa cap altra pena de mort.

Dijous 6 de novembre.

Organització del nou Ajuntament constituït el dia 16 d'octubre i formació de Comissions i del Comitè Permanent.

Les Comissions i els respectius consellers presidents són les següents:

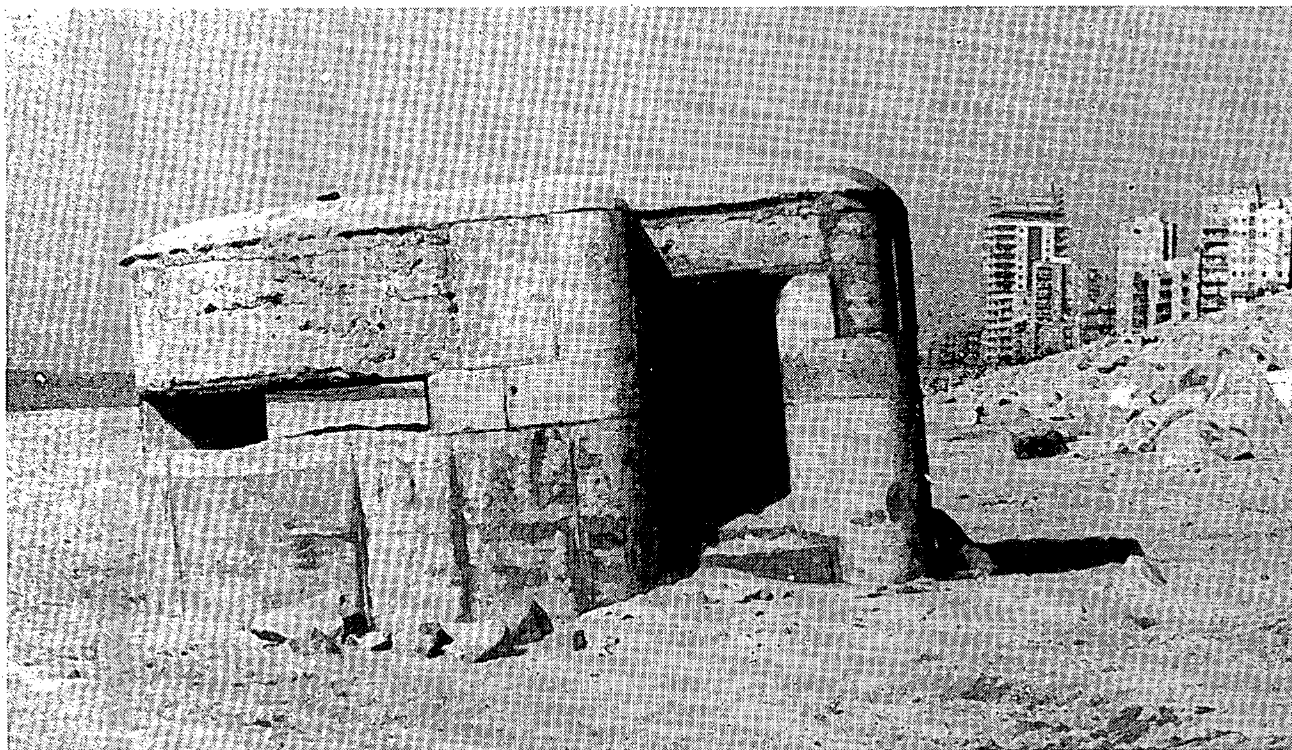
Economia i Treball, Ramon Molist i Valls (CNT). Serà alcalde accidental pel desembre.
Foment, Artur Puigvert i Fabré (PSUC).
Assistència Social, Josep Serra Genisans (ERC).
Cultura, Albert Puig i Marquès (POUM).
Proveïments, Josep Rabat i Simon (Acció Catalana).
Agricultura, Llorenç Anglada i Maria (Unió de Rabassaires).
Governació, Pasqual Leal i Terol (CNT).
Sanitat, Josep Calvet i Perramon (PSUC).
Finances, Emili Oller i Solà (ERC).
Defensa, Jaume Roig i Ferrés (CNT).

Els restants vint-i-dos consellers formen part de les Comissions.

En substitució de Joaquim Casas i Pascual Carniago, expedientats pel PSUC per la petició d'indult als militars de Mataró, s'incorporen a l'Ajuntament Francesc Anglas i Ramon Jubinyà i Bové.

Capçalera del llibre *Perill a la Reraguarda*. Edicions Llibertat. Mataró 1936.

Fortí existent a la platja de Sant Simó. Fotografia: Miquel Sala (MASM).

Dissabte 14 de novembre.

Comencen els treballs de fortificació de la platja a càrrec dels treballadors del ram de la construcció.

Es construiran els *fortins* que encara en part avui existeixen.

Dimarts 17 de novembre.

Es posa a la venda el llibre *Perill a la reraguarda*, que recull els articles publicats per Joan Peiró a "Llibertat".

El pròleg és de Julià Gual i la coberta dibuixada per Marià Ribas i Bertran.

Divendres 4 de desembre.

Primers problemes de subministrament i primers abusos en la venda de queviures.

Dijous 10 de desembre.

Notícia dels primers milicians morts al front d'Aragó. Són Josep Ballesta, de Premià, i Francesc Bosch, de Mataró, molt conegut a les penyes esportives.

Diumenge 20 de desembre.

Concentració de la pagesia del Maresme a Mataró. L'acte d'afirmació sindical celebrat al Clavé és presidit pel conseller d'Agricultura Josep Calvet. Hi parlen a més del conseller, Joaquim Vilà, president de la Federació Agrícola de Sindicats del Maresme, Eduard Simó, Ferran de Zulueta i Lluís Ardiaca, de la Conselleria i Manuel Serra i Moret.

Divendres 25 de desembre.

El dia de Nadal i el de Sant Esteve són laborables.

Nota de la Conselleria de Proveïments.

Encara que els bàsics són assegurats es nota l'escassedat de productes.

Concert de la Banda Municipal de Barcelona al Clavé.

Dijous 26 de desembre.

Creació de les targes de raccionament. La inscripció s'obrirà el dilluns dia 28 a "l'ex-església" de Santa Maria.

Dilluns 28 de desembre.

Cal posar tires de paper als aparadors i a les finestres en previsió d'atacs aeris.

Dissabte 2 de gener de 1937.

Ban del conseller de Cultura. Les classes començaran el dia 6.

Es celebra la Setmana de l'Infant.

Dimecres 6 de gener.

Cens de ràdios.

Ajuntament de Mataró

CONSELLERIA DE GOVERNACIÓ

CENS D'APARELLS RECEPTORS DE RADIO

Nom: ....

Cognoms: ....

Domicili: ....

Aparell de (galena o làmpares): ....

Marca: ....

Número de làmpares: ....

Ona (normal, llarga, curta i extra-curta): ....

Antena (exterior o interior): ....

Us (públic o particular): ....

Número d'altaveus: ....

Data d'adquisició: ....

Observacions: ....

Mataró ..... de .... del 1937.

Signatura de l'interessat,

Imp. Minerva.- Mataró

Imprès per al cens d'aparells receptors de ràdio. Arxiu Municipal de Mataró.

Dimarts 12 de gener.

L'Ajuntament acorda el canvi dels noms dels carrers. Són els següents:

Sant Pere més Alt	Alt
Bisbe Mas	Héctor Magno
Portal de Valldeix i St. Francesc d'Assís	Salvador Seguí
Santa Maria, Sant Cristòfor i les Escaletes	URSS
Onofre Arnau	J. Fontbernat
Mossèn Albas (avui Mn. Fornells)	Rizal
Nou de Caputxines	Francesc Ascaso
Plaça Sant Salvador	Maragall
Rierot, St. Bonaventura, Hospital i St. Pere	J. Ros Serra
Passeig de Cabanelles i carrer de les Monges	Cabanelles
Sant Pelegrí	Juli Garreta
Pujol	Sis d'Octubre
Baixada de St. Ramon	Pompeu Gener
Palau	Jaume Compte
Sant Antoni	Biada
St. Francesc de Paula	Rafael Campalans
Colom, Travessia del Gas i Travessia de Sant Antoni	Colom
Sant Agustí	Durruti
Pinzón i St. Felicià	Narcís Monturiol
Racó de St. Pere i Pou de St. Pere	Pere Joan Sala
Passatge de Sta. Magdalena	A. Franquesa
Amàlia	Lluís de Sirval
Biada, Sant Benet i Sant Josep	Francesc Layret
Lepanto i Montserrat	Mutualitat
Concepció	Concepció Arenal
Sant Joaquim	Catalunya
Sta. Teresa, St. Rafel i St. Isidor	Rafael de Casanova
Carme	Anselmo Lorenzo
Churruca, Cuba i Fray Luís de León	Bakunin
Sant Elies	Mèxic
Parc i Caminet	N. Salmerón
Muralla de la Presó	J. Cabré
Sant Pau	M. Vilanova
Don Magí	J. Casas Sala
Espenyes	Dr. Ferran
Puigblanch	Santiago Rusiñol
Mn. Cinto Verdaguer	Cinto Verdaguer
Convent de les Tereses	Plaça del 19 de Juliol
Llauder	J. Maurín
Cooperativa, Iluro i Tetuán	Iluro
Beata Maria, Sant Simó i Sant Ramon	Ignasi Iglesias
Passatge de Prim (avui Tomàs Viñas)	Estanislau Figueras
Cisneros (avui Plaça dels Bous)	València
Mata i Clavé	Clavé
Sant Onofre	Rosa Luxemburg
Sant Joan	Carles Marx

Dilluns 18 de gener.

Primer dia sense pa.

Dimecres 27 de gener.

No circulen trens per manca de carbó.

Dissabte 30 de gener.

El ministre Joan Peiró concedeix un Crèdit extraordinari per al desviament occidental de les rieres.

Dilluns 1 de febrer.

Comencen les obres de la col.lectora del carrer Ros Serra (St. Bonaventura, Hospital i St. Pere) i les de l'obertura de la Ronda des de la Carretera de Mata a l'Havana.

Dimarts 2 de febrer.

"Llibertat" publica un editorial comentant els fets de la Fatarella. El seu títol *La realitat i la teoria*. Afirma *les armes han d'ésser únicament al servei de la llibertat, i per garantir la llibertat; la violència només pot ésser en defensa de la llibertat i per garantir-la contra els enemics que exerceixen la violència, per a fer-la desaparèixer.*

La Conselleria de Defensa avisa tots els ciutadans que tinguin coloms, que han de tenir tancats els colomars des d'avui dia 4 fins al dia 8. Si arriba algun colom missatger cal lliurar-lo amb tota urgència.

Divendres 5 de febrer.

Als voltants de les onze de la nit són trobats morts a la carretera de Vilassar a Argentona, indret Can Garí del Cros, els germans Antoni, Carles i Josep Clavell.

"Llibertat", data dissabte dia 6, publica una nota de repulsa condemnant el fet signada pel conseller de Governació Pasqual Leal.

També un *Dietari*, signat per K, en el qual es diu:

> *Tot el poble antifeixista està cansat de lladres, de gàngsters, d'arribistes, d'assassins i de trinxeraires.*
>
> *Ja comença a ésser hora que s'acabi aquest conte dels incontrolats.*
>
> *Ho exigeix el poble i ho exigeix sobretot, la decència i la puresa, un bon xic empastifada, de la Revolució.*

Dimarts 9 de febrer.

És municipalitzada la propietat urbana.

Dimecres 10 de febrer.

Manifestació en favor de la unitat, del comandament únic i de la mobilització general.

Des del balcó de l'Ajuntament parlen Francesc Marchetti de la Columna Malatesta, Vicenç Minguillón, per les Joventuts Llibertàries, Pasqual Carniago, per les Joventuts Socialistes Unificades, Manuel Valldeperes, per les Joventuts del POUM, Francesc Font, del Comitè Regional de la CNT, i Ramon Molist, alcalde accidental. Les seves paraules *un objectiu al front, lluitar per la victòria; un objectiu a la reraguarda, treballar per la guerra.*

Divendres 12 de febrer.

Es coneix que en Miquel Maurí i Masjoan, militant d'Estat Català, s'ha passat de les tropes feixistes a les republicanes.

Dimarts 17 de febrer.

"Llibertat" publica un article de Joan Peiró, comentant la caiguda de Màlaga.

Principal afirmació: *La guerra no pot fer-se fent cada u el que li dóna la gana, sinó amb allò que aconsella i exigeix el bon sentit: DISCIPLINA.*

Dimecres 18 de febrer.

Comença l'ofensiva d'Aragó.

Els afiliats al Sindicat de la Construcció, lleves de 1934 i 1935 han d'allistar-se a la Columna Engels o a la Columna Edificació.

Dijous 19 de febrer.

Míting del PSUC al Clavé. Hi parlen Comas i Jo, Torrents, Caritat Mercader, Vidal Rossell, Ardiaca i Comorera. Paraules bàsiques d'aquest darrer: *Comandament únic, Codi Militar i disciplina de ferro.*

Dimarts 23 de febrer.

Només hi ha pa per als menors de 10 anys.

A la tarda manifestació d'infants més grans de deu anys protestant. Lema: *Menys comitès i més pa.* Al davant una bandera republicana. Els capdavanters són rebuts a l'Ajuntament per l'alcalde Molist. A la manifestació hi figuren alguns "pioners" del PSUC.

Nota de l'Ajuntament censurant *la manifestació portada a cap pels infants, inconscientment, però inspirats per elements feixistes emboscats* i indicant que esbrinarà qui són els responsables.

Dimecres 24 de febrer.

La Conselleria de Defensa fa una crida al treball voluntari per a fortificacions.

Divendres 26 de febrer.

Míting del Socors Roig Internacional al Clavé.

Hi assisteix Antonov Ovsenko, cònsol de la URSS.

"Llibertat" comenta que aquest, en català, va dir a l'alcalde *aquest poble és capable dels més grans fets.*

Dissabte 6 de març.

Manifestació que clou la setmana de l'exèrcit. Lema: *Un exèrcit, una bandera, un govern.*

L'editorial de "Llibertat", comenta el fet. Títol *Civilització contra Barbàrie.* Afirma *la barbàrie, que és el feixisme —Franco, Hitler, Mussolini, Pius XI— contra la Civilització, que és la Llibertat, el poble, l'esperit, la cultura, la redempció, la pau ...*

Dimarts 16 de març.

L'Ajuntament de Mataró acorda posar en circulació paper moneda d'una pesseta (valor 100.000 ptes.) i de 0,50 ptes. (valor 200.000 ptes.).

Paper moneda de Mataró.
Bitllet d'una pesseta.

Dijous 18 de març.

Per a garantir el consum de benzina cal fer declaració de necessitats.

Dimarts 23 de març.

Una forta pedregada malmet la collita de patates.

Dijous 25 de març.

Cens de bestiar cavallar.
Continua la crisi de subsistències. Un botiguer a la presó.

Diumenge 4 d'abril.

Primer bombardeig a Mataró. A les cinc del matí es senten unes detonacions llunyanes. A la poca estona sona la sirena d'alarma. Un avió "feixista" dóna una volta per damunt de la ciutat i en marxar, deixa anar una bomba, que cau sobre una caseta prop de la riera de Sant Simó, que queda ensorrada. Els seus ocupants Ramon Tuxans i Conxa Piquer són afectats amb ferides confuses al cap, de pronòstic reservat. L'avió era un trimotor Junker.

Dilluns 5 d'abril.

A les tres de la tarda sona la sirena d'alarma, i passen sobre la ciutat tres avions.

Dimarts 27 d'abril.

Primer dia de col.lectivització de la indústria panificadora.
Cues per al pa.

Dissabte 1 de maig.

"Llibertat" publica les primeres referències de l'organització de la cinquena columna mataronina que la Conselleria d'Ordre Públic ha desarticulat.

Dilluns 3 de maig.

No hi ha comunicació telefònica amb Barcelona.

Dimarts 4 de maig.

"Llibertat" encapçala l'edició amb el següent títol:

Antifeixistes! Camarades!! Què han de dir els combatents del front de la nostra reraguarda? Què han de pensar de nosaltres els antifeixistes de tot el món? SENY, SENY, SENY!!!

Divendres 7 de maig.

Encapçalament de "Llibertat":
Barcelona torna a la normalitat. Cal que no es repeteixi la vergonya d'aquests dies. Tot el món antifeixista s'ha sorprès davant de tanta insensatesa! Ara més que mai: UNITAT, UNITAT, UNITAT!

Manuel Salicrú i Puig

FONTS DOCUMENTALS

Arxiu Municipal de Mataró
Llibres d'Actes anys 1936 i 1937
Lligall Governació, núm. 524
Cal fer constar expressament la col.laboració de l'Arxiver Municipal Sr. Josep Ma. Clariana.

Museu Arxiu de Santa Maria
Documentació guerra civil

Informació oral

llibertat

òrgan oficial antifeixista del consell municipal

Cal que la premsa actuï amb tota lleialtat si hom vol aconseguir una veritable unió antifeixista.

Barcelona torna a la normalitat

Cal que no es repeteixi la vergonya d'aquests dies

Tot el món antifeixista s'ha sorprès davant de tanta insensatesa!

Ara més que mai: UNITAT, UNITAT, UNITAT!

Reportatges pintorescos

La cinquena columna a Mataró

Llanterna màgica

Inquietem-nos?

Poble de Mataró

Encapçalament del diari *Llibertat*, divendres 7 de maig de 1937.

BIBLIOGRAFIA

ALBERT i CORP, Esteve. *Quatre boigs de Mataró*. Barcelona 1979.

CASTELLÀ, Pbro., Félix. *Pastor y Víctima*. Mataró, octubre 1940.

COSTA i OLLER, Francesc. *La Premsa a Mataró, 1820-1980*. Premi Iluro 1981. Mataró 1982.

"Diari de Mataró", núm. 3868 (dimecres 22 juliol 1936).

"Llibertat", (anys 1936 i 1937)

MANTÉ i BARTRA, Marta. *La problemática de la Segunda República a través del estudio de una situación concreta. El Mataró de los años treinta.*

MARTÍ i COLL, Antoni. *Història d'una família* (segona part) Premi Iluro 1977. Mataró 1979.

NONELL, pvre., S. *El Pastor Immolat*. Barcelona 1971.

PEIRÓ, Joan. *Perill a la reraguarda*. Edicions Llibertat. Mataró 1936.

RIBAS i BERTRAN, Marià. RIBAS i ROSSELLÓ, Maria Dolça. *El retaule major de Santa Maria de Mataró i l'ampliació del temple. Segles XVII i XVIII.* Mataró 1979.

RIBAS i BERTRAN, Marià. *Les imatges dels apòstols de la primitiva església parroquial de Santa Maria de Mataró*. "Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria". núm. 3 (desembre 1978).

– *El valuós conjunt de pintures del convent de les monges caputxines de Mataró destruït el juliol de l'any 1936*. "Fulls del MASM". núm. 12 (desembre 1981).

– *L'antic convent de les Tereses*. "Fulls del MASM". núm. 14 (juliol 1982).

– *Una interessant obra d'art popular desapareguda de Mataró*. "Fulls del MASM". núm. 16 (abril 1983).

SOLÉ i SABATÉ, Josep, i VILLARROYA i FONT, Joan *La repressió a la guerra i a la postguerra a la comarca del Maresme (1936-1945)* Biblioteca Serra d'Or Barcelona 1983

TURRÓ i MARTÍNEZ, A. *El paper moneda de guerra del Maresme (1936-1939)*. Barcelona 1976.

Que la Roma clàssica era una societat esclavista, és un clixé tan conegut com el de l'esclavitud negra a l'Amèrica colonial. Però ja no ho és tant el fet que a la baixa edat mitjana hi haguessin igualment esclaus al món occidental. A Mataró mateix hi havia qui comptava amb el seu esclau, adquirit davant de notari, com si es tractés d'una propietat o d'un dret qualsevol.

ESCLAUS A MATARÓ A FINALS DEL SEGLE XIV

Segons Charles Verlinden, els esclaus eren en un nombre molt superior als dos darrers segles de l'edat mitjana en relació al segle XIII. A l'estat catalano-aragonès i al regne de Mallorca se'n trobaven a tots els llocs i a tots els nivells socials. En tenien la noblesa, la clerecia, els comerciants, els menestrals, els pagesos. *Nous sommes vraiment en présence d'une société qui, du haut en bas, est esclaviste*, escriu com a colofó de tot això el susdit historiador belga (1).

A partir del segle XIV també es va donar un altre fenomen: el corrent d'esclaus procedent de terres dominades pels musulmans va disminuir com a conseqüència de no ser ja tan freqüents les ràtzies contra ells, per haver quedat allunyades les fronteres de Granada dels estats de la corona d'Aragó. Al seu lloc es va produir un moviment d'introducció d'esclaus tàrtars, i, en menor quantitat, grecs, búlgars, bosnians (2), que constituïren les noves fornades d'esclaus als centres habituals del tràfic, particularment a les illes de Sicília i de Mallorca.

No insistirem sobre la condició jurídica de l'esclau, perquè és una cosa prou coneguda. Els seus propietaris continuaven considerant-lo com a una cosa pròpia, amb uns drets sobre ell que pràcticament eren il.limitats: podien comprar-lo, vendre'l, llogar-lo, empenyorar-lo, etc., i els competia també la gràcia de manumitir-lo, és a dir, de concedir-li la llibertat. La condició servil de l'esclau, la seva indefensió davant els mals tractes del seu amo, són estampes que han esdevingut característiques de la institució de l'esclavitud a tots els temps i els indrets.

Hi ha, però, qui creu que el dret de correcció no arribava, en general, a últims del segle XIV als extrems dels períodes anteriors (3), i qui afirma que, en els mateixos temps, la vida quotidiana de l'esclau no era tan dura com sembla desprendre's de les lleis (4). Hom fa sempre l'excepció de la fuga, perquè a l'esclau que gosava fugar-se la llei li reservava els càstigs més durs: *Haie esser sguerrat, si son senyor ho volrà e ho requerià al vaguer*, es declara per aquest cas en una de les ordinacions de Barcelona, l'aplicació de les quals era extensiva precisament a tota la seva vegueria (5).

No és res estrany, doncs, que al Mataró de la mateixa època, aquella vila incipient, que tot just naixia, formada per quatre cases aixecades a les proximitats de la sagrera de l'església parroquial de Santa Maria, amb una sèrie de masos escampats per tot el terme, hi haguessin també esclaus dedicats, potser, a les feines domèstiques i als treballs del camp, perquè cal suposar que en un lloc tan de pagès com era el Mataró d'aquells temps, aquestes ocupacions serien les més habituals.

LA COMPRA-VENDA D'ESCLAUS

Ja hem dit que un esclau podia ésser objecte de transmissió com si es tractés d'una propietat o d'un dret qualsevol. Els manuals notarials ens han deixat testimoniatge fefaent d'aquestes operacions, i gràcies a això s'ha pogut refer en una bona part la història de la institució. També gràcies a aquests protocols podem conèixer la presència d'esclaus a Mataró als finals del segle XIV.

El mercader de la baixa edat mitjana, ultra la importació d'articles de l'orient mediterrani, com és ara matèries tèxtils i espècies de diversa classe, no negligia tampoc de fer-se portar algun esclau per a abastar la seva clientela.

La primera escriptura de compra-venda d'un esclau que hem trobat referida a Mataró pertany a l'any 1396. El 18 d'abril del susdit any, Ramon Bou, rector de l'església de Sant Julià d'Argentona, va vendre al discret Guillem Gras, prevere, *regenti curam animarum* de Mataró, un esclau neòfit, anomenat Esteve, de trenta anys d'edat, fill d'una esclava tàrtara anomenada Llúcia. El preu fou fixat en 19 lliures i 15 sous, moneda barcelonina de tern. Remarquem que es tracta d'un neòfit, és a dir, d'un batejat de poc. El baptisme no enfranquia; només els esclaus de jueus eren enfranquits en ésser batejats. D'altra banda, es fa constar a l'escriptura que els diners que rebia el venedor pertanyien al peculi personal del comprador i no pas a béns de l'església (*de peccunia et bonis vestris propriis ex vestris industria et labore quesitis et non de bonis ecclesie*). Amb aquest aclariment Guillem Gras deixava constància que l'esclau quedava de la seva pertinença privada. No és l'únic cas que es fa constar això en compra-vendes d'esclaus a les quals hi intervenen persones clericals.

A part de les clàusules corrents dels formularis contractuals, el venedor declara, a més, que l'esclau era de *bona guerra*, és a dir capturat en lluita guerrera, que era un origen d'esclavització legal. No cal dir que aquesta condició era sovint invocada per a legitimar la situació d'esclaus procedents de rapinyes, segrestos o actes de pirateria, adquirits per mercaders sense escrúpols als mercats del tràfic. Igualment es fa constar al contracte que el venedor respon de legal evicció i també de mal caduc i d'altres defectes i malalties amagades, segons usos i costums de Barcelona (*et de morbo caduco ac aliis viciis et morbis absconsis dicti servi ad usum et consuetudinem barchinone*) (6). Aquesta és també una clàusula comuna a moltes escriptures de venda d'esclaus. Els compradors volien, com és natural, totes les garanties pel cas que l'esclau que adquirien posseís algun defecte que, de moment, no sabien veure o no podien comprovar.

Del mateix any, és una altra compra-venda d'un esclau a Mataró. En aquest cas, la venedora es tracta d'Alamanda, muller del noble Ramon de Peguera, militar, senyor del castell i de la baronia de Lluçà, la qual vengué a Francesc Salrà de la vila de Mataró, una esclava neòfita, anomenada Maria, també tàrtara, de vint-i-un anys d'edat. El preu fou estipulat en 44 lliures, moneda barcelonina de tern. Igualment el venedor declarà que l'esclau era de *bona guerra* i que quedava a l'evicció i a respondre de les malalties ocultes, tal com hem vist en el cas anterior (7). Remarquem que la venedora, Alamanda, i el seu marit eren els pares de Ramon de Peguera, júnior, que estava casat amb Isabel, filla de Pere Arnau Marquès, senyor del castell de la Roca, i de Maria, filla de Pere de Màrgens, que ho havia estat del castell de Mataró (8). Isabel Marquès apareix en la documentació de l'època com a senyora d'aquest darrer castell.

Tenim encara un altre cas relacionat amb l'esclavitud a Mataró. Potser l'oferta d'esclaus no era suficient en aquells moments o no se'n trobaven d'unes determinades qualitats, edat o preu. El cas és que Bernat Ferrer de Mataró va concloure l'any 1397 un contracte de comanda amb Francesc Ferran, mercader de Barcelona, al qual va lliurar *de-*

cem duodenis coltells cum vaginis, valorat tot plegat en 30 lliures barcelonines. Ferran es comprometé a portar-los amb el seu vaixell a Sicília i allí vendre'ls al millor preu. El resultat que assolís l'havia d'esmerçar en la compra d'una esclava d'edat entre 16 i 20 anys, russa o circassiana (*de nacione rossorum vel xarquesiorum*). El contracte se celebrà al que en deien *al quart de diner*, és a dir, que una vegada deduït el capital, Ferran es quedaria amb una quarta part del guany com a remuneració del seu treball (9).

En els contractes de comanda el risc era genèric, no tan solament marítim i era sempre atribuït al comandant o capitalista. El contracte convingut per Bernat Ferrer és dels que hom anomenava *a esparç*, és a dir, que la venda de les mercaderies i l'aplicació del seu contravalor a la compra d'altres, s'havia de fer amb separació (*per espars*) d'altres gèneres que el comandatari pogués portar per altres comendants, diferent, doncs, per exemple, de la comanda *missa in comunis*, en la qual el carregament del vaixell formava una massa comuna pertanyent a capitalistes diversos (10).

LA MANUMISSIÓ DE L'ESCLAU.

Malgrat la condició en què es trobava, rebaixat a un mer objecte o a una simple propietat, l'esclau aconseguia, a vegades, assolir la llibertat i esdevenir subjecte de dret. Els amos els la concedien tant per motius religiosos, com per treure'n un rendiment, mitjançant el cobrament per part de l'esclau d'unes quantitats determinades. En això darrer també hi havia molta especulació. L'acte d'enfranquiment era anomenat *manumitio* i la condició d'enfranquit *alforra*. A Mataró, i dels mateixos temps, també posseïm un exemple de manumissió d'esclau per part del seu amo, o més ben dit, de la promesa de fer-ho, perquè es tracta d'una manumissió condicional, com veurem.

Ponç Sanguera, de Mataró, atorgà el dia 29 de juliol de 1395 una escriptura pública en la qual per a obtenir el perdó dels seus pecats *in remissionem peccatorum meorum*) féu a Pere, esclau seu, fill de Llúcia, també esclava *que fuit de nationem tartarorum*, la gràcia següent: Que si els servia a ell i als seus bé i fidelment, sense fugar-se, durant un període de deu anys consecutius, que si durant tot aquest temps no es separava del seu servei sense llicència seva, no el robava i li era obedient, fóra *francus, liber et alforra*, podria testificar i comparèixer en judici i fer tot allò que podia fer qualsevol persona lliure, nascuda de pares lliures, i qualsevol pare de família o qualsevol ciutadà romà. Aquesta era una fórmula molt tradicional i romana, corrent a moltes escriptures d'enfranquiment, per la qual l'esclau adquiria la plena personalitat jurídica.

Però Sanguera també concretà que no li signaria l'instrument donant-li la llibertat fins al terme dels deu anys, sempre que Pere complís i es portés bé, altrament aquest romandria servent i esclau seu i dels seus i aquella gràcia quedaria nulla i sense cap valor. També li assegura que durant tot aquell temps tindria cura d'ell, cas que emmaltís, i que el proveiria de vestit i de calçat. Per la seva banda, Pere prometé al seu amo de servir-lo bé i amb fidelitat en les condicions estipulades durant els deu anys convinguts i de reparar-lo (*emendare*) per raó de tots els dies que hagués estat absent del seu servei, tant per fuga, malaltia o altres causes, i que del contrari romandria esclau seu i dels seus (11). Aquesta promesa de reparació és corrent a altres casos que hem trobat de manumissió condicionada al servei de l'amo durant un temps determinat.

Joaquim Llovet

NOTES

1.- VERLINDEN, Charles. *L'esclavage dans l'Europe médiévale*, I (Bruges, 1955), 427.

2.- MIRET I SANS, Joaquim. *La esclavitud en Cataluña en los últimos tiempos de la edad media*, dins "Revue Hispanique", XLI (Nova York- París, 1917), 17.

3.- MIRET. *La esclavitud en Cataluña*, 25.

4.- VINYOLES I VIDAL, Teresa Maria. *La vida quotidiana de Barcelona vers 1400* (Barcelona 1985), 127.

5.- SANCHO I MARTÍNEZ, Dimes. *La esclavitud en Barcelona a los umbrales de la Edad Moderna*, dins *Estudios históricos y documentos de los archivos de protocolos*, VII (Barcelona 1979), 269.

6.- Arxiu històric de protocols de Barcelona (= AHPB), Bernat Nadal, 52, *Secundus liber notularum contractuum faciencium pro hominibus habitantibus in termino castri de Materone* (1394-1397), 18 d'abril de 1396.

7.- *Ibidem*, 6 de setembre de 1396.

8.- Pere Arnau Marquès també havia estat propietari d'un esclau. Ho sabem pel fet que l'any 1388 tingué una qüestió amb el veguer i sots-veguer de Barcelona i del Vallès, per haver aquests dos entrat a la vila de la Roca i *pres e penyorat un sclau meu apellat Parrot, de linatge de moros*, segons manifesta en una requisitòria dirigida a aquells funcionaris protestant del dany i lesió que li havien causat amb l'empresonament del seu esclau en la jurisdicció que li competia sobre la susdita vila (AHPB, Bernat Nadal, 13, *Llibre de contractes de Pere Arnau Marquès senyor de La Roca i d'àpoques de diferents testamentaries* (1388-1396), 27 de març de 1388).

9.- MADURELL I MARIMON, Josep Ma., GARCIA I SANZ, Arcadio. *Comandas barcelonesas en la baja edad media* (Barcelona 1973), 291-292.

10.- *Ibidem*, 94-96.

11.- AHPB, Bernat Nadal, 52, *Secundus liber notularum*, 4 de desembre de 1394.

Un dels entremesos tradicionals mataronins més genuïns, però també el primer que va desaparèixer, és *l'Àliga*. El present article pretén fer un recorregut històric sobre l'esmentada bèstia tot analitzant el seu origen, el nom, la funció, la seva aparença i la comparació amb altres entremesos similars.

L'ÀLIGA DE MATARÓ, UN ENTREMÈS TRADICIONAL

ORIGEN I EVOLUCIÓ (1)

La primera notícia de què disposem sobre *l'Àliga* de Mataró és del 23 de maig de 1601 quan va participar a la processó que es va fer a Barcelona amb motiu de les festes de canonització de sant Ramon de Penyafort. Jaume de Rebullosa ens diu que, enmig de la representació mataronina, hi havia *el Aguila de la Villa muy hermosa para danzar a imitación de la de esa ciudad* (es referia a la de Barcelona). També ens explica com arribats a l'església, *l'Àliga* dansava davant del Santíssim Sagrament *con gallardo brío* (2).

Segons això, *l'Àliga* seria el primer entremès tradicional dels que coneixem a Mataró. Després sorgirien els Gegants, dels quals les primeres notícies de què disposem són de 1712, i més tard la Momerota; si bé sostenim que la Momerota no es tractava d'un entremès tal com el coneixem actualment –bou de foc– sinó que no era altra cosa que el joc de la figuereta, on una persona disfressada anava sacsejant una canya de la qual penjava una figa seca, per tal que els nens tinguessin dificultat d'atrapar-la amb la boca. La darrera notícia de la Momerota, abans de la reaparició de 1979, és del 1882 (3).

La segona notícia de *l'Àliga* de Mataró ja la trobem a la nostra ciutat, quan el 1645 la Confraria del Sant Sepulcre es decideix a construir una *Àliga* per a la processó de *Nostra Senyora d'agost*. Aquesta Confraria era la que tenia cura de bona part de la festa major que antigament se celebrava el dia 15 d'agost, i fins i tot l'Ajuntament els atorgava subvenció (4).

Per tal de construir *l'Àliga* demanen també ajut a la Confraria de la Minerva i reunit el Consell el dia 25 de juny de 1645 decideix aportar 14 lliures (5). Hem de tenir present que la Confraria de la Minerva era qui organitzava les festes del Corpus, i així s'entén com *l'Àliga* s'utilitzaria per la Festa Major i pel Corpus.

Creiem doncs que aquesta era la segona *Àliga* que tindria Mataró, ja que la del 1600 s'hauria fet malbé. És curiós de ressaltar com en moltes ocasions s'ha assimilat el fet de tenir el privilegi de ciutat i *l'Àliga*; però en el cas de Mataró no va ser així (ja que es considera ciutat a partir del 1702) sinó que la iniciativa sorgí de forma espontània i independent del "Comú".

A partir del moment de la seva construcció les notícies se succeeixen i especialment les trobem al llibre de Caixa de la Confraria de la Minerva, de les quals assenyalem les següents: Pel Corpus de 1712 es paga als *músics per ballar los gegants y la àliga y colom tafetà*, el 1719 per aportar *l'àliga y lo colom*, el 1720 es fa refresc per als *portants dels gegants y l'àliga* (6). Una de les notes més curioses és la de 1716 on es diu *aportar la Àliga, (ben entès, deixant lo calsat) sols selari y colom al que lo portar ab floch deu compra* (7). Ben segur que el portant de *l'Àliga* s'encarregava de buscar el colom que la bèstia portava al bec, i aquest no era viu, sinó fet de roba (flocs de llana o cotó/colom tafetà).

Una altra notícia ben rellevant és en les *Ordinacions per lo règim i govern de la Confraria de la Minerva*, apartat del Corpus, *Quant en dit Octa-*

vari van la Àliga, Gegants y timbalas se fan los papers següents:

– 3 papers, ab 4 sous, 6 diners, quiscun per los tres miñons serveixen al que porta la Àliga en las dos professons de Corpus y Octava.

– 4 papers, ab 14 sous quiscun, per los 3 hòmens aportan los 3 gegants y al que aporta la Àliga en las dos Professons, ab la circunstància de estar obligats en fer una danza per quiscun dels Administradors, abont els asseñalien en la carrera de la Professó (8).

Amb aquest document sabem que *l'Àliga* anava acompanyada de tres minyons que portaven les "Crossetes" per a sostenir la bèstia quan s'aturava. Sabem que es tractava en realitat de tres àligues petites, anomenades *aligots*.

Tot i que era habitual que *l'Àliga* sortís per la Festa Major (15 d'agost) i pel Corpus, algunes vegades havia sortit en altres solemnitats com en la processó que es va fer quan la fundació de les Caputxines el 1741 –consta que hi van anar *els Gegants i l'Àliga* (9)– o pel 14 de maig de 1768 per la canonització de sant Josep de Calassanç (10).

En totes les processons *l'Àliga* anava al costat del Santíssim Sagrament i, per tant, ben diferenciada dels gegants que precedien el seguici. Tant a Mataró com en d'altres llocs *l'Àliga* era un dels elements més esperats i rellevants.

La descripció més interessant de *l'Àliga* ben segur que és la del Baró de Maldà, quan va venir per les Santes del 1799. Recordem que a partir de 1772 les Santes esdevenià festa, si bé es conservava encara la de la Mare de Déu d'Agost. *També anà a la Professó la tant celebrada Àguila de Mataró, esta no ab lo coll tort, si que dret, ab lo colom en son bech dorat, y no fent cap moviment lo animaló, qui sap si era mort, faltant lo requisit a l'àguila de tenirse un poch de limpiar y los Aguilons eran minyons, sens bech dorat com los olims de Barcelona, ni tampoch ab vestits dorats los de Mataró, si que ab jupa o altre vestidura al us de la marina y la cara sens bech, es a dir, natural com tots la tenim* (11).

Ben segur que a principis del segle XIX va deixar d'existir l'àliga i si tenim en compte el que diu el Baró de Maldà no devia trobar-se en gaire bon estat l'any 1799, any que per altra banda s'estrenaven nous gegants.

Tot i així ens trobem que l'any 1848, l'Ajuntament pren l'acord de buscar els recursos necessaris per construir 4 gegants, *l'àliga* i la mulassa (12). Malgrat aquesta decisió la construcció d'una nova *àliga* no es va materialitzar.

EL NOM

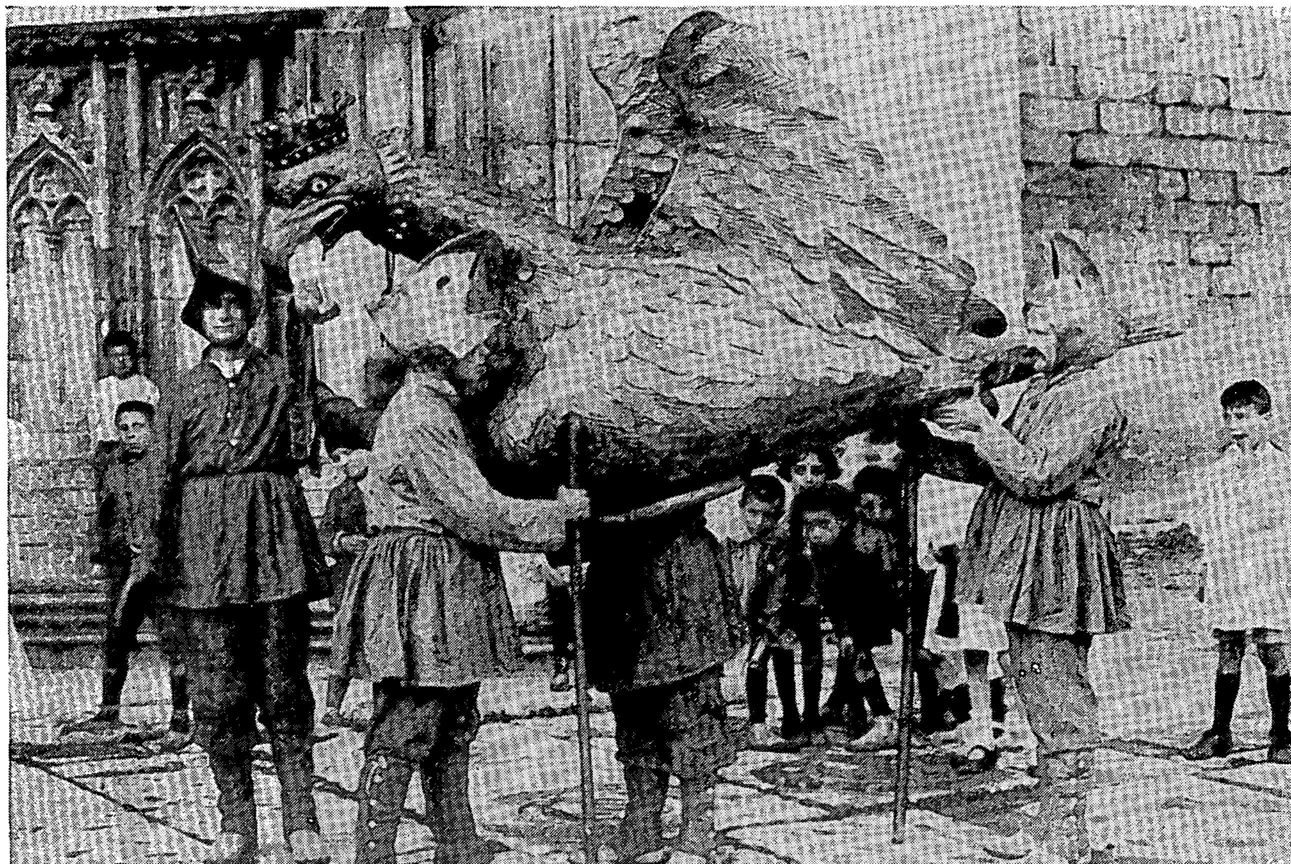
Pot sobtar el fet que s'hagi fet referència en tot l'article a *l'àliga* i no a *l'àguila*, nom bastant comú en l'actualitat per a designar l'au. El fet obeeix exclusivament que en la majoria dels documents mataronins del segle XVIII es coneix aquesta figura amb el nom d'*àliga*. Cal dir que, en alguns casos, principalment en escrits no mataronins, surt *l'àguila* (Baró de Maldà), però és una referència isolada. Segons Coromines *àguila és la forma general en català antic i la que avui tendeix a tornar a predominar sobre l'àliga. Aquesta es deu a una metàtesi fortament afavorida per fets molt respectables de la forma interna de la nostra llengua.*

... la influència d'ala que en semblava la base radical... Coromines discrepa d'Alcover-Moll que assenyala que el mot *àguila* s'estén especialment entre la gent llegidora, mentre que *àliga* es reserva per a les persones menys cultes. L'insigne filòleg diu que *àliga* ja s'usava al segle XVI i que, no sols no és cosa de gent més o menys llegidora, sinó que, en tot el segle XIX i primer terç del XX, *àliga* fou la forma usual. Al final, però, ell mateix reclama el retorn a les arrels llatines i originals que Fabra ha propugnat (13).

A Mataró, per tot el que s'ha dit, mantindrem la forma *Àliga* i *Aligot* per designar aquestes figures, tal com s'havien anomenat fins al moment que van desaparèixer.

L'àguila de Barcelona amb la seva cobla de ministrils als finals del segle XVIII.
(Reproduït de AMADES, Joan. *Gegants, Nans i altres entremesos*, José J. de Olañeta, Editor)

L'àliga de Girona a principis de segle.
(Reproduït de CAPMANY, Aureli, *Costums i tradicions catalanes*), Editorial Laia, S.A.

FUNCIÓ I INTENT DE DESCRIPCIÓ

Hem pogut veure abans que *l'àliga* es relacionava sempre amb grans solemnitats i que concretament sortia per Corpus i per la Festa Major. El seu paper se centrava doncs en les dues processons i sols en casos excepcionals, com per la canonització d'algun sant, havia fet aparició.

L'Àliga anava acompanyada de tres *aligots* que portaven les "crossetes" i aguantaven la cua i les dues ales de la figura quan s'aturava. Sembla ser que aquests aligots eren semblants als de Barcelona i anaven amb la cara destapada, sense bec, si ens refiem de la descripció del Baró de Maldà. Podem pensar que es tractava de figures similars a les de Pollença o de Girona?

Pel que fa a la música hem trobat diferents opcions en el curs dels anys. Cal dir en primer lloc que el *ball de l'àliga*, quan s'interpretava dins de l'església, es feia al so d'instruments de corda (*lo ciego*). Al carrer s'havia acompanyat de cobla de ministrils i de flabiol i tamborí. Es desconeixen totalment les tonades que s'interpretaven, si bé el ball era majestuós i atraient segons la descripció de Rebullosa. *L'esmentat ball només es realitzava allà on era acostumat i manat.* (14).

A Barcelona *l'àliga* es guardava en una casa, apart de les altres figures, i d'aquest fet en sorgí la denominació del *carrer de l'Àliga* (prop de l'actual carrer d'En Jaume I). El *dansador de l'àliga*, com l'anomenaven, havia de passar unes serioses oposicions abans de ser digne de tal mèrit. A Mataró se'l coneixia pel *portant de l'àliga*. Malauradament no disposem de cap dibuix ni gravat de com podia ser *l'àliga* de Mataró, encara que tenim algunes pistes que ens fan pensar en una figura similar a la d'Olot o la de Girona.

Les ales un xic desplegades, coll dret, bec daurat amb colom dintre i també corona reial damunt el cap. El colom devia ser de roba (*flochs de llana/tafetà*). En altres llocs el posaven viu i després el subhastaven. L'altra referència interessant és la de la processó del Corpus a Barcelona durant el segle XVIII, de la qual en mostrem una ampliació (15).

Aquest article ha pretès d'oferir una visió breu, però fonamentada, d'una de les figures tradicionals més rellevants i, alhora, la més antiga, segons les notícies de què disposem. Bo seria poderla veure pels nostres carrers ben aviat i així engruixiria els elements populars de les nostres festes.

Pere M. Ibern i Regàs
Imma Caballé i Martín

Les àguiles de Pollença.
(Reproduït d'Arxiduc Lluís Salvador.
Costumbres de los Mallorquines), José J. de Olañeta, Editor.

NOTES

1.- L'àliga ha tingut la consideració de símbol de la *Justícia* des de temps remots. Els bestiaris medievals caracteritzen l'àliga com aquella au que vola fitant el sol i que rebutja els seus fills que no són capaços de fer-ho.
FÀBREGAS, Xavier. *El llibre de les bèsties*. Edicions 62. Barcelona 1983.

2.- Papers del P. Rius, lligall núm. 1. Manuscrit que transcriu el text de Jaime de Rebullosa *Relación de las grandes fiestas de Canonización de San Raimundo de Penyafort*. Biblioteca de la Caixa d'Estalvis Laietana. Mataró.

3.- IBERN, Pere M. *La Momerota a Mataró*. "Quadern" núm. 4. Escola de Grallers de Sitges. 1983, p. 80.

4.- Arxiu Municipal de Mataró (AMM). Llibre d'acords. 2 d'agost de 1683.

5.- Museu Arxiu de Santa Maria (MASM). Confraria de la Minerva. Llibre de deliberacions. F1/0014. 25 de juny 1645.

6.- MASM. Confraria de la Minerva. *Llibre de Caixa.* F1/0021.

7.- MASM. Confraria de la Minerva. *Llevador i notes. F1.*

8.- MASM. Confraria de la Minerva. *Ordinacions per lo règim i govern.* F1/0017.

9.- POU, Josep. *El convent i la comunitat de monges Caputxines de Mataró*. Mataró 1922.

10.- "Semanario de Mataró", 22 d'agost 1891.

11.- AMAT i de CORTADA, Rafael. *Copia del passeig y detenció de los dias 27 y 28 de juliol en la ciutat de Mataró... 1799*. Transcripció a la revista "Museu", p. 80 de l'original a l'Institut Municipal d'Història de Barcelona. Mataró, 1949, 1950.

12.- AMM. *Llibre d'acords.* 23 d'agost 1848.

13.- COROMINES, Joan. *Diccionari etimològic i complementari de la llengua catalana*. Ed. Curial. Barcelona, 1980.
ALCOVER-MOLL. *Diccionari català-valencià-balear*. Ed. Moll. Palma de Mallorca, 1983.

14.- Un dels llocs on preceptivament es realitzava era damunt del presbiteri, fins que l'any 1753 va ser prohibit pel bisbe, en el cas de Barcelona.

15.- AMADES, Joan. *Gegants, Nans i altres entremesos*. Palma de Mallorca, 1983.

BIBLIOGRAFIA.

AMADES, Joan. *Costumari català*. Ed. Salvat - Eds. 62. Barcelona 1982-1983.

ARMENGOU, Josep. *La Patum de Berga*. Berga 1973.

CHIA, Julián. *Las festividades del Corpus en Gerona*. Girona 1890.

LLOMPART, Gabriel. *Las águilas del Corpus de Pollensa (Mallorca) y la interpretación del águila procesional en el Levante español*. "Revista de dialectología y tradiciones populares" núm. XXIII. Madrid 1967.

MASSIP, J. *Els jocs o entremesos de la professió.*

MILÀ i FONTANALS, Manuel. *De algunes representacions catalanes antigues i vulgars*. "Revista de Catalunya". Vol. 2. Barcelona 1862.

PLA CARGOL, Joaquim. *Tradiciones, santuarios y tipismo de las comarcas gerundenses*. Girona 1945.

PUIGGARÍ, J. *Les bèsties del comú*. "La Renaixença". Barcelona, 1883.

La història de la impremta Abadal és una part de la història mataronina. Durant gairebé dues centúries a ca l'Abadal de la Riera s'hi desenvoluparen les activitats d'una família d'impressors, gravadors i llibreters, creadors d'un art popular, entranyable per la seva modèstia, avui inexistent al nostre món.

Marià Ribas i Bertran ens explica l'origen de la impremta, ens parla de la branca mataronina dels Abadal i evoca el record d'aquella casa, mai no reformada des del temps de la seva fundació, perquè les modes o els canvis de decoració no haurien pas pogut suprimir aquell aire gris, netament tradicional, que ho envoltava tot.

LA CASA ABADAL DE MATARÓ: IMPRESSORS I GRAVADORS

Notes d'art popular

Els Abadal foren una família d'impressors i llibreters que, a més, gravaren la fusta del boix amb gràcia i sentiment i d'aquí ve, sobretot, la seva popularitat. Originaris de Moià, s'establiren a diverses poblacions de Catalunya. Una branca ho féu a Mataró.

Per començar hem de posar la nostra atenció en la figura de Pere Abadal, natural de Moià, considerat com el fundador de la dinastia. La bibliografia existent sobre els Abadal de Moià és extensa i també ho és la referent als Abadal establerts a les altres localitats catalanes. Documentats historiadors han tractat els Abadal en erudits articles que inclouen notícies de remarcable interès (1). Però no les volem pas repetir, a excepció d'aquelles que ens siguin de profit per a arribar a la casa Abadal de Mataró, tema que intentem desenvolupar. Per parlar dels Abadals de Moià espigolarem algunes notícies soltes, amb freqüència anònimes, aparegudes al portaveu moianès *Modiglianum* entre els anys 1960 i 1966 i també d'altres, igualment interessants per al nostre objecte, signades pel Pare Llogari Picanyol, escolapi, publicades al mateix portaveu, i extretes de la documentació original conservada als arxius que esmenta. Certament hem topat també amb notícies que considerem dubtoses, com veurem més endavant, i que intentarem d'aclarir en tractar els punts que nosaltres estudiem i que ens doldria de deixar-los en un nivell de confusió.

En primer lloc cal dir que és impossible de conèixer la data de naixement de Pere Abadal, ja que els llibres de l'arxiu parroquial de Moià van ésser cremats l'any 1839. Intentarem però d'esbrinar-la fins allà on sigui possible. És sabut que Pere Abadal i Eulàlia foren els avis paterns del Pere Abadal fundador de la dinastia de gravadors. Sabem que era paraire i que l'any 1611 ja era mort i que l'àvia encara vivia l'any 1628. Coneixem també que el matrimoni tingué dos fills: el més gran, Pere, continuà l'ofici de paraire, i el petit, amb molts anys de diferència respecte el seu germà, es digué Llogari.

Llogari Abadal es va casar a Moià amb Maria Maratona. Pel seu testament, fet l'any 1675, coneixem el nom de dos fills seus, Pau, l'hereu, que devia néixer l'any 1629 i que continuà l'ofici de paraire, i Pere, nascut probablement el 1630 o el 1631, que amb els anys seria el fundador de la dinastia de gravadors, xilògrafs i impressors.

Quan Pere era encara molt jovenet, el seu pare l'envià a Barcelona per tal que aprengués un ofici més lucratiu, diferent de la professió de paraire de la família. I va aprendre l'ofici de gravador xilògraf, que no abandonà en tota la vida. Sembla que també aprengué dibuix.

S'ha dit que, après l'ofici, es traslladà a Alemanya i que va residir-hi alguns anys per a perfeccionar-se (2). La cosa, però, és absolutament dubtosa perquè no existeix cap fonament històric que ho confirmi.

Consta documentalment que Pere, l'any 1657, estava establert a Moià, amb taller obert de gravador. Ben aviat seria considerat el capdavanter de l'especialitat a la Catalunya de l'època.

En altres aspectes fou també persona rellevant al seu poble natal de Moià. Nomenat capità de la Confraria del Roser, fou també alcalde el 1682 i el 1683. Intervingué en l'establiment dels

escolapis i en el salvament de l'església parroquial, quan l'empresari d'obres comunicà a la Universitat de la vila la necessitat d'enderrocar-la (3).

Segons unes últimes recerques del pare Picanyol és molt probable que Pere Abadal morís a Moià a finals de l'any 1685 o a principis del 1686.

Abans de continuar creiem d'interès incloure unes notícies d'època anterior perquè potser ens poden donar dades més antigues dels Abadals a Moià. A partir de l'examen dels llibres de l'arxiu de Manresa, l'historiador J. Sarret fa constar que a 28 de juliol de l'any 1409 fou admès com a ciutadà d'aquesta ciutat Joan Abadal, oriünd d'Avinyonet, i que abans vivia a Moià (4). Tal notícia sembla concordar amb documents de l'Arxiu Històric de Moià on consta que, en 1406, Joan Abadal era sots-veguer de la vila. Aquestes informacions possiblement estan d'acord amb el testament de Pere Abadal, oncle del gravador, on es diu textualment *vull ésser enterrat al cementiri de Moià, en el vas on hi ha el meu pare Pere i altres predecessors meus.*

Afegirem també que al volum de protocols de Moià, corresponent als testaments dels anys 1422 i 1441 és registrat el testament de Guillem Abadal i que en el dels anys 1441 i 1456 hi figura el de Margarida Abadal. No podem dir cap altra cosa ni intuir cap grau de parentiu.

L'any 1659, Pere, l'il.lustre gravador, contragué matrimoni amb Paula Fontcuberta, filla del notari de Moià. D'aquest matrimoni en sabem dos fills, Josep, el més gran, que de jovenet fou gravador i després fou ordenat sacerdot, havent estudiat a Vic, i Pau, que també fou gravador com el seu pare.

Pau es va casar amb Paula —no sabem el cognom— i es traslladà a Manresa, on muntà un taller d'impremta i gravació que, més tard, fou continuat pel seu nét Ignasi. Aquest taller fou molt acreditat, particularment pels valors dels nombrosos gravats que produí.

No direm gran cosa dels Abadal de Manresa. Ens interessa principalment la branca familiar que emprengué volada i s'establí a Mataró. Consta que altres branques procedents de Moià es varen estendre i fructificar en les poblacions de Puigcerdà, Igualada, Lleida i Barcelona.

Pel que ens interessa hem de donar una llambregada al taller de Barcelona, on hi trobarem un lligam amb la casa mataronina. Josep Ma. Torras ha publicat una breu notícia que transcrivim:

Abadal. Família de gravadors xilògrafs que arrenca del segle XVII. El fundador de la dinastia fou Pere Abadal, fill d'un paraire, documentat a Moià entre el 1657 i el 1686 com a gravador d'auques. Altres membres són Pere Josep Abadal, fill de l'anterior, amb el qual col.laborà. Joan Abadal i Casalins, documentat a Barcelona entre el 1850 i el 1873, gravador al boix i litògraf. L'activitat d'aquesta família ha perdurat fins als nostres dies a través de les diverses branques esteses per Moià, Manresa, Igualada, Mataró, Puigcerdà i Lleida (6).

La notícia anterior ens parla d'un Pere Josep, fill del fundador de la dinastia, que no hem trobat en cap altre lloc i que tampoc consta en el testament del seu pare, on, com ja hem dit, es parla de dos fills, Josep i Pau. Sabem també que Josep, el fill gran, treballà de gravador amb el seu pare entre els anys 1678 i 1685, i que després d'ésser ordenat sacerdot, abans del 1700, era agregat a la Reverenda Comunitat de Moià (7). L'altre fill, més petit, Pau, també gravador, es traslladà a Manresa l'any 1718 i hi muntà un taller (8), com s'ha dit anteriorment.

Roviralta, que té un taller d'arts gràfiques al carrer de la Freneria de la ciutat comtal, després de fer al.lusió als Abadal de Manresa, parla d'un Josep Abadal que muntà una impremta al carrer de Tallers, a Barcelona (9), en la qual hi devia treballar Joan Abadal i Casalins, nascut a Mataró l'any 1821, i que probablement l'esmentat Josep devia procedir de la casa de Manresa.

Hem dit que Pau Abadal, casat amb Paula, s'establí a Manresa. El seu fill Andreu es va casar amb Teresa Garifau. Ignorem quants fills va tenir el matrimoni, però ens consta que un d'aquests, de nom Joan, essent molt jove, a la segona meitat del segle XVIII, deixà Manresa per tal d'establir-se a Mataró. Ho féu en una casa de la Riera, la que d'antic era assenyalada amb el número 37, i que avui porta el número 48.

Joan Abadal es casà amb Teresa Casamitjana, natural de Mataró. Coneixem cinc fills del matrimoni: Josep de Calassanç, que nasqué l'any 1787, Pere Màrtir, nat el 1793 i que sols visqué cinc dies, Joaquim, nascut el 1801, que l'any 1824 es va casar amb Isabel Casalins, filla de Mataró, i dues noies, Paula i Teresa, nascudes respectivament el 1784 i el 1785. Tots cinc fills de Mataró (10).

El fundador de la casa mataronina morí a Mataró el 1830 a l'edat de 76 anys. A partir d'aleshores el responsable del taller fou el seu fill Josep de Calassanç. Casat amb Maria Rosa Casalins, de Mataró, germana de la ja esmentada Isabel; en sabem set fills, tots mataronins. Josep de Calassanç, que va néixer el 1817 i que amb el temps seria el continuador del taller, Paula, nascuda el 1819, Joan, el 1821, a qui ja ens hem referit en parlar de la impremta fundada a Barcelona, Andreu, nascut el 1823, Joaquim, el 1828, Heliodor, el 1829, que fou joier a més de gravador i morí solter el 1902, i Catalina, que es va casar amb Josep Antoni Mayol i morí el 1879.

Cal esmentar l'activitat dels primers Abadals mataronins com a llibreters i impressors. Respecte a la gravació, un estudi crític ens permet deduir que els dos Josep de Calassanç no aconseguiren arribar al nivell artístic de Joan, el fundador de la casa mataronina i que, com a dibuixants, no crearen res de nou en les seves produccions. Detalls que fàcilment s'observen en la imatgeria que gravaren al boix, ens donen a entendre que, a més de servir-se dels gravats que havia produït Joan, utilitzaren com a model –no sempre bons models– tota mena d'estampes arribades a les seves mans, introduint-hi lleugeres adaptacions. Hi observem però un desig personal en favor de complaure el poble i satisfer-lo en els seus gustos i en els sentiments de pietat popular. En aquest aspecte la seva producció té un sentit ben justificat i especialment interessant.

Una notable excepció fou però Heliodor Abadal. Tal volta disciplinat amb les exigències i les perfeccions obligades en la pràctica de la joieria, reeixí en la creació de nous models de gravats, amb una tècnica que anà evolucionant fins a un nivell molt depurat. En el dibuix fou correcte i més original que els seus familiars més immediats, i en algun moment afortunat no és exagerat de comparar-lo amb el notable fundador de la dinastia de gravadors de Moià. Dominava el burí sobre la fusta i creava les pròpies composicions. La seva evolució pot observar-se fàcilment en uns gravats de les santes Juliana i Semproniana, encaixades en un marc de motius barrocs, primer executat adaptant la tècnica tradicional, i més tard, en un gravat de més gran mida, en fusta que no és de boix, perfecciona el dibuix, subjectant-se a una nova tècnica que li va permetre d'aconseguir una sèrie de matisos i filigranes, ombrejades de ratlles finíssimes, que l'acrediten com a artista notabilíssim (11).

Gravat en fusta de la Impremta Abadal.

Josep de Calassanç Abadal i Casalins, germà d'Heliodor, es va casar amb la seva parenta Rosario Anglà i Abadal, de la casa de Manresa. Aquest enllaç confirma les continuades i constants relacions familiars dels Abadal, lligams que el temps mai no va estroncar tal com hem pogut comprovar en diverses anotacions de baptismes i matrimonis molt modernes, en les quals hi figuren familiars manresans i altres persones d'aquella població com a padrins o testimonis.

Del matrimoni Abadal Anglà tenim anotada una nombrosa descendència de nou fills: Anna, que va néixer l'any 1846, Roser, el 1848, Emília, el 1849, Eulàlia, el 1850, Jaume, el 1852, Josepa, el 1854, altra Rosario, el 1856, Francesca, el 1858 i Josep, el 1866. L'any 1854, només tenia dos anys, morí Jaume, víctima de la funesta epidèmia del còlera morbo que tants estralls produí a la nostra ciutat. També va morir de la mateixa malaltia, amb pocs dies de diferència, l'avi Josep de Calassanç.

Francesca Abadal i Anglà es va casar a l'església de Sant Josep de Badalona amb Salvador París, natural d'aquella població. Morí, essent vídua, l'any 1926. Amb els cognoms París i Abadal tenim enregistrats sis fills, Mercè, que nasqué l'any 1889, Pelai, el 1890, Josep, el 1892, Elvira, el 1894, Josepa, el 1898, i Carme el 1900. A excepció d'Elvira i Carme tingueren una existència molt curta. Carme, que morí el 1935, s'havia casat amb Máximo Gutiérrez, i Elvira, que morí l'any 1954, es va casar amb Eusebi Vidiella, que fou bon dibuixant i continuador de la impremta en la seva darrera etapa.

De la generació dels Abadal i Anglà no en podem pas regatejar elogis. El bon gust traslluí en els encàrrecs i en els treballs, on feren reviure moltes vegades els boixos obrats pels seus avantpassats.

La tècnica del gravat i el traç de la impremta, que havia estat introduïda per Joan, el fundador de la casa mataronina, fou fidelment continuada pels dos Josep de Calassanç, fill i nét, que per modèstia o per costum generalitzat entre els gravadors del seu temps, no signaren mai les seves obres, cosa que avui ens impossibilita d'identificar-les. És fàcil de seleccionar els gravats de Joan Abadal perquè coneixem les dates en què foren estampats. També podem identificar l'obra d'Heliodor, perquè, com hem dit, els seus gravats tenen caracte-

rístiques diferenciades. Els gravats dels Abadal de Moià no presenten el problema que plantegen els mataronins, perquè els autors signaren llurs obres i perquè per les dates i altres circumstàncies és fàcil de classificar-los amb justesa.

Hem de dir també que és difícil de fer un just historial de les obres mataronines. Mai no poguérem veure els abundants originals, ni creiem que mai ningú no els hagués vist. Però és cert que en coneixem un bon nombre a partir de les diverses publicacions que han passat per les nostres mans, i que ens han permès de treure les conclusions personals que deixem anotades en les presents ratlles.

Igualment, en sentit d'homenatge, ens és grat de deixar constància de la figura il.lustre de Josep de Calassanç Abadal i Casalins, que, si bé en el camp extens del seu art volgué passar anònimament, no ho féu quant al servei a la ciutat per la seva activa participació en la política, fins al punt que pot considerar-se el degà de la democràcia mataronina. Per les seves condicions rellevants ocupà càrrecs de responsabilitat i fou alcalde de la ciutat. Morí el dia 30 d'agost de l'any 1878 al poble de Vilamajor, on havia anat per tal de recuperar la salut. Deixà l'esposa i només tres dels seus nou fills, Josepa i Francesca, menors d'edat, i Anna, casada amb Josep Escobet i Serrapinyana, tipògraf, que també tingué una impremta al carrer de Sant Josep, número 34. La pèrdua de tan il.lustre personalitat fou profundament sentida pels mataronins, demostrada amb manifestacions de condol i amb l'ofrena de corones per part de corporacions i entitats de la població (12). Creiem també que posteriorment es compliria la voluntat del difunt, expressada en son testament datat a Mataró el 23 d'octubre de 1869, en el qual ordenava que les seves restes fossin sepultades al nínxol propi, del cementiri de Mataró.

A LOS DEMÓCRATAS.

Los demócratas de Mataró, deseando tributar un recuerdo de amistad y gratitud al ciudadano José Abadal, fallecido el dia 30 del pasado mes, y al que se hizo acreedor en vida dedicándola entera al servicio de la libertad y de la democrácia como hombre público, y al bien general, como particular, han resuelto ofrecerle una corona en manifestacion de cuanto aprecian las virtudes del finado.

A este efecto, invitan los demócratas de Mataró á sus correligionarios al acto de despedir á la Comision que pasará al pueblo de Vilamajor, en cuyo punto se hallan los restos del ciudadano Abadal, el dia 15 del actual mes á las 8 y media de la mañana, siendo el punto de reunion la plaza de Cuba, desde cuyo punto los concurrentes se dirigirán por la calle de Cuba, Merced, Rambla, plaza de Sta Ana, Riera, y Argentona á las afueras de la Ciudad, hasta frente el punto conocido por «camí de la geganta» en el que se disolverá la reunion pasando la citada comision al pueblo de Vilamajor para depositar sobre la tumba del ciudadano Abadal la corona que le ofrecen sus amigos políticos.

Mataró 5 Setiembre de 1878.

La Comision organizadora.

Notícia de l'homenatge pòstum a Josep de Calassanç Abadal i Casalins. Reproduït de "El Mataronés", 9 setembre 1878.

La seva esposa Rosario Anglà fou una persona molt sociable, que posseïa una cultura superior, amb amplis coneixements de llatí, ja que fins i tot s'encarregava de les correccions de les galerades dels nombrosos llibres i impresos que s'estampaven en aquella llengua. La referència que en tenim ens la donà la seva filla Francesca, a qui havíem conegut i tractat diverses vegades. Per la nostra part afegirem que Francesca devia heretar moltes de les qualitats dels seus pares. Ens plau de recordar-la a la seva botiga, convertida en una mena de cenacle que ella presidia. Hi participaven intel.lectuals de la localitat i es tractaven temes poètics, literaris, musicals, de les arts; tot el que és selecte tenia entrada en la casa.

Parlarem ara de les publicacions de ca l'Abadal de Mataró. És sorprenent la quantitat i la qualitat dels impresos que sortiren d'aquella impremta mataronina.

S'ha comentat alguna vegada dels molts romanços i de les moltes auques de rodolins impresos amb gravats al boix pels Abadal. Creiem que, en aquest sentit s'ha exagerat un xic. En contraposició és molt notable la producció d'estampes de sants, goigs, novenes i llibrets d'oracions, decrets, bans, proclames, ordenances, avisos públics, reglaments i molts altres impresos de caràcter oficial, sense oblidar els llibres, els periòdics i les revistes.

Cal afegir que, sempre que era possible, tenien cura de l'aspecte artístic de la impressió, tot servint-se de gravats adequats, dels molts que en tenien de reserva. Com a anècdota curiosa direm també que, en els últims temps, empraren en algun cas el mateix gravat per a diverses advocacions.

Per a la decoració disposaven de sanefes variades, gerros decoratius, peus de llàntia, escuts i diversos motius al.legòrics que introduïen de forma escaient segons l'imprès.

El conjunt de gravats tenia una certa unitat, d'estil abarrocat, molt prodigat pels gravadors de l'època i ben apreciat dintre l'art popular.

Gravats al boix de la Impremta Abadal.

Escut de Mataró.
Gravat al boix de la Impremta Abadal.

El gravat de caire religiós fou preponderant, mostra d'un art devot insubstituïble, que penetrà amb una flaire exquisida dins del sentiment dels que el contemplaven. Però el gravat profà també tingué gran acceptació i fou molt divulgat a través de romanços i auques, fulls tan vells com la mateixa impremta, que subministrats amb una certa picantor feia que les multituds s'hi delectessin amb fruïció.

Els romanços es divulgaven als mercats, a les fires o a les botigues de llibreter. Il.lustrats amb gravats de boix, incorporaven cobles que narraven un succés, llegendes, coblets de moda i fets de tota mena. Tothom apreciava el romanço perquè era com un alè de vida que omplia l'ànima de falòrnies. Però també hi havia romanços que cantaven les glòries dels sants o punts doctrinals.

Per tal de depurar aquest aiguabarreig, Clavé en va compondre una col.lecció, Apel.les Mestres en va escriure un, fent-hi ell mateix el dibuix de capçalera, Ruyra també en va escriure un, el Dr. Josep Castells, qui fou catedràtic del Seminari, també en va fer uns. Mn. Jacint Verdaguer en va escriure cinc i, fins i tot, el mataroní Melcior de Palau, en va escriure un, titulat *Cantares del beso*, imprès a Madrid a la impremta Universo.

El romanço tingué també un altre destí, a la vegada pràctic. Fou la seva aplicació als ventalls. Els romanços de ventall eren d'un sol full, amb un gravat vistós i un text reduït i condensat. Cal dir que ens referim a una mena de ventall molt generalitzat, format per una canya a la qual s'hi enganxava en un extrem, formant banderola, un full de palma teixit o bé un cartró amb el romanço incorporat en una de les cares.

El ventall era usat especialment pels participants a les processons que es celebraven a l'estiu. Les corporacions n'obsequiaven als personatges, prohoms i altres personalitats que assistien a l'acte religiós.

A Mataró, ja en el segle passat, els ventalls oferts a les autoritats i personatges tenien la canya recoberta de pell fina platejada i el teixit de palma en forma de banderola estava emmarcat amb una estreta faixa de la mateixa pell, contornejada amb borles de fils de seda de colors vistosos. Aquest tipus de ventall esdevingué tradicional. Després es continuà el costum d'una forma més simplificada i modesta.

A la nostra ciutat no s'aplicà mai el romanço al ventall, perquè el teixit de palma de la banderola es feia amb diverses tires fines, tenyides de diferents colors, que, combinades, feien un mostrejat decoratiu. Pertany a un temps molt més modern la incorporació d'un gravat amb les imatges de les santes Juliana i Semproniana pels dies de festa major.

L'auca fou un altre full que adquirí gran popularitat a partir del segle XVIII. Impresa en un paper de color, de mida doble foli, constava de quaranta-vuit quadres d'igual mida, distribuïts en vuit rengles, sis a cada un. El conjunt de l'auca desenvolupava una història, la vida d'un sant, jocs, processons, costums populars, temes d'història natural, oficis, etc. Cada quadre interpretava una escena i s'acompanyava d'un text de dues o quatre ratlles en rodolí. Com ja hem dit, en coneixem poques de fetes a ca l'Abadal.

GOZOS EN ALABANZA
de la gloriosa Santa Isabel Rei-
na de Ungria, Patróna de las
Terciarias Capuchi-
nas de Mataró.

Seguro, y fuerte broquel
de todo el Reyno de Ungria:
Sednos luz, amparo, y guia
Sacra Princesa Isabel.
Hija de Andrez Rey famoso,
muy de niña recatada,
pia, devota, avisada
formais un alto colóso
de santidad, espantoso
à la tropa de Luzbel, &c.
En vos las Perlas preciosas,
los mas lucientes Diamantes,
los Rubíes mas radiantes,
las Esmeraldas costosas
labra, en acciones lustrosas,
de la virtud el sinzél, &c.
Galas, y ricos vestidos,
atavíos de primor
cubren vuestro exterior;
mas los cilicios ceñidos
doman à vuestros sentidos,
postran Idolos de Bel, &c.
Los clavos, y las espinas,
dar à Jesus pena tanta
vuestro corazon quebranta
con hambre, con diciplinas
condenais modas mesquinas,
correis toda Jesabel, &c.
Amais à Lanzgrave Esposo;
y mas amais à Jesus,
pues al mirarle en la cruz
tan blando, tan amoroso,
dexais la cama, y reposo,
para abrazaros con él, &c.
Todo pobre, y desvalido
halla en vos Madre clemente;
ni llagas os hacen frente,
ni la muerte del Marido:
todo por Dios admitido
os es mas dulce que miel, &c.
Abandonada de todos,
Viuda ya por altos fines,
de Vasallos, y de Afines
os veis, y de varios modos,
befas, desprecios, y lodos
sufris, mas mansa que Abel, &c.
Para pobres, y dolientes
fundais un vasto Hospital;
vestis el sacro Sayal
de la Orden de Penitentes;
al Padre de tantas gentes
os proponeis por nivél, &c.
Bella estrella asi guiays
à las Mugeres Terciarias;
asi las fuerzas contrarias
de los Mundanos quebrais;
servir asi bien mostrais
ser dicha, al Dios de Israel, &c.
Vuestra virtud, vuestra gloria,
milagros muy memorables,
con muertos, con incurables,
hacen al Mundo notoria:
confunde, si, toda escoria
de la Torre de Babel, &c.
Pues con tanta bisarria
os hermoséa el laurel;
Valednos hija de Ungria
sacra Princesa Isabel.

℣. *Ora pro nobis B. Elisabeth.* ℟. *Ut digni efficiamur promis. &c.*

OREMUS.

Tuorum corda Fidelium Deus miserator illustra, & beatæ Elisabeth precibus gloriosis fac nos prospera Mundi despicere. & cœlesti semper consolatione gaudere. Per Christum Dominum, &c.

Mataró: Por JUAN ABADAL Impresor, y Librero calle de la Riera.

DOLORO- SOS SEN-
timents de las Santas
Animas del Purgatori,
QUE SE CANTAN EN SANTA MA-
ria de la Ciutat de Mataró.

O Mortál, y Viador,
que tant olvidáts viviu;
à las Animas ohiu.
que cridan: Ay que dolor!
Ay, Catholichs Christians!
que excesivas son las penas
patiin en estas cadenas
lligadas de peus, y *mans*:
Lliuraunos de aquest rigor,
puix es Cert poder teniu;
à las Animas ohiu, &c.
Es aquest foch tant terrible,
que una centella no mes
cremaria lo demés
es en lo Mon combustible:
Lo de aquí es mort ardor,
aquest es incendi viu;
à las Animas ohiu, &c.
Penas, martiris, torments
se pateixen en lo Mon,
junts, sombra destos no son,
si figuras aparents:
Com en lo fornal lo or
estám com lo Sabi diu;
à las Animas ohiu, &c.
Apar un torment etern
no veurer à Deu la Cara,
es una pena tant rara,
semblant à la del Infern:
Est es lo treball major,
segons lo Sant Job escriu;
à las Animas ohiu, &c.
Ay Fills! Com sou tant ingrats!
Ay Pares! Com sou cruels?
Ay Germans! Com sou infels?
Marits, Mullers, descuydats!
Amichs, donanos favor,
puix no ho fa lo parentiu;
à las *A*nimas ohiu, &c.
Ay Marmessors! Ay Hereus!
que los bens anau gastant,
los sufragis retardant,
fentvos sorts à nostras veus:
No fies de ells Testador,
feu lo bé ans no moriu;
à las Animas ohiu, &c.
Ay Ministres del Altissim!
no siau també ingráts,
puix sou nostres Advocáts,
enviaunos lo riquissim:
infinit, y gran Tresor
del Senyor, à qui serviu;
à las Animas ohiu, &c.
Almoynas, y Oracions,
Missas, visitas de Altar,
confessar, y combregar,
penitencias, y perdons:
Os suplicám per amor
de JESUS Fill de Deu viu;
à las Animas ohiu, &c.
Ditxosa será la sort
dels quins donán adjutori
per eixir del Purgatori,
os valdrém en vida, y mort:
Del Judici lo furór
templarém si quant viviu;
à las Animas ohiu, &c.
Lo Archangel Sant Miquel
lo descans nos afiansa,
puix lo pés de la balança
nos eleva fins al Cel:
Será nostre Protector,
si al Novenari veniu;
y à las Animas ohiu,
que cridan: Ay que dolor!
FI.

MATARó: Per Joan Abadal Estamper, y Llibreter.

GOZOS EN HONOR Y ALABANZA DE LA
inclita Patrona de la música cristiana
SANTA CECILIA VÍRGEN Y MARTIR,
que se cantan en la ermita de S. Simon de la ciudad de Mataró.
Su fiesta á 22 Noviembre.

Ya que del lirio al candor
unis palma triunfadora:
dad, CECILIA, *al que os implora*
salud, amparo y favor.
Desde que el *tono* perdido
por el primer *punto* errado
el *calderon* del pecado
á todos dá el *sostenido*,
una *Cantora* ha salido
firme siempre con fervor: etc.
Entre delicias romanas
CECILIA en *tiple cantó*,
y por *bajo* despreció
todas las cosas mundanas;
con las virtudes cristianas
capilla formó al Señor: etc.
Virgen casta superó
de Almaquio el *canto* activo,
y con el celo mas vivo
á Tiburcio convirtió;
á él, y Valeriano llevó
del martirio el *Alto* honor: etc.
Eleva manos piadosas
al trono de las dulzuras,
y al gran Dios de las alturas
preces hace fervorosas;
de las manos insidiosas
implora el libertador: etc.
Del cilicio protegida
todos sus miembros domaba,
al Empíreo remontaba
la inocencia de su vida;
la figura sostenida
es por *tercera mayor*: etc.
Guardando el secreto el seno
como virgen recatada,
despreció el ser desposada
con ningun hombre terreno;
Valeriano ve sereno
que el Angel es su tutor: etc.
Del sepulcro en las mansiones
cobra vida Valeriano,
le bautiza san Urbano
logrando sus peticiones;
y las celestiales visiones
contempla con estupor: etc.
El Evangelio sagrado
cubre el pecho virginal,
y en el *coro* angelical
su *voz* tierna ha penetrado;
es un *concierto* variado
tan *solo* por el amor: etc.
Del *órgano* al suave *son*
la casta virgen cantaba,
y al Eterno encomendaba
su cuerpo y su corazon;
del vicio la corrupcion
nunca manchó su candor: etc
Como abeja artificiosa
CECILIA al Señor sirviendo,
va su corona tejiendo
de inmortalidad gloriosa:
del casto Jesus esposa
merece el condigno honor: etc.
El *himno* de bendicion
entona al Dios celestial,
y en el pecho virginal
el fuego tiene atencion;
con pasmo y admiracion
queda sin fuerza y ardor: etc.
Apenas la casta aurora
pone fin á su carrera,
cuando ilustre pregonera
CECILIA á su Dios implora;
fuera oscuridad traidora
llega el claro resplandor: etc.
Tres veces virgen sagrada
cual cisne el *canto entonó*,
y á la postrera logró
su peticion suspirada;
en su casa consagrada
en la Iglesia al Redentor: etc.
Los músicos con afan
solemnizan su dia santo
y con religioso *canto*
pios aplausos os dan;
los santos oficios van
con el *tiple*, *bajo* y *tenor*: etc.
Ensalzan esta funcion
de *coro* los *Monacillos*
muy alegres y sencillos
las *flautas* con dulce son;
de CECILIA en devocion
dan su *canto* con primor: etc.
Y en esta sagrada Ermita
de antiguo ya frecuentada,
vuestra fiesta es celebrada
con pompa muy esquisita;
el devoto aquí os visita
y os suplica con fervor: etc.
TORNADA.
Pues que en *capilla* mayor
teneis asiento y lugar,
enseñadnos á cantar
el *Sanctus* al Dios de amor.

℣. *Diffusa est gratia in labiis tuis:* ℟. *Propterea benedixit te Deus in æternum.*

OREMUS.

Deus, qui nos annua beatæ Cæciliæ virginis et martyris tuæ solemnitate lætificas: da, ut quam veneramur officio, etiam piæ conversationis sequamur exemplo. Per Christum Dominum nostrum. ℟. Amen.

MATARÓ: Imp. de las Hijas de J. Abadal, Riera 48.

Finalment no podem pas deixar de parlar dels goigs, cantats des de molt antic a les esglésies catalanes en lloança d'algun sant o d'alguna advocació del Crist o de la Mare de Déu. Originàriament eren uns salms que tenien forma poètica i que, en l'època dels trobadors, s'adaptaren a senzilles harmonies tretes de corrandes populars. Aquests cants originaren l'estampació dels clàssics goigs, tan divulgats en totes les localitats catalanes, i amb gran acceptació per part del poble, fins al punt de no haver-hi una sola ermita, santuari, ni església que no tingués impresos els goigs de les advocacions de més devoció.

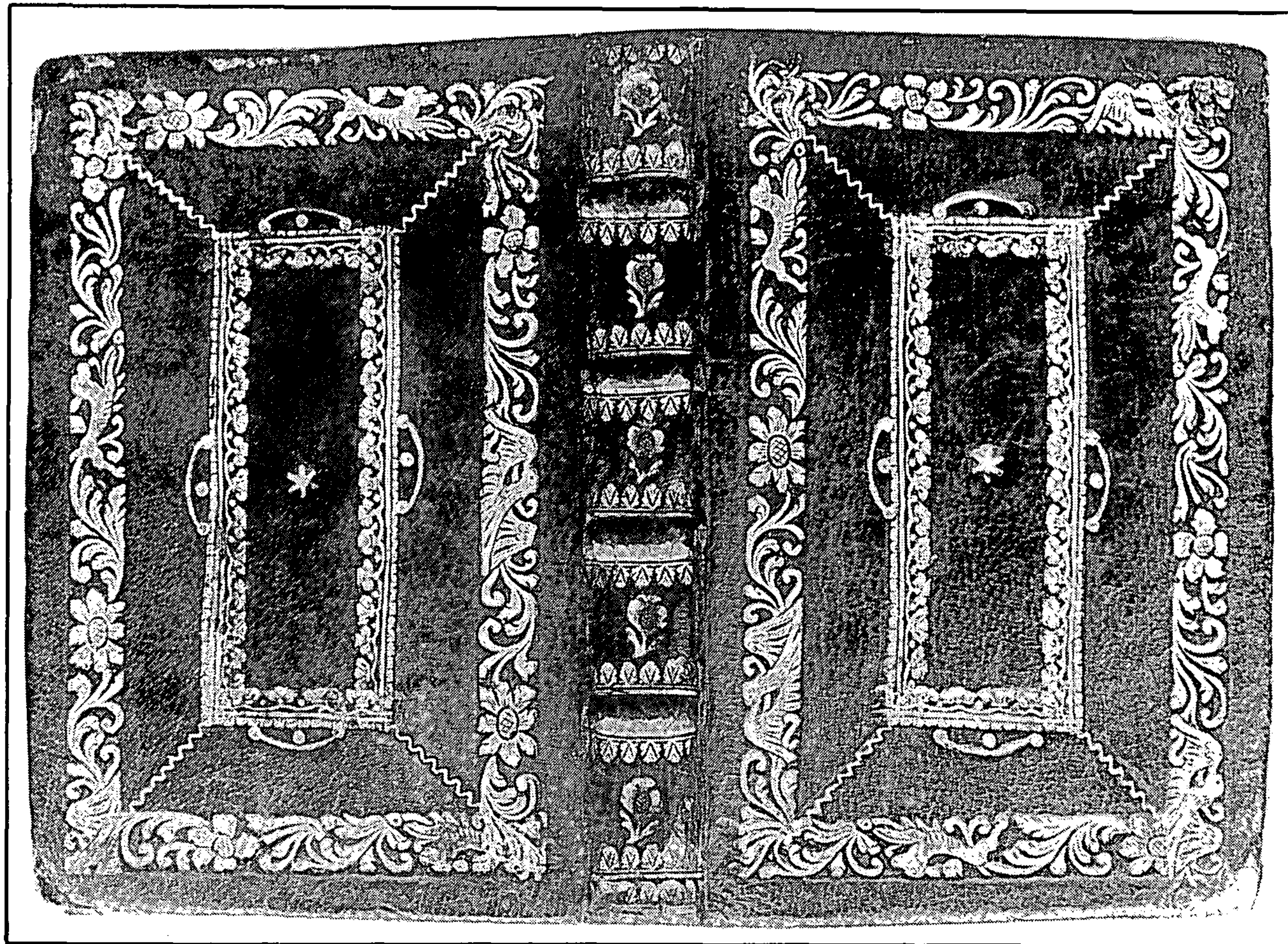
Podem dir que la impremta Abadal de Mataró va contribuir de manera notabilíssima en l'estampació d'aquesta mena de fulls de devoció popular, dels quals se'n poden comptar moltes dotzenes.

A més de tot això no podem pas acabar sense fer esment d'una modalitat quasi desconeguda que acredita l'art de Joan Abadal i el situa al nivell dels més destacats professionals de l'enquadernació de luxe. Hem de creure però, que només la va practicar poques vegades, ja que el seu cost no era pas a l'abast de tots els clients. Parlarem únicament d'un llibre, que podem apreciar en la fotografia adjunta. Tracta de la pràctica de l'oració mental. Fou imprès i enquadernat per Joan Abadal a finals del segle XVIII, i hem de considerar-lo com una obra d'art meritòria particularment per l'acurada enquadernació, que el valora com una apreciable joia de bibliòfil.

La particularitat del llibre consisteix en el fet que els plecs que l'integren són perfectament cosits i protegits amb tapes de cartró, recobertes de pell assaonada de vedell, tenyida de color vermell fosc, sobre la qual llueix una rica ornamentació catalana d'estil barroc, obrada amb ferros daurats. Són rellevants els nervis del llom, decorats amb un motiu floral que es repeteix. Les guardes són pintades amb aigües, tal com era usual en aquella època.

La fundació de la impremta per Joan Abadal a mitjans de la segona meitat del segle XVIII fou una gran novetat a Mataró. Coincidí amb un moment de gran florida de la ciutat, camp adobat per a les indústries i les arts en tots els seus aspectes. Fou un període de grans construccions, de magnífics retaules, i de profusió d'imatgeria i elements barrocs. Aquest moment de prosperitat fou propici per al desenvolupament de l'art de la impremta i del gravat.

Per acabar ens dol constatar que mai no s'hagués inventariat el bé de Déu de gravats que posseïa la casa Abadal de Mataró, cosa avui ja impossible per la pèrdua, als nostres dies, d'una bona quantitat d'ells, en una circumstància que està fora de comentari.

Coberta del llibre realitzada per Joan Abadal.
Pell vermella i decoració amb or.
Finals segle XVIII.
Fotografia: Josep Ma. Ribas i Prous.

Però les abundants publicacions que hem vist i les moltes que es conserven encara ens proporcionen el record de tot el que produí i representà a la ciutat la popular casa Abadal de Mataró.

Marià Ribas i Bertran

NOTES

1.- GUDIOL, Josep. Pàgina artística de "La Veu de Catalunya", 24 de juliol de 1923.

AMADES, J. *Imatgeria popular catalana*. Barcelona, 1931.

COLOMER, Ignasi. Publicació del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada.

PICANYOL, Llogari. *Artistes moianesos*. "Modiglianum", juny 1960.

També en diversos diccionaris bibliogràfics i enciclopèdics.

2.- Article signat per Ero, publicat a "La Vanguardia" el 4 de juliol de 1962.

3.- DALMAU, Mn. Isidre. *El amante de las glorias de la Patria*. Arxiu Històric de Moià. Manuscrit.

4.- *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa*. Manresa, 1923. Pàg. 168.

5.- Arxiu Històric de Moià.

6.- *Gran enciclopèdia catalana*.

7.- Arxiu de la Corona d'Aragó. Protocols notarials de Moià.

8.- "Modiglianum", juliol de 1963, pàgs. 59-64.

9.- "La Vanguardia", 4 de juliol de 1962.

10.- Totes les dades sobre la genealogia dels Abadal de Mataró són extretes del Museu Arxiu de Santa Maria, Llibres sagramentals.

11.- L'original és conservat actualment a la col.lecció Marfà.

12.- "El Mataronés", periòdic local. 22 de setembre de 1878.

Com explica Francesc Costa i Oller en l'article que segueix la impremta arriba a Mataró l'any 1779, quan Joan Abadal de Manresa s'estableix a la ciutat. L'impremta serà molt activa durant tot el segle XIX.

El darrer membre de la branca masculina dels Abadals de Mataró, Josep Abadal i Casalins (1817-1878), membre del Partit Republicà, destaca també per la seva participació en la política local.

ELS ABADAL: ORÍGENS DE LA IMPREMTA A MATARÓ

La introducció de la impremta a Mataró és un fet relativament tardà, si ho comparàvem amb altres poblacions de menor importància econòmica i social. Aquest fet es produeix exactament l'any 1779, quan Joan Abadal de Manresa arriba a la ciutat per establir-se en el seu ofici d'estamper.

Fins a les darreries del segle XIX aquesta família monopolitzarà tot allò relatiu a les arts gràfiques, i només de manera circumstancial trobarem algun altre impressor transeünt que treballa a Mataró algunes èpoques: el 1812 sota l'ocupació francesa coneixem dos volums dels tipògrafs Silverio Lleyxà i Agustí Roca; el 1816 tenim notícia de Joan Marca, que treballava per a organismes oficials; el 1847 la primera publicació periòdica local, "El Mataronés", era impresa per Jaume Simó, establert a la Riera fins el 1854; i, també ocasionalment, el 1854 feia d'impressor Miquel Oliveras al carrer d'en Pujol. En la dècada dels anys vuitanta comencen a establir-se impressors de més envergadura: Horta i Vilà seran els més coneguts, però també n'hi ha d'altres com la Imperial i Pons (1).

Així els Abadal realitzaran el seu ofici més d'un segle en solitari, cobrint la demanda que exigia la ciutat. I si en un primer moment els seus clients eren els organismes oficials i religiosos, la transformació econòmica donarà pas a eixamplar la demanda cap a la burgesia de comerciants i fabricants.

JOAN ABADAL I GERIFAU (1754 - 1830).

L'iniciador de la impremta a Mataró havia nascut a Manresa l'any 1754 al si d'una nissaga d'impressors. El seu avi Pau havia estat l'introductor d'aquell art a Manresa, on es traslladà a inicis del segle XVIII des de Moià, d'on semblen originaris els Abadal. Va ser succeït pel fill Andreu, pare del nostre personatge, que en morir el 1778 deixà el negoci a la vídua Isabel Gerifau i a Ignasi, l'hereu. Per aquest motiu, en fer-se efectiva l'herència, el seu germà Joan va marxar de Manresa per establir-se en un lloc mancat d'impressors. I d'aquesta manera arriba a Mataró l'any 1779, i aquí es va quedar (2).

Joan es casa el febrer de 1782 amb Teresa Casamitjana i Mon (1767 - 1836), filla d'un veler de la ciutat, que aporta 300 lliures de dot. L'acta de les noces explica que Joan Abadal era un *jove estamper natural de Manresa, habitant emperò d'ença de tres anys en la present de Mataró, i antes de Manresa (...).*

L'establiment de Joan es va dedicar fonamentalment a la impressió de tota mena d'opuscles, documents oficials, cèdules, impresos, llibres del cadastre, bans, ordinacions de policia, etc. L'any 1786, després de sol.licitar-ho, va rebre permís *para reimprimir las Rs Cédulas, e imprimir las órdenes para los Lugares de este Corregimiento.*

Una altra vessant del seu ofici era l'edició de llibres, dels quals en coneixem uns cinquanta, tot i que segurament era més nodrit el seu conjunt editorial. Són en general tractats religiosos: sermons, oracions, teologia, i obres d'autors com: Jaume Matas, Ildefons Ferrer, Josep Pont, Manuel Camín, Damià Sumalla, Miquel Busqué, Agustí de Puigcerdà, Agustí Espina, Lluís Barberí, Josep C. Ferrer, Jaume Vada, i d'altres. Coneixem també alguns treballs de caràcter "civil": ordenances dels procuradors, dels platers, reglaments de nàutica, i alguna obra escolar: exercicis literaris, i acadèmies de l'Escola Pia, poemes en elogi del rei Carles III, crònica de l'estada de Ferran VII a Mataró, etc. Com a curiositat podem citar en català, de data

no precisada, el *Devot novenari (...) a venerar las llagas de S.P.S. Francesch (...) de Arenys de Mar*, obra de Pau Parassols i Pi, i alguns goigs, com el de Sant Pancraç (3).

En l'àmbit polític sembla que simpatitzava amb els liberals, ja que va ser nomenat per l'Ajuntament constitucional de 1814 encarregat d'allotjaments i bagatges, amb un sou de 60 lliures l'any, i va imprimir algun text d'aquestes característiques durant el Trienni Liberal: un sermó a favor de la Milícia Nacional i l'*Almacén Patriótico de Frutos Literarios*. El gener de 1814 era administrador de la capella de Santa Magdalena, situada al propi edifici de l'Ajuntament.

El matrimoni Abadal va tenir cinc fills: Josep Calassanç (Mataró 1787-1854), Joaquim (Mataró 1801-?), Joaquima, que es casa amb el fabricant de filats Francesc Castells, Teresa i Gaietana, donzelles a la mort del pare. La defunció de Joan Abadal i Gerifau es va produir l'1 d'octubre de 1830, a l'avançada edat de 76 anys, quan en feia 51 que s'havia establert a Mataró. La seva salut en aquells moments era molt precària, i el testament l'havia fet *detingut en lo llit*, i no va poder firmarlo a causa d'un atac apoplèctic. Els seus béns eren formats per la casa on vivien i hi tenien la impremta, a la Riera, i algun diner que havia pogut reunir en tota una vida d'esforç. El negoci queda per a l'hereu Josep, i a les filles els deixa diners en efectiu (4).

JOSEP CALASSANÇ ABADAL I CASAMITJANA (1787 - 1854).

L'hereu de Joan, Josep Calassanç, segueix la tradició familiar que el lligava a la impremta. Abans de referir-nos-hi parlarem del seu germà petit Joaquim, que, de la mateixa manera que anys abans havia fet el seu pare, va marxar de la llar familiar i de la ciutat amb la intenció de plantar-se en un lloc adequat al seu ofici. En un primer moment treballa d'impressor a Igualada, fins que al cap d'uns anys s'instal.la de llibreter a Puigcerdà, gràcies a les 150 lliures que li corresponen de la legítima de la seva dona Isabel, de qui era curador Joan Abadal, que era filla de Francesc Casalins, pilot i comerciant amb béns a l'Havana, mort cap a 1818 *a bordo de la goleta Mataronina fondeada en la playa de Onim en la Costa de Africa* (5).

Josep, el continuador de la impremta, nat l'abril de 1787, es va casar el 1816 amb Ma. Rosa Casalins, germana de la dona del seu germà, i varen tenir diversos fills, entre ells, Josep, l'hereu, Joaquim, cirurgià, Heliodor, cisallador, Paula-Caterina i Joan, impressor a Barcelona. I va morir el 6 de setembre de 1854, segurament a causa del còlera que en aquells mesos es va endur més de mil ciutadans.

La vida política del nostre personatge es redueix, pel que sabem, a l'elecció, l'octubre de 1827, per al càrrec de diputat del Comú en l'Ajuntament de l'Antic Règim, al qual va renunciar ja que *por la avanzada edad de su padre y achaques de que adolece, ha de cuidar por si solo de la impresión de todas las órdenes y demás que se ofrece para el mejor servicio de S.M. y del público.*

Per les obres que coneixem, els treballs de Josep eren de caràcter oficial, en ser aquests organismes els principals consumidors de paper imprès, quedant en un segon lloc la literatura religiosa, tan abundant abans de la Revolució Liberal. Hem de pensar que Josep edita en el període 1830-1854, un temps en què les formes socials, polítiques i religioses experimenten grans canvis, que en la impremta local es manifestaran per una preeminència de les obres "civils": fulls polítics de circumstància, poemes i himnes a la reina Isabel, a la Milícia Nacional, bans de bon govern, ordenances, reglaments, etc. De tota manera edita alguna obra religiosa del P. Valentí de Sant Joan de les Abadesses, i obres en llatí de Joan C. Junoy. Hem de destacar la impressió a Mataró de la revista "La Antorcha", de 1847, que editava a Barcelona Marià Cubí.

Com el seu pare, Josep mai no va fer massa diners en un ofici que només donava per anar vivint, i posseïa un patrimoni format per la casa de la Riera, i una altra al carrer de Sant Joan, provinent de l'herència Casalins. De tota manera va poder donar estudis de medicina al seu fill Joaquim, per mitjà de la venda d'un casa i la creació d'un censal: *no tenén altre medi a ells més útil y a sos béns menos dañós* (6).

JOSEP ABADAL I CASALINS (1817 - 1878).

El darrer membre de la branca masculina dels Abadal de Mataró va ser Josep Abadal i Casalins, nat l'agost de 1817, i mort a Sant Antoni de Vilamajor, on s'estava per recobrar la salut, l'agost de 1878, als 61 anys d'edat. Es va casar amb una parenta, Rosario Anglà i Abadal (Manresa 1827 - Mataró 1871), i va tenir tres filles que varen sobreviure: Anna (n. 1846), Josefa (n. 1854) i Francesca (n. 1858).

En el període de vint-i-quatre anys que va ser al front de la impremta, Josep va realitzar una gran tasca editorial, i varen sortir del seu obrador nombrosos reglaments: de la Milícia Nacional, dels bombers, de la Biblioteca Popular, de la Societat d'Assegurances d'Incendis, de la Societat d'Amics de la Instrucció; memòries: de l'Ajuntament, de la Caixa d'Estalvis, de l'Ateneu; impresos relatius al còlera de 1854, sobre la perllongació del tren; i la literatura festiva com goigs i auques.

Alguns dels llibres que va editar tenen especial importància: Juan Amich: *Historia de los acontecimientos políticos de la ciudad de Mataró en 1843*. José Abadal, 1855. Primer text d'història política editat a la ciutat, i que es refereix als fets locals dins la revolta centralista d'aquell any. José Rius: *Memórias históricas de la Ciudad de Mataró*. Mataró, 1866. Prolífic escolapi autor d'un gran conjunt d'obres de tota mena necessitat d'edició i estudi. D'altres treballs eren d'autors locals com Josep Garcia Oliver, o catalans, com "Lo tamboriner del Fluvià", de Pau Estorch i Siqués, entre d'altres.

La importància de la seva tasca editorial cal centrar-la en la publicació de periòdics: "Revista Mataronesa" (1856), "Revista Mataronesa" (1864), "La Juventud" (1869), "El Eco de la Costa" (1869), "La Voz de Iluro" (1872), i "El Mataronés" (1876). Un cas a part el suposa el setmanari "Crònica Mataronesa" (1866) que va ser fundat pel mateix Abadal durant el govern moderat per defensar els ideals de la democràcia.

De tota manera el negoci de la impremta era poc remunerador, i Josep havia de recórrer sovint al crèdit, segurament per procedir a la compra de nova maquinària. Així en morir, en el balanç dels seus béns, hi havia un actiu format per les cases del carrer de Sant Joan i de la Riera, un material de botiga valorat en 5.464 ptes., una indústria d'imprimir valorada en 4.000 ptes., i deutes al seu favor per 2.184 ptes. En canvi al passiu hi havia 26.157 ptes., entre legítimes i crèdits hipotecaris, cosa que ens indica la precarietat financera de l'establiment (7).

Però la importància d'Abadal és sobretot de tipus polític, ja que era un destacat membre del Partit Republicà, a partir de la seva implantació a la ciutat. I va tenir diversos càrrecs de responsabilitat: vice-president de la Junta Revolucionària Provisional de 1868, president de la Junta Revolucionària definitiva, membre de la direcció del Partit Republicà Federal, i del Cercle Democràtic-Republicà d'Instrucció i Propaganda l'any 1869, alcalde segon els anys 1869 i 1870, i alcalde provisional el 1872. Després del radicalisme manifestat durant la república, Abadal va abandonar les files federals per passar a militar als seguidors de Castelar, més moderats. A la seva mort, l'any 1878, es va fer una gran manifestació de demòcrates. Donem la ressenya periodística pel seu interès documental:

A LA MEMORIA DE JOSÉ ABADAL.

El dia 30 del mes pasado falleció en el pueblo de Vilamajor, a donde había ido para recobrar la salud, el conocido demócrata mataronense D. José Abadal.

Querido de cuantos le conocían sin distinción de opiniones, Abadal era venerado por sus amigos políticos. Decano de la democracia mataronesa, la causa de la libertad le es deudora de grandes servicios y en momentos de prueba las había dado de un valor cívico inquebrantable.

Había representado a su partido ejerciendo diferentes cargos sin que nunca se desmintiera su honradez y su consecuencia. Como, pues, Mataró no había de manifestar el sentimiento de que estaba poseido por la pérdida de tan buen ciudadano? Lo hizo ayer y lo hizo de manera que nos permite unir a la pena que nos ocasionó el fallecimiento de un amigo inolvidable, la satisfacción de ver que en esta noble tierra no se olvidan los servicios ni desaparece de los ánimos el vivo fuego de la democracia.

Una comisión debía pasar a Vilamajor a depositar en la tumba de Abadal las coronas que a su memoria ofreciesen sus amigos y correligionarios.

El punto de reunión era la plaza de Cuba y la hora las ocho y media. Sucesivamente llegaron a la plaza la Sociedad de vidrieros con una corona fúnebre con el siguiente lema: "Recuerdo a José Abadal, los vidrieros de Mataró"; la Sociedad coral antigua de Mataró con una corona, cuya inscripción decía: "A la memoria de su Socio protector y honorario, la Sociedad coral antigua de Mataró"; la cooperativa mataronense, y en pos de ella un redactor de la Gaceta en representación de esta y de la 'Campaña de Gracia', con coronas en cuyas cintas se leía: en la primera, "Recuerdo al amigo José Abadal, la Cooperativa mataronense"; en la segunda, "Al consecuente demócrata gubernamental D. José Abadal, la Gaceta de Cataluña"; y en la tercera, "Al consecuente demócrata gubernamental don José Abadal, la 'Campaña de Gracia'; la Sociedad coral de la juventud con su respectiva corona, dedicada al irreprochable ciudadano José Abadal; la Constructora mataronense, con su corona como recuerdo al amigo José Abadal. En un coche rigurosamente enlutado fueron colocadas las coronas de la 'Campaña' y la 'Gaceta'; otra dedicada por D. Avelino Brunet a su amigo y correligionario, y otra con el lema: "Al ciudadano José Abadal sus amigos políticos".

A las nueve y media organizóse y pusose en marcha la comitiva, a la que se unieron en gran número los vecinos de Mataró y varias comisiones de pueblos comarcanos, y a los tristes acordes de la música dirigida por el señor Vila, que tocó tres marchas fúnebres escritas espresamente para el acto por su director, recorrió el siguiente curso: Plaza de Cuba, calle del mismo nombre, de la Merced, Rambla, Riera, San Roque, calle y riera de Argentona, deteniéndose en el camino de la Giganta a espaldas del Prado.

En este sitio se encontró la comitiva que junto con la concurrencia que había acudido allí formaba una estensa y compacta masa.

Subido a un margen algo elevado y en nombre de la comisión que le rodeaba, el señor D.

Mauricio Roca pronunció con acento conmovido un discurso alusivo a la ceremonia que se estaba verificando. Lamentó la pérdida de D. José Abadal. "A nosotros toca, dijo, honrar la memoria del decano de la democracia mataronense, a aquel que tantos servicios prestara a la democracia". Abadal, buen hijo, buen esposo, cariñoso padre, amigo leal, ciudadano intachable y consecuente demócrata, había sustentado los principios de la democracia en épocas de triste recordación en que la democracia era considerada como un crimen y castigado con lejana deportación quien tenía el valor de manifestarse demócrata; su recuerdo será imperecedero para sus amigos. El señor Roca dió las gracias a la prensa, a las sociedades y a las comisiones que habían acudido a pagar un tributo de aprecio póstumo a Abadal; y espresó la esperanza de que una conducta atractiva, perseverante y honrada acabará por dar el triunfo a la democracia. "Imitemos a Abadal, y si alguno de nosotros no tiene la fortuna de ver realizadas sus aspiraciones políticas, tendrá al menos la seguridad de que será llorado como lloramos en este momento a Abadal".

La alcaldía exigió que se presentase previamente escrito lo que hubiera de decirse al disolverse la comitiva; y como sólo había podido escribirse el del indivíduo de su seno que había designado para dirigirse al público; de aquí la imposibilidad de que pudiera hablar otra persona con cuya asistencia no pudo contarse con certitud previamente, y a quien por lo tanto no había sido posible pedir para enviar a la alcaldía la relación del discurso que pensase pronunciar.

Disolvióse la reunión, la comisión partió, y solo nos resta ya decir, para poner punto a esta pálida reseña, que los vecinos de Mataró, presenciando respetuosos el desfile de la larga comitiva, probaron que los nombres de los políticos honrados, las manifestaciones de ideas generosas, y el uso tranquilo de un derecho, merecen siempre consideración y generales simpatías (8).

Francesc Costa i Oller

NOTES

1.- Arxiu Municipal de Mataró (AMM). Acords, 19, abril, 1816. Contribucions d'Indústria i Comerç de 1842, 1848, 1850, 1851, 1854, 1856, 1858, 1862.

2.- SALAS I OLIVERAS, Ramon. *Les impremtes de Mataró.* Manuscrit a la Biblioteca Popular de la Caixa d'Estalvis, pp. 6-8. Salas afirma que la primera impremta dels Abadal va ser fundada per un tal Joan l'any 1735, adduint únicament que així ho afirmava un rètol de la botiga. Però aquest extrem és totalment inexacte ja que les dades amb les quals treballem demostren sense marge d'error que va ser Joan Abadal i Gerifau qui inicià la impremta a Mataró el 1779, a qui Salas considera nebot (?) d'aquell Joan Abadal inexistent.

3.- S'hauria d'establir un catàleg de les obres dels Abadal per poder fer una anàlisi precisa de la seva producció editorial, i, en conseqüència de la demanda de llibres del moment. Aquí, per donar una visió del tema, hem utilitzat el treball de Jaume González: *Bibliografia de Mataró: Els clergues del segle XVIII.* Mataró, 1976. I els reculls bibliogràfics usuals: Aguiló, Palau, Torres-Amat, Salvà, etc.

4.- AMM. Acs., 3, juliol, 1786, 15, gener, 16, abril, 1814. Museu Arxiu de Santa Maria. Llibres d'òbits, matrimonis i bateigs, de diversos anys. AMM. Arxiu de Protocols (AP). Antoni Simon, 2, octubre, 1830, f. 356 v. Antoni Font, 12, juliol, 1804, f. 81 v. Joaquim Sarret i Arbós: *Història de la indústria, del comerç i dels gremis de Manresa.* Manresa, 1923, pp. 168-170.

5.- AMM. AP. Antoni Simon, 20, gener, 1818, f. 5; febrer, 1823, f. 37 v.; 11, juliol, 1824, ff. 164, 170; 22, desembre, 1825, f. 254.

6.- AMM. AP. Antoni Simon, 22, març, 1853, f. 132; 6, setembre, 1854, f. 285, 389. AMM. Acs., 24, març, 1828; 19, octubre, 1840.

7.- El va succeir en la direcció de la impremta la seva filla Francesca Abadal, casada amb Salvador París i Giralt, de Badalona. La seva germana Anna, casada amb l'impressor Josep Escofet, també es dedicava a aquest ofici en un establiment al carrer de Sant Josep núm. 34. Posteriorment, la impremta i llibreria de la Riera aniria a càrrec d'Elvira París i Abadal i el seu marit, el dibuixant Eusebi Vidiella i Morató, de Xerta. Sobre aquesta etapa es pot consultar: Ramon Salas: *Op. cit.* pp. 11-14, 29. Joaquim Casas: *Cel.luloide ranci.* Palma de Mallorca, 1958, pp. 82-87. AMM. AP. Miquel Tunyí, 28, setembre, 1878, escriptures. 309, 328. Joan B. Calvó, 23, octubre, 1869, esc. 117.

8.- "La Gaceta de Cataluña", 16, setembre, 1878. Citat per "El Mataronés", 22, setembre, 1878.

La correspondència entre Antoni Rubió i Lluch i Miguel Antonio Caro (Colòmbia) és un episodi poc conegut del debat finisecular sobre el caràcter de les literatures americanes en llengua espanyola. És interessant conèixer el punt de vista de Rubió, tenint en compte la seva íntima relació al procés de transformació de la literatura catalana en literatura nacional.

LA CONSTRUCCIÓ DE LES LITERATURES NACIONALS: A PROPÒSIT DE LES RELACIONS ENTRE MIGUEL ANTONIO CARO I ANTONI RUBIÓ I LLUCH

"No son los lazos mercantiles, ni los intereses económicos, los únicos que estrechan y aproximan las naciones. Hay todavía otros vínculos más amables y más íntimos, y en cierto modo más indestructibles, porque tienen sus raíces en las entrañas mismas de las razas. Son estos dulces y suavísimos lazos a los que me refiero, los de la lengua y los de las letras, que no siempre, por desgracia (así ha sucedido a lo menos entre nosotros) se truecan en cadenas de oro y en frutos de abundancia."

A. Rubió i Lluch, 1903.

En els darrers quinze anys del segle passat es produí una polèmica d'abast literari i polític sobre el caràcter de les literatures generades a les nacions de l'Amèrica espanyola, sobre la seva naturalesa "regional" o "nacional". Es tractava de dilucidar, com és fàcil deduir, el grau d'autonomia literària d'aquells països sorgits del desmembrament de l'imperi espanyol; dit d'una altra manera, de si a la seva independència política li havia seguit la independència literària. Un debat típicament finisecular, amb diverses solucions a cada banda de l'Atlàntic en funció de les diverses posicions ideològiques i estètiques. Un episodi poc conegut d'aquest debat va ser la relació sostinguda entre Antoni Rubió i Lluch amb el colombià Miguel Antonio Caro i altres literats colombians. Força anys després, el català publicà una recopilació dels seus treballs dedicats a les literatures hispanoamericanes, amb el títol *Estudios hispanoamericanos*, que dedicà a la memòria de Caro (1). La majoria eren treballs de crítica literària publicats en la premsa barcelonina i americana, que corresponien cronològicament al punt més alt del debat abans esmentat, més alguns altres escrits posteriorment.

El mateix Rubió ja assenyalà el caràcter aïllat de la seva aportació en una discussió que ocupà crítics i escriptors en llengua espanyola, com era lògic: *Si mi voz se alzó solitaria un tiempo en esta mi tierra de Cataluña, que bien puedo llamar mi tierra nativa, uniéndose a las más valiosas de otros escritores de la Península, que por aquella época predicaban la cruzada de la fraternidad literaria hispanoamericana para formar un haz gigantesco y único en el mundo, unos Estados Unidos de la cultura española, bajo la gloriosa soberanía de Cervantes, ahora aquellos escritores son legión y ninguna falta hace que un oscuro e inexperto guerrillero combata a su lado* (2).

Hi ha algunes raons que fan interessant un comentari sobre el llibre de Rubió. La primera és que es tracta d'una faceta ben poc coneguda de l'il.lustre historiador de la literatura. Rubió i Lluch, deixeble de Manuel Milà i Fontanals, inicià la seva llarga trajectòria d'investigador amb una tesi doctoral sobre Anacreont i la seva influència en la literatura (1879), hel.lenisme que prosseguí amb una sostinguda sèrie de treballs sobre la presència catalana a Grècia en el segle XIV, que alternà amb un també nombrós grup d'aportacions sobre l'antiga i la moderna literatura catalana, entre els quals destaca l'edició crítica de *Curial e Güelfa* (1901). En aquesta darrera faceta seguí, com no podia ser menys, una tradició familiar, que després prolongaria el seu fill. Totes aquestes ves-

sants de la tasca de Rubió han estat estudiades i són prou conegudes, però no passa el mateix amb la dedicació a l'americanisme, sens dubte de menor entitat. En segon lloc, és important tenir en compte que, si bé Rubió s'ocupà de la literatura americana en llengua espanyola, el pes d'altres opinions ha obscurit la seva participació. Per als historiadors actuals de les literatures espanyola i americanes, les dues *Cartas Americanas* (1888-1892) de Valera o l'*Antologia de Poetas Hispanoamericanos* (1892-1895) de Menéndez y Pelayo, són les que han suscitat l'atenció i definit els plantejaments de la crítica espanyola en aquella conjuntura. Les opinions de Rubió, però, tenen un interès especial, que deriva de la peculiaritat de la seva posició en un debat centrat, de fet, en el pes de la llengua comuna en la conformació de la personalitat literària a Amèrica. Rubió estava en condicions d'afegir als arguments dels altres l'experiència del seu àmbit lingüístic en una experiència decisiva de recuperació de la literatura nacional. Finalment, hi ha una darrera raó per a refer aquest episodi de la història de la literatura: explorar les afinitats dels seus corresponsals americans, la majoria colombians, pot ajudar a entendre millor l'interès de Rubió per la seva literatura. D'entre tots els corresponsals americans de Rubió, Miguel Antonio Caro va ser el més constant i el que més influí en el barceloní. Una breu exploració biogràfica ens permetrà aclarir les raons d'una tal afinitat.

ELS CARO DE COLÒMBIA

És un detall curiós que Antoni Rubió i Lluch coincidís en una relació literària i personal tan estreta amb un membre d'una conspícua dinastia d'escriptors, tant o més llarga que la seva. Els Caro eren una família originària de Sevilla, que ja en el passat havia donat escriptors de prestigi. Rodrigo Caro, nascut en aquella ciutat el 1591, publicà diverses obres d'erudició i arqueologia, però al mateix temps fou poeta. Una de les seves composicions —*La canción sobre las ruinas de Itálica*— adquirí una gran popularitat. Altres Caros es dedicarien a la literatura i la història en els segles XVII i XVIII. El primer que passà a Amèrica, però, va ser Francisco Javier Caro (1750-1810), fill de José Luís i de Francisca García de Lara, que vivien a Cadis.

Caro sortí de Cadis cap a Cartagena d'Índies el 4 d'abril del 1774, per servir en la secretaria del virregnat de Nueva Granada. El 1778 es casà amb Carmen Fernández Sanjurjo, natural de La Corunya, i el 1782 naixia el seu primer fill. Posteriorment tractà d'accedir a diversos càrrecs o retornar a la Península, sense aconseguir ni una cosa ni l'altra. Però, potser el més curiós d'aquest personatge, un exponent crític de la carrera burocràtica en els nivells intermedis de l'administració colonial espanyola, ha vingut per la banda de les seves velleitats literàries. Francisco Javier Caro publicà força poesia, sobretot epigrames satírics, molts d'ells publicats en el "Parnaso Granadino" de Bogotà. La seva obra més coneguda, però, és un sorprenent diari que confeccionà en ocasió de l'absència del seu cap de secretaria l'agost del 1783. El seu títol i subtítol són prou explícits: *Diario de todos los acontecimientos que van ocurriendo en esta Secretaria de Cámara y del Virreynato de Nuevo Reino de Granada: desde el día que se ausentó de ella su Gefe, y mío, El Caballero Secretario D. Juan de Casamayor, para Tanja y Sogamózo...* (3) El diari, que va ser publicat per primera vegada a Madrid el 1904 per Francisco Viñals, és una curiosa mostra de la mentalitat d'un funcionari colonial espanyol, de l'ambient que es respirava en les dependències oficials, tot plegat captat amb un sentit de l'humor i de la sàtira extraordinari, amb un gust pel detall que permet reconstruir amb exactitud els dies d'absència del seu cap. El diari va ser escrit en el més total dels secrets per Caro, com mostra aquest fragment: *A poco rato sentí hablar y hacer ruido en el cuarto del Archivo, donde estan los estantes cerrados. No he conocido el metal de la voz, ni visto quienes eran los que hablaban, porque estaba la mampara cerrada en los mismos términos que la dexé esta mañana. Sin duda entrarían por el cuarto de mi Gefe. Bien hice yo en cerrar los Estantes: y también haré bien en no dexar sobre mi mesa este Diario, para que no lo lean los que no tienen su gusto cifrado en oler y saber; en registrar lo que no es menester; y en meterse en lo que no les va ni les viene* (4). El diari s'ocupa de les relacions entre els diversos empleats de l'oficina, consigna l'enuig de Caro envers el seu cap per no haver-lo ascendit, i relata algunes anècdotes provocades per determinats personatges que hi passaven a demanar favors de tota mena. Tot descrit amb un detallisme extremat i una ironia afinadíssima.

Antonio José Caro (178?-1830), fill de Francisco Javier, cobreix els anys de la seva vida en un període històric clau de les relacions entre Espanya i les seves colònies americanes, que il.lustra molt bé amb les contingències de la seva pròpia trajectòria humana i política. Fill d'un home de l'administració colonial, treballà com a oficial major de la "contaduría principal del exército y real hacienda de Santa Fé de Bogotá, su patria". El 1810, les primeres commocions secessionistes l'obligaran a marxar a Cartagena d'Índies, abandonant la seva família i poc després a passar a l'Havana, on sobrevisqué amb moltes dificultats (5). Marxà a Puerto Rico, quan s'assabentà que s'estava preparant un exèrcit per reconquerir les zones continentals en mans dels sublevats. Un cop a l'illa constatà la gratuïtat de les seves esperances i, en una situació econòmica desesperada s'embarcà en el bergantí de guerra "Flecha" fins a les costes de Veneçuela, des d'on després de moltes dificultats aconseguí arribar a Maracaibo. Entrà de nou a Nueva Granada amb la intenció d'anar a Santa Marta, port i província que es mantenia fidel a les

MIGUEL ANTONIO CARO.

autoritats espanyoles. Sense recursos econòmics, acceptà un lloc a l'administració de la renda del tabac; però aviat serà ascendit a responsable militar de la línia defensiva del Magdalena, on esmerçà els seus esforços al servei de la monarquia fins al maig del 1812, quan el cridà el virrei Benito Pérez. Enquadrat en les tropes reialistes, participà en combats contra els insurgents a Tenerife, però a finals de 1812 passà a Ocaña per casar-se. Quan intentavà retornar va ser capturat i empresonat per les tropes secessionistes. Mercès a les bones relacions de la família de la seva dona amb Bolívar, tres mesos i mig després serà alliberat. Però, malgrat el seu allunyament del conflicte, deu mesos després ha estat novament empresonat pels sublevats i amenaçat reiteradament amb la pena de mort. Compartí la cel.la de la presó amb un tal Santiago Ombrabella, un català que aconseguí escapar-se de Cúcuta. Tornà a ser alliberat, deia ell mateix en una representació, per les gestions de la família de l'esposa, a punt de parir el primer fill. Fugint de nou cap a Ocaña, per a posar-se a les ordres de les autoritats espanyoles, se li formà judici, acusat de pressumptes complicitats amb els sublevats, cosa que forçà Caro a redactar un escrit d'exculpació, en el qual deia: *La escrupulosa reserva y celeridad con que verificó su retirada de Ocaña pudo ser causa de que muchos fieles vasallos que allí habitan se hayan visto en la dura precisión de quedarse en aquel país confundidos con los insurgentes que desde luego volverían a ocuparlo; pero este incidente que para ellos podría ser una disculpa racional y justa, cede en mayor honor al exponente porque se le añade el glorioso timbre de ser el primer emigrado americano de la Revolución de Santa Fé, la noble vanagloria de contarse el único de Ocaña en las presentes circunstancias* (6). No s'acabarien aquí les desventures del pobre empleat reialista, ja que de tornada a Ocaña, on havia anat a reunir-se amb la família, serà empresonat per Morillo, per l'assumpte de la correspondència de la dona amb Bolívar en el seu anterior empresonament pel bàndol contrari. Absolt de nou, viu a Ocaña en família els anys 1817-1818, durant els quals naixeren els seus fills José Eusebio i Diego. Es veurà, però, de nou obligat a passar per Cartagena, encara en mans espanyoles, on després d'una baralla amb el virrei serà novament empresonat. L'aixecament popular a l'arribada de les notícies del canvi polític espanyol del 1820, li restituirà la llibertat. Sortí de la ciutat amagat dins d'una bóta i marxà a Jamaica, des d'on passà a Sobanilla, punt d'arrencada de l'ascensió pel Magdalena, amb el propòsit de reunir-se amb la dona i els fills, però serà capturat de nou i altre cop empresonat. Cinc mesos de presó a Santa Marta i serà alliberat de nou, com sempre per les relacions del seu sogre amb el mateix Bolívar. Tan bones devien ser que el cap dels exèrcits insurgents el farà elegir diputat en el Congrés de Cúcuta per Santa Marta, malgrat el seu passat de fidelitat a la monarquia, i posteriorment se'l delegà per passar a Londres a imprimir l'aparell legislatiu del nou estat. En tornà malalt i quasi cec, per a morir poc després. En síntesi, des del 1810 fins a la seva mort, vint anys després, Antonio José Caro es veié implicat, de grat o per força, en el procés de separació de l'Amèrica espanyola, en una trajectòria plena de ziga-zagues prou espectacular. Nascut a l'Amèrica espanyola, fill de pares espanyols, Caro no era, però, un genuí *criollo*. El seu pare era un funcionari de l'administració reial i ell mateix va ser sempre un empleat públic, fidel a la monarquia fins que el procés emancipador es clarificà suficientment a favor dels exèrcits d'*El Libertador*. Arrelat familiarment a Nueva Granada, a la qual qualificà simptomàticament de *mi patria*, no volgué sentir el camí de l'expatriació de tants altres peninsulars. L'elevada posició social de la família amb la qual emparentà en casar-se, li permeté, un cop presa la decisió, entrar al servei del nou estat, en una transició que explica moltes coses. En aquest punt, la família Caro deixà de ser una família espanyola a Amèrica, per unir els seus destins als de la nova nació.

Amb el fill d'Antonio Caro, José Eusebio (1818-1853), la família se situà definitivament en el centre de la política i de la cultura colombiana, on hi romandrà almenys per tres generacions. José Eusebio Caro combinà sempre la vocació literària amb la política, en ser veí d'un ideari netament conservador en els dos camps. S'inicià en l'escena literària en els anys trenta, amb la publicació de

"La Estrella Nacional", primer periòdic nacional de la nova república de Nueva Granada (fins al 1863 el nou estat no passà a denominar-se Colòmbia) (7). Com el seu avi i el seu pare, José Eusebio Caro va fer carrera en l'administració, quasi sempre en el ram d'hisenda, des que acabà els seus estudis el 1836. En la guerra civil dels anys 1839-1842 militá en les files de les forces conservadores al costat del general Herran, amb qui anys després compartiria les amargures de l'exili a Nova York, publicant "El Granadino", òrgan de combat polític. En acabar el conflicte amb el triomf de les forces conservadores –que pretenien conservar moltes de les estructures polítiques i socials heredades de la colònia– Herran el nomenà cap de la Secció d'Estadística Nacional i de Relacions Exteriors que dirigia el Dr. Ospina, amb qui Caro establí unes relacions personals i polítiques molt estretes i que mantindria fins a la mort. Influí molt directament amb diversos dictàmens en la redacció de la Constitució del 1843, com ho faria el seu fill en la del 1886, que pretenia crear les bases del nou estat i limitar les prerrogatives de les diverses demarcacions de l'antic virregnat, a més d'establir estrictes controls conservadors en tots els terrenys. Després del fracàs de la Gran Colòmbia, pretenia reforçar la base de l'estat central, en una tensió que serà molt general a l'Amèrica llatina independent en les dècades centrals del segle XIX (8). El 1845 Caro va ser escollit diputat. Els dos anys següents, durant el govern de Mosquera, ocupà novament importants càrrecs a la hisenda pública, en la qual establí un nou sistema de comptabilitat nacional el 1848. El canvi polític d'aquest darrer any, que portà els liberals al poder més de vint anys, tallà abruptament la brillant carrera política del jove Caro. Ja en les files de l'oposició, en una situació de pràctica guerra civil, fundà "La Civilización" (de ressonàncies balmesianes), plataforma periodística des d'on combatre els governs de José Ilario López; però poc després es veié obligat a abandonar el país i marxar a l'exili. Primer a Veneçuela, s'establí amb posterioritat a Nova York fins al 1853. Retornà aquest any, però morí tot just arribat a Santa Marta víctima d'una epidèmia de còlera morbo.

La correspondència amb la seva dona, Blasina Tobar, la seva mare i els seus fills, encara uns nens, d'aquests anys d'exili permet fixar el perfil ideològic i moral de José Eusebio Caro, entendre millor el seu conservadurisme polític i literari, que tanta influència tindria sobre els seus descendents i, sobretot, en Miguel Antonio, el seu hereu en tots els sentits. No podem, per manca d'espai, refer el conjunt de suggeriments que es desprenen d'una correspondència molt interessant, però sí que val la pena destacar-ne els aspectes més definitoris, especialment aquells que ens poden ajudar a entendre l'afinitat entre el seu fill i Antoni Rubió i Lluch.

Els Caro han estat i s'han sentit part del patriciat que havia de dirigir la nació, en especial des del punt de vista espiritual. Aquesta convicció l'han interioritzada amb força i l'han sostinguda al llarg de diverses generacions, fins i tot en moments de fortes adversitats materials i personals. L'orgull i convicció en una important missió rectora, que s'ha de manifestar en totes les facetes de la vida, traspua al llarg de tot l'epistolari. Una de les seves manifestacions més visibles n'era la preocupació obsessiva per l'educació dels membres joves de la família, interès compartit també per les dones. José Eusebio, per exemple, insisteix de manera reiterada des del seu exili de Nova York en la importància d'una bona educació per als seus fills: *Ten mucho cuidado* –li diu a la seva dona– *de que no les digan mentiras a los niños, esto es cosa muy seria. La base de toda probidad es el odio a la impostura y el amor a la verdad* (9). Altres vegades es preocupa per la forma de dotar-los d'una educació moderna i acurada, com li deia a la seva dona el 8 de febrer del 1851: *Cuando vuelva a Bogotá la cosa a que voy a dedicarme con más empeño es a la educación de mis hijos, pues aquí me he convencido viendo las dificultades de los que no saben idiomas, que el mayor bien que un padre puede dejarle a su hijo es una buena educación* (10). La preocupació de la mare per l'escola dels fills és un tema recurrent i sistemàtic, en especial per l'educació religiosa, pedra de toc de l'ideari dels Caro. El convenciment absolut de la missió familiar, les desventures acumulades en les dècades centrals de segle, contribuiran a reforçar la ja important participació femenina en l'educació dels fills. Prou eloqüents són algunes de les cartes de la mare i de la germana de José Eusebio adreçades a la seva vídua o als seus fills. El 1856, Nicolasa Ibáñez de Caro demanava a la seva nora *cómo les va a Miguel Antonio y Eusebito el colegio y si ha puesto a mi Margarita en alguna escuela; ya tiene ocho años y no se debe perder tiempo, mucho más cuando todos tienen talento y buen carácter; yo espero de ellos que sean muy buenos, si, muy buenos...* (11). El juny del mateix any, la germana de José Eusebio escrivia a Margarita, filla de José Eusebio, amb motiu del seu setè aniversari, que no s'havia de deixar impressionar per la sort familiar, que no havia de dir mai cap mentida, que havia de fugir de l'ociositat com de la pesta, que s'allunyés de la *fanfarroneria del lujo* (12). I afegia, *además no hay cosa más repugnante que ver ricamente ataviadas a las personas que no son ricas, y tu debes saber que todos los Caro han sido pobres, pero que esto no te avergüence Margarita, que sólo merecen vergüenza el deshonor y la infamia* (13). Arguments tan contundents destinats a una nena de set anys, obeïen a una clara noció de continuïtat familiar que s'havia d'assegurar a través d'una rígida educació moral: *Tu mama se reirá de que yo quiera seguir una correspondencia formal contigo (...) Pero yo espero que si tu me quieres leerás mis cartas varias veces y acabarás por entenderlas* (14).

Si la família ha estat un element de conformació tan determinant del caràcter dels seus membres, ha estat perquè era dipositària d'un principi conservador, el triomf del qual consideraven indispensable per al futur d'un país envers el qual sentien una forta responsabilitat de direcció. El trobem, com és d'esperar, en aquells dels seus membres que actuaran directament en política, com José Eusebio i Gustavo Antonio Caro o en Carlos Holguín Caro, en conjuntures diverses de la història colombiana. Més significativament, la trobem també entre les dones imbuïdes com aquells del sentit de patriciat. Per això podien jugar un paper tan destacat en l'educació dels fills, que mai fou reduïda a les qüestions domèstiques.

No és fàcil reconstruir l'ideari conservador dels Caro, però en podem dir algunes coses, a partir de la correspondència d'exili de José Eusebio i dels escrits polítics de Miguel Antonio. José Eusebio compartia amb la seva família i els que l'envoltaven una por immensa al canvi polític, cosa que comportava una preocupació per l'expansió de principis d'arrel democràtica, com els que s'expressarien en les revolucions de França i Europa el 1848, que ells valoraven com una explosiva barreja de radicalisme democràtic i de socialisme. Aquesta preocupació derivava en una obsessiva voluntat de preservació de les funcions i la preeminència del catolicisme i l'Església, així com d'aïllar el seu país de les idees dissolvents que poguessin arribar d'Europa, incloses nocions d'estricta observància liberal-burgesa. En aquest sentit, a més de la seva pertinaç croada en favor de l'Església, val la pena recordar que Caro va ser el gran debelador colombià de l'utilitarisme i de Bentham, que els liberals havien adoptat com a norma del seu model educatiu. Una altra pedra de toc del seu conservadorisme, n'ha estat l'unitarisme nacional i estatal, dins de les fronteres derivades de la crisi de la Gran Colòmbia del 1830, contra les experiències federalistes i regionalitzadores de la tradició liberal colombiana. En tornarem a parlar més endavant. Malgrat aquestes connotacions, el conservadorisme dels Caro no derivà mai en posicions obertament contrarevolucionàries, atent com estava a les transformacions estructurals que s'estaven produint arreu. Ben al contrari, el seu conservadorisme polític i ideològic tan intens deriva de la contradicció entre el *volens* d'unes transformacions estructurals que es jutgen indispensables i el *nolens* de la preocupació per les seves repercussions en una estructura social com la colombiana, començant per les que podia tenir en el mateix règim de la propietat. En aquest sentit, el conservadorisme d'Ospina, d'Arboleda, dels Caro tindrà una preocupació crònica per donar a Colòmbia una sòlida i centralitzada estructura estatal per integrar-hi l'Església, etc., com a garanties de control i de conducció d'un canvi inevitable i en gran part imposat des de fora. La correspondència de José Eusebio Caro il.lustra molt bé aquesta contradicció bàsica, i la unitat d'una opció alhora política, estètica i literària. En carta de l'11 de setembre del 1851, la dona el posava al corrent d'una conversa sostinguda amb el Dr. Ospina, antic protector polític de Caro, en una visita a la presó. *Me preguntó por usted con el interés que tiene siempre* —li deia— *y me dijo que sería muy bueno que usted escribiera una obra sobre este tema: Que cosas són las repúblicas y las democracias. Porqué en los Estados Unidos producen paz y libertad, y en la América española, desorden y corrupción* (15). Evidentment estava pensant Ospina en la cèlebre obra de Tocqueville, però demanava una elaboració particular per a les circumstàncies colombianes i de l'Amèrica espanyola. En contestació del 4 de novembre del 1851, José Eusebio Caro assajà de donar resposta a una pregunta tan compromesa. La inicià amb una disgressió sobre el paper de la família, en una apassionada de la vida patriarcal, que, segons ell, *es el estado natural del hombre* (16). En relació al tema plantejat per Ospina, argumentarà, de manera ben poc convincent, que la lluita per als càrrecs públics en un sistema liberal és l'origen de les discòrdies civils, quan per l'endarreriment econòmic falten altres vies de promoció social. *Porque las instituciones democráticas son en donde quiera una fuente de discordias, pero en donde no hay otras causas que los empleos, esa discordia es universal y lleva, por fin, a la miseria y a la ruina, mientras que en donde hay muchos miles de hombres que se enriquecen enormemente con el comercio, la oferta, al que venza, de los empleos públicos es fuente de discordia, sin duda, pero sólo entre unos pocos y esta discordia sólo logra agitar de cuando en cuando la sociedad, pero no a destruirla completamente. Es pues la democracia la causa del bienestar de los americanos. La libertad política no es un principio, es un fin y un resultado; no es la libertad la que ha traído la industria y el comercio, sino la industria y el comercio los que han producido la libertad, y los pueblos que han querido poseerla sin darle otra base que una constitución escrita, han logrado dividirse y despedazarse, pero no ser libres* (17). Una llarga cita que il.lustra molt bé l'arrel del conservadorisme de Caro, una combinació d'admiració desmesurada pel desenvolupament econòmic del segle XIX, i una preocupació idèntica per les seves conseqüències en l'ordenament de les societats. L'exemple a imitar, com per tants altres, era el de l'Anglaterra del segle XIX, amb la seva barreja de creixement econòmic espectacular en el marc d'unes institucions polítiques antigues.

En la meva opinió, allò que explica la preocupació familiar per la formació dels membres més joves, la insistència en la necessitat d'uns valors patricis i moralitzadors, ha estat la convicció dels avantatges i la inevitabilitat de la vinculació de Nueva Granada - Colòmbia al canvi econòmic mundial. En una apassionada carta, escrita des de Santa Marta poc abans de morir, deia José Eusebio a la seva dona, referint-se als seus fills: *Han nacido en un país miserable, pero han nacido en*

un gran siglo; tan grande que el impulso que hoy conmueve al mundo no tardará en sentirse aún en las naciones más soñolientas, mas arcaicas o más bárbaras. Aún ya entre nosotros se siente; ya ha transformado a Panamá (que formà part de Colòmbia fins al cop de 1903, com veurem. JMF) *ya ha establecido el vapor en el Magdalena. La colonización de California por los americanos y la de Australia por los ingleses producirá dentro de diez o quince años en el grande océano Pacífico un comercio intenso, tan gigantesco como el que ahora hace el asombro del Atlántico, y la Nueva Granada, colocada entre el Atlántico y el Pacífico, ocupando el lugar de tránsito en el mundo, a pesar de su pobreza, a pesar de su ignorancia, tendrá que seguir adelante la corriente general que la lleva... Los vapores, los caminos de hierro y los telégrafos que se establecerán en este país lo salvarán facilitando el comercio y el trabajo productivo que es la gran medicina contra la anarquía democrática. Pero mientras esto sucede nuestro país estará condenado a no salir de la estéril agitación en que hoy se desordena. Nosotros no pensamos más que en luchar unos con otros, en hacer y deshacer leyes que no hacen brotar un grano más de trigo; al fin vendrá el inglés con sus capitales y el americano con su espíritu de empresa que nos abran las puertas y las ventanas y nos den movimiento y luz. Pero mientras tanto tendremos la administración López y la administración Obando y la cuestión religiosa y las persecuciones y los destierros y las injusticias mútuas y la vida insoportable y la confusión de lenguas, porque la Nueva Granada es una verdadera Torre de Babel en que los hombres han venido a no entenderse ni a quererse entender los unos a los otros* (18).

Antonio Miguel Caro, segon fill de José Eusebio, prolongà l'orientació conservadora en una conjuntura molt més favorable, la que en la història colombiana es denomina com la "Regeneración". Seguint la trajectòria familiar, inicià molt jove la seva carrera política i literària. Poeta com José Eusebio, vocacionalment dedicat a l'estudi de la literatura clàssica, en especial de Virgili, s'inicià en la lluita política fundant l'òrgan conservador "El Tradicionalista", que dirigí del 1871 fins al 1876, moment que va ser suspès per les autoritats. En aquests anys publicà dues obres contra Bentham, per tractar de frenar la seva influència en l'ordenament de l'ensenyament secundari i universitari. Però l'etapa de màxim protagonisme polític de Caro s'obrí després del canvi polític del 1886, que portà els conservadors al poder. Caro jugà un paper clau en la confecció de la nova constitució, que havia de substituir a la "rionegrina" del 1863. Les seves intervencions en el debat parlamentari i constitucional del 1886 són molt representatives del sentit de la reconstrucció conservadora de Colòmbia: unificació nacional i estatal, presidencialisme, pacte amb l'Església, i una controlada obertura democràtica, capaç de proporcionar una base social àmplia al nou sistema polític, evitant alhora l'èxit dels corrents democràtics i radicals. Per exemple, en la discussió sobre l'estructura política del nou estat, la relació entre els diversos departaments i l'estat central, etc.,criticà la constitució del 1863, per *reconocer soberanías que mutuamente se excluyen, el ser anticientífica, el ser absurda* (19). La Constitució del 1886 establia la independència de l'Església i la seva facultat de dirigir i crear establiments educatius; el catolicisme com a religió oficial de la República, reconeixent la llibertat de cultes; i la necessitat d'un nou concordat amb el Vaticà, etc. En opinió de Caro, un dels principals inspiradors, *si Colombia dejase de ser católica, no sería para adoptar otra religión, sino para caer en la incredulidad, para volver a la vida salvaje. La religión católica fue la religión de nuestros padres y será la única posible de nuestros hijos* (20). L'organització política concreta la tractà Caro, per exemple, per referir-se al Senat, defensant la idea de dues cambres de legitimitat diferent: l'alta, censitària i només parcialment electiva, la baixa, a través del sufragi universal masculí (21). En definitiva, l'objectiu de Caro i els seus correligionaris era dotar Colòmbia d'una organització política centralitzada i fins a un cert punt moderna, però alhora en una clara línia de defensa de l'estabilitat social i de l'hegemonia de les velles classes dirigents.

MARGARITA HOLGUIN Y CARO

LOS CAROS EN COLOMBIA

SU FE SU PATRIOTISMO. SU AMOR

SEGUNDA EDICION

BOGOTA
INSTITUTO CARO Y CUERVO
1953

COINCIDÈNCIES POLÍTIQUES I LITERÀRIES ENTRE CARO I RUBIÓ I LLUCH.

En la dècada dels vuitanta del segle passat, alguns escriptors i crítics literaris espanyols començaren a interessar-se pel desenvolupament de les literatures en llengua espanyola, després de la ruptura que representà l'emancipació política. El primer, segurament, en cridar l'atenció envers elles va ser Juan Valera, que per la seva condició de diplomàtic havia estat en aquells països i havia conegut els seus literats i intel.lectuals. El 1888 publicà les seves *Cartas americanas*, el segon lliurament de les quals cobria quasi fins al canvi de segle. Com que no es tracta d'una obra unitària, sinó motivada pels seus contactes i per les novetats literàries del moment, el seu valor és molt desigual. El *leiv-motiv*, però, és prou clar i sostingut fermament de la primera a l'última: defensar el caràcter únic de la literatura en llengua espanyola, a banda i banda de l'Atlàntic amb independència de la divisió política i de la desconfiança de les minories dirigents d'aquells països en relació a l'antiga metròpoli. Punt de vista avui insostenible, dividia llavors, i dividí en les dècades següents, la *intelligentsia* criolla (22). No es tracta de refer de manera exhaustiva les opinions del novel.lista andalús, que no és tema de la meva competència, sinó de constatar la dràstica afirmació unitarista que defensà. En les cartes al poeta argentí Rafael Obligado li exposà *in extenso* i amb molt èmfasi, preocupat com estava per les pretensions d'independència literària que s'estaven generant en un país que, ja en aquelles dates, havia acollit a més de mig milió d'emigrants italians. Hi afirmava: *Bolívar pudo sacudir el yugo del tirano Fernando VII; pero el otro yugo, suave y natural, del Manco de Lepanto y del ejército de escritores que lo sigue, es yugo que nadie quiere, ni debe, ni puede sacudir* (23). En el pròleg de las *Nuevas Cartas Americanas* insistí de nou en aquesta idea. *La unidad de civilización y de lengua, y en gran parte de raza también, persiste en España y en esas Repúblicas de América, a pesar de su emancipación e independencia de la metrópoli. Cuanto se escribe en español en ambos mundos es literatura española, y, a mi ver, al tratar yo de ella, propendo a mantener y estrechar el lazo de cierta superior y amplia nacionalidad que nos une a todos* (24). Uns anys després, Menéndez y Pelayo s'afegí a Valera en la seva preocupació per la literatura hispanoamericana. Malgrat que afirmà haver-s'hi interessat des de jove, no començà a publicar sobre ella fins que, en ocasió del quart centenari del denominat impròpiament "descobriment", la Real Academia li encarregà una antologia de la poesia nascuda a Amèrica en l'etapa colonial i post-colonial, però excloent-ne els autors vivents. Des de molt abans, el santanderí mantenia relacions amb escriptors americans, entre d'altres amb Miguel Antonio Caro des del 1878. El criteri de Menéndez y Pelayo era més ampli que el de Valera, ja que acceptant la tesi central de la unitat d'ambdues literatures, la feia extensiva a l'escrita en altres llengües peninsulars. El seu propòsit, exposat de molt jove, era historiar totes les literatures hispàniques: la galaica, la catalana, la semítica i, naturalment, la castellana. Aquest criteri, no territorial ni idiomàtic, no incloïa, com és obvi, les llengües indígenes americanes, considerades com una distorsió en el panorama literari que s'intentava d'establir. L'*Antologia* de Menéndez y Pelayo, en quatre volums, publicada entre el 1892 i el 1895, serà un esforç enorme de presentació elaborada i crítica de la poesia americana —una part d'aquell projecte global, com hem vist—, just en el moment que la maduració del modernisme i les primeres formulacions de l'indigenisme representaven, per camins diferents, la definitiva emancipació americana de la tutela dels models literaris peninsulars.

Rubió i Lluch participà en peu d'igualtat al costat dels autors citats en la tasca d'apuntalar un edifici que s'esquerdava visiblement. Hi col.laborà empès per principis ideològics molt similars als del seu condeixeble Menéndez y Pelayo, però impulsat també per raons que derivaven del seu inseriment en una altra cultura, la catalana, en curs de conversió en "cultura nacional". És per això que els seus *Estudios hispano-americanos* presenten punts de vista de vegades distints. Rubió i Lluch trobà en Caro un interlocutor molt afí als seus interessos estètics i ideològics, a més de coincidir d'entrada en la tesi unitarista suara exposada. Tant l'un com l'altre eren dignes representants de corrents conservadors amb moltes similituds, encara que el colombià va intervenir molt més directament en política que no pas Rubió i Lluch. El diàleg naixia de l'interès mutu per la tasca dels altres —Caro traduí el seu pare i Verdaguer—, però alhora d'una evident identitat moral i estètica, dues facetes volgudament associades en tots dos.

Rubió i Lluch entrà en el debat sobre els problemes de definició i afirmació de les literatures americanes en una posició que ja hem definit, quan Menéndez y Pelayo no havia publicat encara la seva influent *Antologia*. A finals dels anys vuitanta, quan el català inicià la seva col.laboració en revistes literàries americanes, els punts de referència eren, a Espanya, les posicions de Valera, i a Amèrica la discussió entre els unitaristes i els partidaris de l'emancipació literària del criollisme, per dir-ho simplificadament. En aquest context, Rubió partí de posicions aparentment idèntiques a les de Valera: *Con la independencia de las antiguas colonias americanas no se ha roto la fraternidad literaria. Ante la poesia, ante el arte divino de la palabra rítmica y pintoresca, españoles y americanos formamos un solo dominio, una sola nación* (25). L'espanyolisme literari de Rubió derivava d'una visió de la història americana des de la conquesta compartida pels tres autors citats fins aquí,

i que formava el substrat legitimador del colonialisme espanyol, resumida cruament per Rubió en aquests termes: *Siempre la España y la América española han formado una sola nacionalidad literaria, siempre la primera ha ejercido las funciones civilizadoras del Nuevo Mundo. Donde quiera que ponía un español su planta, tras del lábaro de la cruz, llevaba consigo por punto general, los dos elementos principales de la civilización: la universidad y la imprenta. Los conquistadores españoles no se contentaban, como los ingleses, con establecer factorías en las costas, cuidándose muy poco de si los indígenas se civilizaban o no se civilizaban, con tal de cambiar con ellos sus productos. Soldados de la fe, eso otro era para el español lo secundario* (26). Una concepció tan ideologitzada i reductiva era perfectament congruent amb l'unitarisme literari que defensava, si bé hi ha matisos que tenien la seva importància. En relació a Valera, Rubió se'ns mostra més flexible en l'acceptació del criollisme literari dins del tronc comú. *Nunca llegaré a afirmar con Valera que es cosa o empeño absurdo* —indicà en la necrologia de José Joaquín Ortiz, company de Miguel Antonio Caro— *buscar un sello especial y exclusivo que distinga en América* (27). Una cosa era però, accentuar la nota regional, i una altra ben diferent pretendre la independència literària. Des d'aquest punt de vista, per tant, el criollisme naturalista o ambientalista era legítim, a diferència de l'"indigenisme" que partia d'un element aliè a la tradició espanyola, en particular si intentava convertir-se en la pedra de toc d'un programa d'emancipació literària, de la construcció d'una literatura nacional. En això la coincidència amb Menéndez y Pelayo era absoluta, idèntic el menyspreu i desconeixement de les altres cultures americanes, les que havien estat sotmeses a una llarga agressió pel colonialisme hispànic i, després de la separació, per les burgesies criolles. Una bona part de l'afany polèmic dels *Estudios*, sempre ponderat i intel.lectualment respectuós, va adreçat a desqualificar l'incipient indigenisme: ... *los americanos han de dar novedad a su literatura, pero hasta cierto punto. La teoría del medio ambiente puede aflojar en algo, no romper por completo el fuerte lazo ancestral que les ata a ustedes a la civilización española, por la hermandad de origen, de religión y de lengua. El convencionalismo indígena podría serles más perjudicial, que a nosotros el convencionalismo clásico; y digo más perjudicial, porque entre la civilización incaica y la hispano-americana, hay solución de continuidad, mientras que no sucede lo propio entre la nuestra y la clásica* (28).

Hi ha una diferència considerable en les posicions de Rubió a finals dels anys vuitanta i principis del noranta del segle passat, amb les que sostindrà anys enllà, quan la crisi colonial espanyola del 1898. El desenvolupament mateix de les literatures americanes i, també, la pròpia evolució del fenomen literari català, el portaran a una major flexibilitat a l'hora de jutjar els progressos independitzadors de les literatures a l'altra banda de l'Atlàntic. No sembla arriscat atribuir una part d'aquest canvi d'opinió als condicionaments del propi cas de la literatura catalana, al seu redreçament al llarg del vuit-cents, amb el qual tan compromesos varen estar la seva pròpia família i ell mateix. En un primer moment Rubió s'acostà a les creacions literàries americanes dins del motllo unitarista espanyol, empès per raons d'afinitat amb el grup de Bogotà. Rubió trobà en els colombians, els Caro, Ortiz, Núñez i Gómez Restrepo, una similitud d'interessos i d'intencions molt notable, tant en el seu espanyolisme i conservadorisme literari, com en el seu sentit religiós, en la seva aversió al "jacobinisme" polític. En diverses ocasions comparà el grup d'intel.lectuals colombians als que formaren dins de la denominada "escola catalana". Comparà Caro amb Coll i Vehí, Rafael Núñez amb Mañé i Flaquer, Ortiz amb els membres de l'"escola apologètica catalana", i li aplicà la màxima de Quadrado *combatir, no con la Religión, sino por la Religión* (29). Més endavant, per les raons ja esmentades, flexibilitzà la seva concepció de quina podia, o havia, de ser l'evolució de les literatures americanes en llengua espanyola. Ell mateix ho advertí en la presentació dels *Estudios* l'any 1923, però és perfectament perceptible:

MIGUEL ANTONIO CARO

ESTUDIOS CONSTITUCIONALES

BIBLIOTECA POPULAR DE CULTURA COLOMBIANA
BOGOTA — 1951

L'exposició més acabada de les seves darreres posicions la plasmà en una carta oberta a José Gálvez, cònsol del Perú a Barcelona, publicada a "La Vanguardia" el 4 d'agost del 1918. Afirmava el seu convenciment en la plausibilitat i necessitat de conversió d'aquelles literatures en "literatures nacionals", afirmació inconcebible en els escrits dels anys 1888-1895. Però, hi reafirmà, alhora, el seu convenciment que aquesta possibilitat havia d'arrancar del tronc general espanyol: *No crea usted que fuera entonces, ni lo haya sido nunca, enemigo del americanismo en la literatura, que yo considero como un natural regreso a la sinceridad estética, sino que creí a la sazón combatir la senda torcida y falsa (...) El indigenismo exclusivo como tema literario, (...) me parecía a mí, como ya indiqué entonces, una fuente de inspiración tan turbia como el idilismo arcádico que puso en boga el Renacimiento, como el neoclasicismo, o en tiempos más recientes, la resurrección del mundo feudal y trovadoresco o el orientalismo puesto de moda por Goethe; falsas tendencias que llenaron los dominios de la inspiración de tópicos comunes durante la bienhechora revolución romántica. Todo cuanto sea intraducible o no asimilable, se convierte muy luego en amanerado y falso, porque (...) la literatura no es escarceo retórico, sino fruto social que denota madurez en la vida colectiva* (30). L'indigenisme era acceptable com a component d'una síntesi més àmplia, no com el *Deus ex machina* d'una nova literatura, emancipada del seu origen colonial. L'indigenisme podia expressar un desig d'apropament a la realitat, de sinceritat literària, que deia Rubió, un ferment del nacionalisme literari; mai la clau de volta d'una literatura totalitzadora, perquè renunciar a l'herència hispànica seria indefectiblement l'origen d'una decadència. *... la sinceridad, de la cual se deriva naturalmente el concepto de la independencia literaria, del nacionalismo literario, en cuantas sean las formas históricas que se presente el alma colectiva, no se ha de confundir con el problema de la originalidad absoluta (...) El nacionalismo literario que proclamase una originalidad absoluta incompatible con el sentimiento de la solidaridad humana, una independencia total de las demás literaturas, acabaría por asfixiarse dentro de sus propias fronteras* (31).

La trajectòria de la literatura catalana era el lògic contrapunt d'allò que estava passant en les literatures americanes. També la Renaixença havia estat, per a Rubió, una qüestió de sinceritat, no tan sols idiomàtica. *Nuestra aspiración a la independencia literaria no ha sido pues, hija de una tendencia de diferenciación artificial, o filibustera, caprichosa, llamemosla así, sino de un imperativo categórico, emanado de leyes ineludibles que rigen la vida moral; en una palabra, de la ley de raza. Tan legítimo es, pues, el americanismo como el catalanismo literario, porque los dos emanan de las mismas fuentes, es decir, de la naturaleza, de la viva realidad* (32). Aquesta "autonomia cerebral", indispensable per a la construcció d'una autèntica literatura nacional, era, en definitiva i ja molt lluny de la rígida posició de Valera, la conseqüència de la mateixa independència política. *Es necesario de todo punto la liberación mental y estética de esos pueblos, si quieren crear algo que interese a la humanidad entera. La independencia política había de tener su corolario lógico en la independencia literaria* (33).

L'AMERICANISME DE RUBIÓ I LLUCH

Per tot el que hem vist fins aquí, ha de resultar comprensible que les valoracions literàries tenien no solament implicacions estètiques sinó polítiques. Dit d'una altra manera, l'americanisme literari havia de desembocar inevitablement en un americanisme més ampli, en una època en la qual la posició espanyola en aquell continent era encara una realitat o un fet recent. Rubió ha estat molt sensible al tema, empès per les seves relacions amb els escriptors de l'Amèrica espanyola. Quan el 1903 Rubió aborda la qüestió més general de les relacions entre els pobles, la desintegració de les restes de l'imperi espanyol a Amèrica era un *fait accompli* i, per tant, la vella potència colonial, ara en ruïnes, no pot despertar els anteriors recels. Persistien uns interessos materials a preservar, que certs sectors de la burgesia catalana pretenien ampliar, però hi havia també una comunicació literària i cultural establerta, que podia continuar més enllà de les contingències polítiques (34). En opinió de Rubió aquesta darrera forma de col.laboració podia adquirir virtualitats fins llavors desconegudes, en funció dels canvis que s'estaven produint a una escala més general: *Hoy el americanismo español se impone en todos los pueblos nacidos del seno de la península ibérica, en provecho común de ellos, como lazo de solidaridad que a todos los hermana. Las violencias recientes del coloso puritano ha abierto los ojos, hasta a los más enamorados de su enorme y desproporcionada vitalidad material, que ostenta como simpático timbre de nobleza la grandeza y el poder del trabajo* (35). La desaparició d'Espanya com a potència colonial, encara que fos de segon ordre, i la irrupció de l'agressiva política exterior nord-americana, feien possible, i, fins i tot, necessari l'aprofundiment de les relacions mútues entre els països hispànics, allunyant-se del perill de desmembrament que podia comportar tant un indigenisme mal entès, com una absorció cultural per la cultura anglosaxona o francesa. La separació de Panamà de Colòmbia, el 1903, serví de pretext per a tornar a incidir en aquests temes, en una dura crítica contra la política dels Estats Units, publicada en el "Diario de Barcelona" el 27 de desembre. *Los periódicos de Colombia recibidos últimamente no dejan por desgracia, duda alguna sobre la participación y complicidad inmediata del gobierno americano en el movimiento revolucionario del istmo de Panamá. Los Estados Uni-*

dos siguen devorando pueblos de raza española, ya por medio del oro, ya por la conquista. En el siglo XVIII, California y Tejas, es decir una parte considerable de Méjico; a fines del mismo siglo Puerto Rico y en cierto modo la Isla de Cuba, que, aunque goza de una independencia nominal, en realidad no puede ni podrá moverse ya fuera de la órbita de acción del poderoso Leviatán del Norte. Ahora le ha tocado el turno al istmo de Panamá e islas adyacentes, constituídos por de pronto en flamante república (36). Colòmbia experimentà l'impacte de la mateixa política que contribuí decisivament a la desintegració definitiva del domini espanyol a les Antilles, *son dos etapas de una misma política, de un mismo pensamiento, que han seguido un desarrollo perfectamente paralelo* (37).

Calia negar la legitimitat de l'agressiva política nord-americana, i bastir amb més urgència que mai una solidaritat literària i moral entre l'Amèrica espanyola, Espanya i Catalunya, en nom d'uns altres principis: *La idea de que una nación más adelantada pueda arrogarse el control moral o político en los asuntos de otros pueblos o de territorios vecinos, para enmendar o corregir sus faltas o los defectos de sus instituciones, o para ejercer la caridad cultural o política, por la fuerza, como ya lo reconoció un escritor norteamericano, es inadmisible en absoluto* (38).

Josep Ma. Fradera

NOTES.

1.- RUBIÓ i LLUCH, Antonio: *Estudios hispano-americanos. Colección de artículos publicados desde 1889 a 1922*; Bilbao, ed. Eléxpuru, 1923.

2.- Id., p. VI.

3.- *Diario de la Secretaria del Virreynato de Santa Fé de Bogotá. No comprende más que doce días. Pero no importa, que por la Uña se conoce al León; Por la Jaula el Páxaro, y por la hebra se saca el ovillo. Año de 1783*, editat per Francisco Viñals, Madrid, 1904.

4.- Id., p. 14.

5.- HOLGUÍN y CARO, Margarita: *Los Caros en Colombia. Su fe, su patriotismo, su amor*, 2a. ed. Bogotá, Instituto Caro y Cuervo, 1953, p. 26.

6.- Id., p. 28.

7.- *Diccionario Enciclopédico Hispano-Americano de Literatura, Ciencias y Artes*, tomo cuarto, p. 757: Barcelona, Ed. Montaner y Simón, 1888.

8.- Vid. sobre aquest tema, VÉLIZ, Claudio: *La tradición centralista de América Latina*: Barcelona, Ariel, 1984.

9.- *Los Caros en Colombia*, p. 100.

10.- Id., p. 93.

11.- Id., p. 180.

12.- Id., p. 182.

13.- Id., p. 182.

14.- Id., p. 182.

15.- Id., p. 115.

16.- Id., p. 119.

17.- Id., p. 119 - 120.

18.- Id., p. 143.

19.- CARO, Miguel Antonio: *Estudios constitucionales*: Bogotá, Biblioteca popular de Cultura Colombiana, 1951, p. 150.

20.- Id., p. 192.

21.- Id., p. 232 - 233.

22.- DE TORRE, Guillermo: *Tres conceptos de la literatura hispanoamericana*: Buenos Aires, Ed. Losada, 1963.

23.- VALERA, J.: *Cartas Americanas*: Madrid, Ed. Aguilar, *Obras completas*, vol. III, p. 244.

24.- Id., p. 313.

25.- *Estudios hispano-americanos*, p. 31.

26.- Id., p. 256. A propòsit de la qüestió dels "indis" americans discrepo radicalment de la tesi central d un article recent de Fèlix Cucurull a "Serra d'Or", *Els catalans i els indis d'Amèrica*, núm. 318 (març 1986), pp. 11 - 15.

27.- Id., p. 204.

28.- Id., p. 208.

29.- Vid. Id., pp. 37, 38, 87, 302.

30.- Id., p. 346.

31.- Id., p. 349 - 350.

32.- Id., p. 351.

33.- Id.

34.- BERETTA, Alcides; YÁÑEZ, César: *El americanismo de la burguesía catalana (1898 - 1930)*. (Pendent de publicació).

35.- *Estudios hispano-americanos*, p. 327.

36.- Id., p. 333.

37.- Id., p. 338.

38.- Id., p. 343.

CREACIÓ DEL *COMITÈ DE RALLIEMENT ET D'EVACUATION* DELS CIUTADANS FRANCESOS RESIDENTS A BARCELONA.

9 d'agost 1936*

Consulat Général de France
Plaza de Cataluña, 20
Téléphone 14816
Barcelone

AUX FRANÇAIS RESTANT A BARCELONE

Création d'un COMITE DE RALLIEMENT ET D'EVACUATION

Malgré le calme apparent de ces derniers jours, il est prudent d'envisager le pire et de nous organiser pour pouvoir évacuer rapidement et le mieux possible les Français restant encore à Barcelone, dans le cas d'un renouvellement des jours tragiques que nous avons vécus.

A cet effet, M. l'Amiral Gensoul et M. le Consul Général de France ont chargé M. Joseph Martinez, d'élaborer un plan d'évacuation, que voici, et qui a été approuvé.

Il s'est donc constitué au Consulat Général un Comité de RALLIEMENT ET D'EVACUATION composé de six membres a savoir :

M. VINCENT, Robert - Calle Bernat de Sarriá, Villa Anne-Marie - Tél.75357
M. SABATIER, Georges - Avenida 14 de Abril, 405 - Tél.71528
M. DEPALLE, Eugène - Mallorca, 335 - Tél.53042
M. CANAL, François - Urgel, 67 - Tél.32028
M. PAVILLARD, Hervé - Cortes, 754 - Tél.55401
M. SARDA, Georges - Ausias March, 35, entrlº 2ª - Tél.50017

Ce Comité a divisé Barcelone en six secteurs, comme suit:

1º - SECTEUR VINCENT: Zone de Sarriá comprise à l'est de Barcelone, partie supérieure de la Diagonal jusqu'à Carretera de Sarriá limitée par les rues Mariana Pineda y Modelell.
Centre Principal de Ralliement: Calle Bernet do Sarriá, Villa Anna-Marie. Tél. 75357.

2º - SECTEUR SABATIER: Zone comprise au Nord de la calle Valencia, entre, d'une part Paseo de Gracia-Salmerón et d'autre part Urgel-Carretera de Sarriá-Diagonal, calle de Calvé, Mariana Pineda, Modelell, Babilonia.
Centre Principal de Ralliement: Avenida 14 de Abril, 405 et Córcega, 293. Tél. 71528.

3º - SECTEUR DEPALLE: Zone comprise entre Paseo de Gracia à República Argentina - Vallcarca-Horta- Santa Eulalia- San Andrés de Palomar- Sagrera - calle de Valencia - Sicilia- Consejo de Ciento- Paseo de la República - Cortes jusqu'à Paseo de Gracia.
Centre Principal de Ralliement: Institut Français, Provenza, 325. Tél. 73269.

4º - SECTEUR CANAL: Zone comprise depuis Avenida 14 de Abril- Carretera de Sarriá- Urgel- Avenida de la Generalitat- Muntaner en dessous Tallers - Rambla et la Côte - Hostafrancs - Sans - Coll-Blanc.
Centre Principal de Ralliement: Ecoles Françaises, Sepúlveda 77. Tél.34864.

5º - SECTEUR PAVILLARD: Zone comprise Ramblas- Plaza Cataluña- Paseo de Gracia- Cortes - Paseo de la República - Valencia (indéfini entre les champs et la côte) - Puerta de la Paz.
Centre Principal de Ralliement: Ecoles Françaises, Cortes, 707. Tél.53206

6º - SECTEUR SARDA: Zone comprenant depuis Valencia - Paseo de Gracia- Plaza Cataluña- Tallers- Plaza de Goya- Muntaner jusqu'à Valencia.
Centre Principal de Ralliement: Consulat Général de France. Tél.14816.

(voir plan ci-joint)

Les Chefs de Secteur et leurs collaborateurs directs se mettront rapidement en contact avec nos compatriotes de leur zone respective.

-2-

Chacun de ces six secteurs comprend:

a) LE CENTRE PRINCIPAL DE RALLIEMENT déjà indiqué où se trouveront, en cas d'alarme, le Chef de Secteur et ses collaborateurs.

b) DIVERS POINTS DE RALLIEMENT intermédiaires et successifs en direction vers le Port et où se trouvera, en cas d'alarme, un compatriote désigné par le Chef de Secteur et qui sera chargé de renseigner et aider les personnes qui y arriveront.

(Voir plan ci-joint)

ALARME

En cas d'alarme, le but est:
Se rendre le plus rapidement possible au Centre ou Point de Ralliement le plus proche et, de là, partir par petits groupes de 8 à 10 personnes (les hommes encadrant les dames et les enfants) vers les autres Points de Ralliement se trouvant sur le chemin conduisant aux deux premiers hangars situés à droite sur le quai de la Estación Marítima, où se fera l'embarquement sur le ou les bateaux de guerre français. (Voir plan ci-joint). Téléphone du hangar: nº 24261. Chef de ce poste: M. FARNIE, Pierre.

Ces petits groupes porteront, en route vers le port, un drapeau français (fournis par les Centres ou Points de Ralliement) qui les fera connaître aux belligérants. Ils marcheront avec prudence, aussi rapidement que possible et en évitant les grandes artères et places de la Ville.

Ne pas circuler dans les rues au moment des fusillades. Dans ce cas, rester chez-soi; si vous êtes en route, vous mettre à l'abri et attendre la fin du branle-bas. Profitez des accalmies pour aller vers le point d'embarquement comme déjà indiqué. Le temps pour l'évacuation n'est pas limité à 2 ou 3 heures; toute la journée et plus s'il le faut.

Il est recommandé que chacun prépare, dès maintenant, sa petite valise pour l'emporter avec soi et contenant un jour de vivres, un couvert, un gobelet et les effets strictement indispensables.

En principe, l'alarme sera donnée par les Chefs de Secteur qui préviendront (téléphone, agents de Liaison, etc.) les Français de leur zone respective. Mais, si ceux-ci ne sont pas alarmés et considèrent que la situation dans leur quartier semble devenir vraiment dangereuse, alors ils partiraient vers les hangars du quai de la Estación Marítima en procédant, autant que possible, comme déjà indiqué.

POSTES DE SECOURS

Chaque centre, point de ralliement et hangar aura le nécessaire pour faire des pansements sommaires. Un médecin (Dr. VERRIER) se trouvera pendant l'alarme au Consulat Général de France.

ARMES

Inutile d'en emporter. Elles ne pourraient que vous exposer à de graves inconvénients.

CENTRE GENERAL

Pendant l'alarme et l'évacuation M. Joseph MARTINEZ se trouvera au Consulat et sera secondé par MM. PERON, Hervé; BELLON, Pierre; LEBAULT, Georges; LAPEYRE, Emile et VIGUE, Paul.

NOTA: Un exemplaire de ces dispositions sera remis par les Chefs de Secteur aux Français de leurs zones. Faites-les connaître à tous nos compatriotes. Elles seront aussi communiquées à la Generalitat et aux Comités politiques pour instructions à leurs combattants.

DEPARTS POUR LA FRANCE: Il est conseillé à nouveau à tous les Français qui n'ont pas un besoin réel de rester à Barcelone (surtout aux femmes, enfants et vieillards) de partir pour la France le plus tôt possible.

S'inscrire au CONSULAT GENERAL DE FRANCE

* Museu Arxiu de Santa Maria
Documentació Mn. Esteve Dupau.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya